

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE EKONOMİK
BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1987:1-2003:4)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Atılğan SUADIYE**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Yıldız SAĞLAM**

HATAY/2011

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE EKONOMİK BÜYÜME:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1987:1-2003:4)**

Atılgan SUADİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Yıldız SAĞLAM**

HATAY/2011

ONAY

ATILGAN SUADIYE tarafından hazırlanan “*MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1987:1-2003:4)*” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile *İKTİSAT ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

14/ 12 /2012

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Ercan ENÇ (Başkan)	
Yrd. Doç. Dr. Yıldız S. ÇELİKÖZ (Tez Danışmanı-Üye)	
Yrd. Doç. Dr. Gülhan SUADIYE (Üye)	

Atılgan Suadiye Tarafından Hazırlanan “*Makroekonomik İstikrar Ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği (1987:1-2003:4)*” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

[Enstitü müdürünün unvanı adı ve soyadı yazılacak]

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Makroekonomik istikrar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran bu çalışmamızda öncelikle konuyla ilgili teorik kısım anlatılmış ve daha önce yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra ise makroekonomik istikrar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran ekonometrik çalışmaya yer verilmiştir.

Yapılan ekonometrik çalışmada Türkiye ekonomisine ait 1987:1- 2003:4 dönemi üçer aylık verilerle, Paseran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilmiş ARDL sınır testi yaklaşımı ile Türkiye’de makroekonomik istikrar unsurlarının iktisadi büyüme ile ilişkileri incelenmiştir. Ampirik çalışma sonucunda Türkiye’de parasal istikrar değişkeni olarak analize dahil edilen enflasyon ve para arzı değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Mali istikrar değişkeni olarak analize dahil edilen kamu harcamaları ve kamu gelirleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusu iken, kamu yatırımı, kamu tüketimi ve kamu Açıkları değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Çalışmalarında desteklerini benden esirgemeyen değerli hocalarım Sayın Yrd.Doç.Dr. Yıldız SAĞLAM ÇELİKÖZ’ e ve Sayın Yrd.Doç.Dr. Ünal ARSLAN’ a ve desteklerinden dolayı aileme teşekkürü bir borç bilirim.

MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE İKTİSADİ BÜYÜME TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1987:1-2003:4)

Yüksek Lisans Tezi, Atılgan Suadiye

İktisat Anabilim Dalı, 2011

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yıldız Sağlam Çeliköz

ÖZET

Piyasa ekonomisinin etkili çalışabilmesi ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için gerekli ortamı yaratan makroekonomik istikrar, doğal olarak toplam faktör verimliliği'nin artırılması için de gerekli bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik istikrarın sağlanması ve korunması özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya bulunduğu önemli bir sorundur.

Bu çalışmada 1987:1-2003:4 dönemine ait veriler kullanılarak, Türkiye'de makroekonomik istikrar ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma yöntemi olarak Paseran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilmiş ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmada makroekonomik istikrarın unsurları olarak parasal ve mali istikrar ele alınmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye' de uzun dönemde parasal istikrar değişkenleri olarak seçilen enflasyon ve para arzı ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Mali istikrar değişkenleri olarak seçilen kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusu iken, kamu tüketimi, kamu yatırımı, kamu gelirleri ve kamu açıkları ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Kısa dönemde ARDL hata düzeltme teriminin pozitif değeri alması istatistiksel olarak anlamlı olmayıp, bundan dolayı söz konusu değişkenlerdeki dengesizliğin uzun dönemde düzeltilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Makroekonomik İstikrar, Ekonomik Büyüme, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, Eş-bütünleşme, ARDL Sınır Testi, Granger Nedensellik Testi.

**MACROECONOMIC STABILITY AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF
TURKEY (1987:1-2003:4)**

Master's Thesis, Atılğan SUADIYE

Department of Economics, 2011

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Yıldız SAĞLAM ÇELİKÖZ

ABSTRACT

Macroeconomic stability which creating a necessary environment for sustainable economic growth and effective operation of the market economy, appears also a necessary condition for increasing the total factor productivity. Providing and protecting the economic stability is an important problem especially for developing countries.

This study examines the relationship between macroeconomic stability and economic growth in Turkey by using data for the period 1987:1-2003:4. ARDL Bounds Test approach which is developed by Paseran, Shin and Smith (2001) is used as research method. This study are discussed monetary and fiscal stability as elements of macroeconomic stability. As a result, there is a negative relationship between economic growth and monetary stability variables which are inflation and money supply. Although There is a positive relationship between economic growth and public spendings which is chosen as fiscal stability, there is a negative relationship between economic growth and public consumption, public investment, public revenues and public deficits. On the other side, since ARDL error correction term has a positive value in the short term and it is not statistically significant, it is concluded when there is imbalance between variables, it will not be corrected in the long-run

KEY WORDS

Macroeconomic Stability, Economic Growth, Gross Domestic Product, Cointegration, ARDL Bounds Test, Granger-Causality Test.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1-3
Çalışmanın Amacı	3-4
Çalışmanın Önemi	4
Çalışmanın Yöntemi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK İSTİKRARIN UNSURLARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

1.1. PARASAL İSTİKRAR VE UNSURLARI	6
1.1.1. Enflasyon	6-9
1.1.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı	9-11
1.2. PARASAL İSTİKRAR İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR	12
1.2.1. Enflasyon ve İktisadi Büyüme	12-16
1.2.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve İktisadi Büyüme	16-20
1.3. MALİ İSTİKRAR VE UNSURLARI	21
1.3.1. Kamu Harcamaları	21
1.3.2. Kamu Açıkları	21-22
1.3.3. Kamu Gelirleri	23-24
1.4. MALİ İSTİKRARA İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR	24
1.4.1. Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme	24-28
1.4.2. Kamu Açıkları ve İktisadi Büyüme	28-31
1.4.3. Kamu Gelirleri ve İktisadi Büyüme	31-33

İKİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

2.1. PARASAL İSTİKRAR VE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ 34

- 2.1.1. Enflasyon ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar.....34-41
 2.1.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar.....41-43

2.2. MALİ İSTİKRAR VE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ 43

- 2.2.1. Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar 44-51
 2.2.2. Kamu Açıkları ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar 51-53
 2.2.3. Kamu Gelirleri ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar..... 54-57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE' DE MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE EKONOMİK BÜYÜME

3.1. TÜRKİYE' DE PARASAL İSTİKRAR VE İKTİSADİ BÜYÜMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ 58-61

3.2. TÜRKİYE' DE MALİ İSTİKRAR VE İKTİSADİ BÜYÜMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ 61-64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN EKONOMETRİK YÖNTEMLERLE İNCELENMESİ

4.1. MODEL VE VERİ SETİ 65-66

4.2. ARAŞTIRMA MODELİ VE ANALİZİ 67-68

- 4.2.1. Birim Kök Testi 68-71
 4.2.2. Eş-Bütünleşme Analizi: Sınır Testi Yaklaşımı..... 71-73

4.3. UYGULAMA SONUÇLARI 74

4.3.1. ARDL Eş-bütünleşme Test Sonuçları.....74

- 4.3.1.1. Uzun Dönem İlişkisi..... 74-78
 4.3.1.2 Kısa Dönem İlişkisi 78-81

SONUÇ	82-88
KAYNAKÇA.....	89-107
EKLER.....	108-109
EK 1. Ekonometrik Uygulamada Kullanılan Değişkenlerin 1987:1-2003:4 Dönemi Gözlem Değerleri Tablosu.....	108-109

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Enflasyon ve Ekonomik Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar	39-40
Tablo 2: Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar.....	48-50
Tablo 3: Kamu Açıkları ve İktisadi Büyüme İlişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar.....	52
Tablo 4: Kamu Gelirleri ve İktisadi Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar	55
Tablo 5: Değişen Varyans Modelinin Wald Testi Sonucu	66
Tablo 6: Değişkenlerin Birim Kök Testi Değerleri	68
Tablo 7: Modelin Optimal Gecikme Sayısının Belirlenmesi	71
Tablo 8: Sınır Testi Sonuçları.....	72
Tablo 9: ARDL(5, 5, 5, 4, 8, 5 ,8, 5) Modeli Tahmin Sonuçları.....	73-75
Tablo 10: ARDL (5, 5, 5, 4, 8, 5 ,8, 5) Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	77-78

KISALTMALAR LİSTESİ

ADF	Augmented Dickey Fuller
ARDL	Autoregressive Distributed Lag
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GDP	Gross Domestic Product
KAM	Kamu Açıkları
KCONS	Kamu Tüketimi
KİNV	Kamu Yatırımları
M2Y	Para Arzı
OECD	Organization of Economic Cooperation and Development
PP	Philips-Peron
SP	Kamu Harcamaları
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TEFE	Toptan Eşya Fiyat Endeksi
VER	Vergi Gelirleri
WPI	Wholesale Price Index

Giriş

Makroekonomik istikrar, istihdam ve fiyat istikrarı, borç politikaları, ödemeler dengesi, döviz kuru ve mali istikrar gibi değişkenlerdeki denge durumunu ifade eden bir kavramdır. İstikrarsızlık ise bu değişkenlerin birinde veya birkaçındaki belirsizlik veya olumsuz değişimin diğer değişkenleri etkilemesi ile ortaya çıkan dengesizlik durumudur (Duygulu, 1998:107-108).

Makroekonomik istikrarın bir ekonomide hızlı ve sürdürülebilir bir büyümeyi sağlaması konusunda literatürde farklı görüşler mevcuttur. Bu çerçevede yapılan literatür taramasında parasal ve mali istikrar değişkenleri ele alınacaktır. Literatürde parasal istikrarın büyümeye etkisini araştıran çalışmalarda enflasyon ile merkez bankası bağımsızlığı ve bunların büyümeye etkisi üzerine odaklanılmıştır.

Enflasyonun büyümeye etkisini ele alan teorik çalışmalarda 1970 yılına kadar egemen olan keynesyen görüş çerçevesinde enflasyonun büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu savunulmuştur. Keynesyen görüşün etkisini yitirmeye başladığı 1970'li yıllar ve sonrasında enflasyonun büyümeyi negatif yönde etkilediğine dair birçok teorik ve ampirik çalışma yapılmıştır. Ayrıca yapılan bazı ampirik çalışmalarda enflasyon için bir eşik değer belirleyip bu eşik değeri aşmayan ekonomilerde enflasyon ile büyüme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, eşik değeri aşması durumunda ise büyümenin negatif etkilendiği iddia edilmiştir. Yine eşik değer belirleyip enflasyon ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalar da belirlenen eşik değerinin altında enflasyonun büyümeyi pozitif, eşik değeri aşması durumunda ise negatif etkilediği belirtilmiştir.

Enflasyon hedeflemesinde merkez bankalarının temel amacı düşük enflasyon oranında fiyat istikrarıyla istikrarlı büyümenin sağlanmasıdır. Bu noktada Rogoff bağımsız ve enflasyondan hoşlanmayan bir merkez bankasının, politika yapıcıdan daha düşük bir ortalama enflasyonu seçtiğini vurgulamıştır. Jacome ve Vazquez (2008), yaptıkları ampirik çalışmada merkez bankasının bağımsızlık derecesi ile enflasyon oranı arasında ters yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğunu ileri sürmüşlerdir.

İstikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanmasında mali değişkenleri vergi gelirleri, kamu harcamaları ve kamu açıklarının önemli bir yeri vardır. Mali istikrar,

kamu gelirleri ile giderlerinin başka kaynaklara başvurmadan birbirini dengelemesi durumudur. Bu dengenin sağlanabilmesi için ekonomide uygulanan vergi sisteminin kamu açıklarına yer vermeyecek şekilde oluşturulması ve geleceğe yönelik planlamaların ekonomik gelişmeler öngörülerek yapılmasına bağlıdır. Özellikle keynesyen iktisatta kamu harcamaları, ekonomik büyümeyi etkileyen ve ekonomideki kısa dönem dalgalanmaları düzelteren bir araç olarak görülmüştür. Diğer taraftan yeni düşünce akımları olan monetarist, rasyonel beklentiler, kamu tercihi ve arz yanlı iktisat teorisyenleri kamu harcamalarının azaltılmasını savunarak devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkmışlardır. Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştıran ampirik çalışmalar; kamu harcamalarının bazı gelişmiş ülkelerde büyümeyi pozitif etkilediğini bazılarında ise negatif etkilediğini ortaya koyarken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında bir herhangi ilişkiye rastlanmamıştır (Bakırtaş, 2004: 2-11).

Yapılan çalışmada parasal ve mali istikrar değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde etkisi araştırılmıştır. Enflasyon ve merkez bankası bağımsızlığının parasal istikrarı sağlamadaki önemi vurgulanıp bu değişkenlerin büyümeye etkisi incelenmiştir. Yine mali istikrarın değişkenleri olan vergi gelirleri, kamu harcamaları ve kamu açıklarının makro ekonomik istikrarın sağlanmasındaki önemleri vurgulanarak, bu değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın, amacı Türkiye ekonomisinde 1987:1-2003:4 dönemleri arasında makroekonomik istikrar ile büyüme arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Makroekonomik istikrar parasal ve mali istikrar olarak iki bölümde incelenerek söz konusu değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi ortaya konulmuştur. Böylelikle makroekonomik istikrar ve büyümeye etkisi üzerine yapılan teorik ve ampirik çalışmaların bulguları ile Türkiye ekonomisindeki durum ortaya konularak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde parasal istikrar ve mali istikrar ile ilgili kavramlar tanımlanarak bunların önemi, ekonomiye etkilerine yönelik temel teorik yaklaşımlar açıklanmaya çalışılarak bu değişkenlerin ekonomik büyümeye etkileri teorik bazda açıklanmıştır.

İkinci bölümde parasal istikrar değişkenleri olarak belirlenen enflasyon ve enflasyon hedeflemesinde önemli rolü olan merkez bankası bağımsızlığı ile mali istikrar değişkeni olarak belirlenen kamu harcamaları, kamu gelirleri ve kamu açıklarının ekonomik büyümeyle olan ilişkisini dünya ekonomileri ve Türkiye için ortaya koyan ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde Türkiye’de parasal istikrar değişkeni olarak belirlenen enflasyon ve merkez bankası bağımsızlığı ile mali istikrar değişkeni olarak belirlenen kamu harcamaları, kamu açığı ve kamu gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisinin tarihsel gelişimi ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde Türkiye’de enflasyon, kamu harcamaları, kamu açığı ve kamu gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisi araştırılmıştır. İstatistiki çalışma E-views istatistik paket programı kullanılarak yapılmış, enflasyon, büyüme, kamu harcamaları, kamu yatırımı, yatırımlar düştükten sonra kamu harcamaları, kamu tüketimi, kamu gelirleri, kamu açığı verileri TCMB elektronik bilgi sisteminden elde edilmiştir. İstatistiki çalışma E-views istatistik paket programı kullanılarak yapılmış, enflasyon, büyüme, kamu harcamaları, kamu yatırımı, yatırımlar düştükten sonra kamu harcamaları, kamu tüketimi, kamu gelirleri, kamu açığı verileri TCMB elektronik bilgi sisteminden elde edilmiştir. Enflasyon verilerinde TEFE rakamları kullanılmıştır. Büyüme ise GSYİH rakamlarından elde edilmiştir. Söz konusu değişkenlere ait veriler 1987:1-2003:4 dönemine aittir. Bu değişkenlerin elde edilen verilerinin ADF birim kök testleri yapılmış ve aynı dereceden durağan olmadıkları görülmüştür. Bundan dolayı değişkenler arasındaki ilişki Paseran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilmiş ARDL sınır testi yaklaşımı ile ortaya konulmuştur. ARDL modellerinden elde edilen sonuçlarla Türkiye’de enflasyon ve mali hesaplar dengesinin ekonomik büyümeye olan etkisi belirlenmiştir.

İstatistiki çalışmada elde edilen bulgular sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu tez çalışmasının amacı Türkiye ekonomisinde 1987:1-2003:4 dönemleri arasında, para, maliye ve gelirler politikalarının piyasa ekonomisinin işlerliğine zarar

vermeden sürdürülebilmesi anlamına gelen makroekonomik istikrar ile büyüme arasındaki ilişkinin yönünü belirlemektir. Makroekonomik istikrar parasal ve mali istikrar olarak iki bölümde incelenerek söz konusu değişkenlerin ekonomik büyümeye etkisi ortaya konulmuştur. Böylelikle makroekonomik istikrar ve büyümeye etkisi üzerine yapılan teorik ve ampirik çalışmaların bulguları ile Türkiye ekonomisindeki durum ortaya konularak değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

Çalışmanın Önemi

Ekonominin denge durumunun korunması, denge koşullarının sağlanması, devresel dalgalanmalardan meydana gelen olumsuzlukların giderilmesi ve bu dalgalanmaların hafifletilmesi ekonomik istikrar olarak adlandırılmaktadır. Bu doğrultuda ekonomik istikrar, temel ekonomik ve finansal göstergelerin (enflasyon oranı, faiz oranı, döviz kuru, iç ve dış denge, ekonomik büyüme oranı, işsizlik oranı gibi) toplumsal kaynak ve imkanların etkin ve verimli kullanılmasına imkan sağlayacak ortamı yansıtmaları ve aynı zamanda böyle bir ortamın oluşmasına katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Parasal ve mali istikrar değişkenleri ile ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çalışmalarda birbirinden farklı bulgular mevcuttur. Bu açıdan Türkiye ekonomisi için makro ekonomik istikrarın, daha hızlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanmasındaki etkisinin araştırılması ve ortaya konması önem arz etmektedir. Türkiye için yapılan çalışmalarda makroekonomik istikrar ve ekonomik büyüme ilişkisi genellikle temel ekonomik göstergelerin biri seçilerek yapılmıştır. Ancak bu çalışma bu ilişkinin araştırılmasında temel üç sac ayağına oturtulmuştur. Parasal istikrar ve ekonomik büyüme ilişkisinin tespiti için para arzı, enflasyon ve merkez bankası bağımsızlığı değişkenleri kullanılmıştır. Mali istikrar ile ekonomik büyüme ilişkisinin tespitinde ise kamu harcamaları, kamu açıkları ve kamu gelirleri değişkenleri üzerinden araştırılmıştır. Böylelikle makroekonomik istikrarın önemli iki göstergesi olan parasal ve mali istikrarın ekonomik büyümeye olan etkisi Türkiye için ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada öncelikli olarak makro ekonomik istikrarın kapsamını oluşturan unsurlardan parasal istikrarın iktisadi büyüme ile ilişkisi teorik olarak incelenmiş ve bu konuda yapılan ampirik çalışmalara değinilmiştir. Aynı şekilde ikinci unsur olan mali istikrarın iktisadi büyüme ile ilişkisi teorik olarak incelenmiş ve bu konuda yapılan ampirik çalışmalar irdelenmiştir. Daha sonra Türkiye’de makroekonomik istikrar unsurlarının iktisadi büyüme ile ilişkileri tarihsel olarak incelenmiş ve 1987:1-2003:4 dönemine ait veriler kullanılarak Paseran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilmiş ARDL sınır testi yaklaşımı ile Türkiye’de makroekonomik istikrar unsurlarının iktisadi büyüme ile ilişkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE EKONOMİK BÜYÜME

Bu bölümde makroekonomik istikrar ve ekonomik büyüme ele alınmıştır. Makroekonomik istikrar parasal ve mali olmak üzere iki unsur çerçevesinde ele alınmış ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir.

1.1. Parasal İstikrar ve unsurları

Devletin belli iktisadi amaçlara ulaşmak için kararlar alması ve bunları uygulaması olarak tanımlanan iktisat politikası ile gerçekleştirmek istediği; tam istihdama ulaşmak, üretimi artırmak, gelir ve servet dağılımını düzeltmek, parasal istikrarı sağlamak ve ödemeler dengesini düzenlemek gibi temel amaçları söz konusudur. (Savaş, 1998: 38, 39). Bu amaçlar arasında yer alan parasal istikrar, ekonomik karar birimlerinin tüketim, yatırım ve tasarruf kararlarında dikkate almaya gerek duymayacakları ölçüde düşük düzeylerde sürdürülen bir enflasyon oranı şeklinde ifade edilmektedir (TCMB, 2006: 3).

Parasal istikrarın büyümeye etkisini araştıran çalışmalar enflasyon, enflasyon hedeflemesi ve bu çerçevede merkez bankası bağımsızlığı ve bunların büyümeye etkisi üzerine yoğunlaşmıştır.

1.1.1. Enflasyon

Enflasyon dinamik bir olgu olup, çeşitli öğelerin birbiriyle ilişkisine dayanan bir olaydır. Enflasyon; para, talep, ücretler ve fiyatların birbiriyle olan ilişkisinden etkilenir ve bu etkileşimler sonucu da değişiklik gösterir. Ekonomistler için enflasyon tanımı temelde aynı olmakla birlikte, bu tanım değişik şekillerde yapılmaktadır. Temelde aynı ancak anlatım biçimi farklı olan enflasyon tanımlar şöyledir:

- Fiyatlarda sürekli yükselme eğilimidir (Parasız, 2000: 415).
- Keynesgillere göre tam istihdamda toplam arza göre toplam talepteki fazlalıktır (Parasız, 2000: 415).

- Bir ekonomide para miktarındaki artışın üretilen mal ve hizmet miktarından daha fazla artması nedeniyle ortaya çıkan sürekli fiyat artışlarına enflasyon denir. Yani fiyatlardaki artışın nedeni para miktarındaki sürekli artışlardır. Eğer üretilen mal ve hizmet miktarının parasal değeri kadar dolaşımda para bulunuyorsa, fiyatlarda bir artış görülmeyecektir (Aydoğan, 2004: 92)
- Enflasyon, fiyatlar genel seviyesinin hissedilir ölçüde ve sürekli olarak artmasıdır. Enflasyonda fiyat artışlar genel kümülatif niteliktedir. Başlangıçta bir takım mal ve hizmetlerin fiyatlar genel fiyat art eğilimine uymasalar da bir süre sonra bu malların fiyatlar da artış eğilimine girerler. Fiyat artışının nedenleri şunlardır:
  - Toplam talebin toplam arzdan yüksek olması,
  - Yüksek faiz hadleri,
  - Bilinçsiz yapılan devalüasyon,
  - Zarar eden kamu kuruluşları,
  - Tasarrufların yatırımlardan az olması,
  - Dolanımdaki para miktarının hızla artması,
  - Yüksek tabanlı fiyat politikaları,
  - Yanlış uygulanan ekonomi politikalarıdır (Aydoğan, 2004: 92).

Bir ekonomide ortaya çıkan sürekli fiyat artışları, çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Enflasyonla mücadelede başarı sağlamanın koşulu önce enflasyonun hangi nedenden kaynaklandığına sağlıklı teşhis ortaya koymaktan geçer. Ortaya çıkışına neden olan etkenler göz önüne alındığında enflasyon, talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve beklenti enflasyonu olarak üçe ayrılmaktadır (Dinler, 2001: 405).

Talep enflasyonu, cari genel fiyat düzeyinde, üretilen mal ve hizmetlerin toplam talebi karşılayamaması durumunda fiyatların yükselmesidir. Para arzının artmasının tüketimi arttırması sonucu ortaya çıkar. Elllerinde devlet iç borçlanma senedi bulunduran bankalar bu senetleri merkez bankasına reeskont ettiklerinde piyasaya sürülen tahvillerin satıcısı ticaret bankaları ise bunların elinde bulundurduğu para miktarı artacaktır. Denge halindeki piyasadan hareket edildiğinde bu para bankalar için fazlalık oluşturarak bankaların kredi potansiyelini yükseltecektir. Kredi

potansiyelinin artması ise faiz oranının düşmesini sağlayarak bankaların tahvil vb gibi senet alımlarına yönelmelerine neden olacaktır. Senetleri satanlar özel kişiler ise bunların elindeki nakit düzeyi artacak, nakit fazlası oluşan bireyler tüketimlerini artırarak ellerindeki nakit fazlasını harcayacaklardır. Böylelikle ekonomide toplam talep artacaktır. Eğer ekonomide kısa vadede üretimi artırma imkanı yok ise bu, fiyat artışlarına sebep olacaktır (Dinler, 2001: 405-406).

Maliyet Enflasyonu, üretimde kullanılan her türlü üretim faktörünün maliyetlerinin yükselmesi sonucunda fiyatların artmasıyla meydana gelen enflasyondur. Maliyet enflasyonuna sebep olan faktörler kamu kaynaklı olabilir. Örneğin Firmalara uygulanan kurumlar vergisi veya firmaların sattığı ürünlere uygulanan özel vergilerdeki artışlar fiyatlara yansıtılabilmektedir. Diğer taraftan, seçim öncesi işçi ve memur maaşlarına zam yapıp, seçim sonrasında Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ürünlerine zam yapmak, bu ürünleri hammadde olarak kullanan sektörlerin maliyetlerini artırır. Tarım ürünlerini destekleme politikası çerçevesinde tarım ürünlerine yapılan zamlar da bu ürünleri girdi olarak kullanan sektörlerin maliyetlerinin artmasıyla maliyet enflasyonuna sebep olabilir. Son olarak, hammadde açısından yurtdışına bağımlı sektörlerde yurtdışı kaynaklı fiyat artışları ya da döviz kurlarındaki artışlar da maliyet enflasyonuna yol açan etmenler arasındadır (Parasız, 2000: 415-424).

Beklenti enflasyonu, ekonomik birimlerin yakın gelecekte enflasyon oranına dair beklentileri enflasyonu etkileyen önemli bir unsurdur. Beklentiler enflasyonun artmayacağı yönünde iken talep ve maliyet enflasyonu artmaz. Eğer beklentiler enflasyonun artacağına yönelik ise çalışanlar alım güçlerinin azalacağını düşündüklerinden ücretlerinin artırılmasını talep ederler. Bu da doğrudan firmaların maliyetlerinin artmasına neden olur. Maliyetlerin artması tüketicilere de daha yüksek fiyatlar olarak yansıtılınca enflasyon artmış olur. Piyasada yer alan ekonomik birimlerin hepsi geçmiş verilere dayanarak pozisyon alırlar. İş sözleşmeleri geçmişteki yüksek enflasyonun devam edeceği beklentisi ile düzenlenir (Parasız, 2000: 415-424).

Şiddetine göre enflasyon türleri ise sürünen, ılımlı, yüksek ve hiperenflasyon olarak sınıflandırılabilir. Fakat bu sınıflandırmada her bir enflasyon sınıfının hangi sınır değerinde başladığı konusunda kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir.

Fiyatlardaki artışın yıllara göre değişkenliğinin çok düşük olduğu, tek haneli rakamlarda seyreden ve enflasyon beklentilerinin oluşmadığı süreçlere sürünen enflasyon denir. Kesin bir oran belirtilmese de ekonomiye zararlı etkiler yapmayan hatta pozitif etkisinden söz edilebilen bir enflasyon türüdür. İlimli enflasyon, her durumda enflasyon oranının iki haneli rakamlara ulaşmadığı ancak etkisinin ekonomik birimler tarafından açıkça hissedildiği ve enflasyon beklentilerinin oluştuğu durumdur. Yüksek enflasyon, gelecek ile ilgili belirsizliği artıran, piyasaları olumsuz etkileyen, paranın değerini ve tasarruf aracı olma özelliğini zayıflatan enflasyon türüdür. Ayrıca uzun dönem iki haneli rakamlarda yaşanan ve değişkenliği yüksek olan enflasyonun hiperenflasyona dönüşmemesi durumu da basamaklı enflasyon olarak adlandırılır. Hiperenflasyon ise enflasyon oranlarının üç hatta dört haneli rakamlara ulaştığı ve paranın bütün fonksiyonlarını yitirdiği süreçlerdir. Hiperenflasyonun olduğu bir ekonomide enflasyon günlük hayatı tamamen işgal eden bir sorun olur. Halk enflasyonun zararlarını azaltmak için kaynaklarının önemli bir bölümünü harcarlar (Parasız, 2000: 415-424).

1.1.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı

Genel olarak bir ekonomide dört temel hedef söz konusudur. Bunlar; fiyat istikrarının sağlanması ve korunması, istikrarlı ve hızlı bir ekonomik büyüme, kaynakların tam istihdamı ve ödemeler dengesinde istikrarın sağlanmasıdır. Bunların dışında; faiz oranlarında, finansal piyasalarda ve döviz piyasalarında istikrarın sağlanması, gelir ve servet dağılımının düzeltilmesi, faktör dağılımının düzeltilmesi gibi çeşitli ekonomik hedefler gözetilebilir (Önder, 2005: 1-3)

Ekonomik hedeflere ulaşabilmek için uygulanması gereken ekonomi politikaları para ve maliye politikası olarak ikiye ayrılabilir. Para politikası paranın maliyetini, miktarını ve hane halkı ile firmaların bekleyişlerini etkileyip ekonomik amaçlara ulaşabilmek için belirlenen stratejiler bütünüdür (Fischer, 1996: 8).

I. Dünya Savaşı sonrası para politikasını uygulayan önemli kurumlar haline gelen merkez bankaları kağıt para ihracı, açık piyasa işlemleri, kredi plafonu tesisi, mevduat karşılıkları ve reeskont oranlarını belirleme yetkisine sahip olduğundan ticari bankaların ve diğer kurumların kredi ve mevduat hacmini etkilemektedirler.

Bunun dışında çeşitli yollarla bu kredilerin ekonominin diğer kesimlerine dağılımını etkileyip, kamu kesimine doğrudan kredi açarak para politikası kurumu haline gelebilmektedir (Alkinoğlu, 2000: 76). Tarihsel süreçte ekonomik hedeflere ulaşılabilmesi için merkez bankalarının üstlenmesi gereken görevler konusunda farklı uygulamalar olmuştur. Edinilen tecrübeler merkez bankalarının asıl olarak fiyat istikrarını temel amaç olarak edinmesi gerektiği ve böylelikle diğer hedeflere en iyi katkıyı sağlayabileceğini göstermiştir (Önder, 2005: 5)

1970'li yıllardan sonra yüksek oranlı enflasyon sürecinin yaşanması, sıklaşan para, bankacılık, finansal krizler, iç ve dış borçlanmanın sürdürülemezliği, bütçe açıklarının hızla artması, hükümetlerin popülist politikalarına karşı bir tutum oluşturma isteği merkez bankalarını bağımsızlaştırma işlemlerini yaygınlaştırmıştır (Barışık, 2004:2).

Merkez bankasının kurumsal anlamda bağımsızlığı politik müdahalelere maruz kalmadan para politikasının uygulayabilmesini kapsar. Ayrıca merkez bankasının mali ve idari açıdan özerk olması da bağımsızlığının bir diğer ölçüsüdür. Fiyat istikrarının sağlanmasında sorumlu tek otorite olabilmesi için yasal bir görevlendirmenin olması gerekmektedir. Bunun yanında enflasyon hedeflemesini amaç edinen bir ülkede mali politikaların para politikası uygulamaları karşısında bir üstünlüğünün olmaması gerekmektedir. Aksi takdirde hükümetin taleplerini yerine getirmeye zorlanmasıyla enflasyonist baskı oluşmakta bu da para politikasını etkisini azaltmaktadır (Uysal, 2001: 4)

Merkez bankasının bağımsızlığı para politikasına ilişkin temel şartları belirlemede kurumun serbestliği ve siyasi otorite ile merkez bankasının sorumluluk ve yetkileri paylaşımını ifade eder (Grilli vd., 1991: 342-345). Alparslan ve Erdönmez' e göre merkez bankası bağımsızlığı, merkez bankasının fiyat istikrarını korumak için uygulayacağı para politikası rejimi ve araçları, kendi vereceği kararlar ile seçmesi ve uygulamasıdır (Alparslan ve Erdönmez, 2000: 5). Kurumsal anlamda bağımsız olan bir merkez bankası para politikasını politik müdahale altında kalmadan uygulayabilmelidir. Merkez bankası bağımsızlığının bir diğer ölçüsü mali ve idari özerkliğe sahip olmasıdır (Cicioğlu, 2006: 40). Bağımsızlık kavramının içeriği ülkelerin yönetim şekli, gelişmişlik düzeyleri kurumlar arası resmi ve resmi olmayan ilişkiler, uygulanan para politikası ve gelenekler gibi unsurlara göre

değişebilmektedir. Bu çerçevede merkez bankası bağımsızlığını ifade eden birçok kavram literatüre girmiştir. Bunlar yasal bağımsızlık, finansal bağımsızlık, fiili bağımsızlık, operasyonel bağımsızlık, politik bağımsızlık, amaç bağımsızlığı, araç bağımsızlığı, kişisel bağımsızlık, mülkiyet bağımsızlığı bunlardan bazılarıdır. Bu kavramlardan bazıları birbirlerinin yerine ikame edilebilmektedir. Örneğin, politik bağımsızlık ile amaç bağımsızlığı aynı anlamda kullanılmaktadır. Aynı şekilde ekonomik bağımsızlık ile araç bağımsızlığı da aynı anlamda kullanılmaktadır (Akyazı, 2008:82). Yasal bağımsızlık, merkez bankası ile hükümet arasındaki ilişkileri düzenleyen yasal çerçeve açısından değerlendirilir. Merkez bankası başkanının atanması, görevden alınması, kamu kesiminin merkez bankasından borçlanma koşullarına dair mevzuat, başkanın görev süresi, bankanın amaçları gibi hususlar bağımsızlığın çerçevesini oluşturmaktadır. Merkez bankasının bu hususlara ilişkin hükümetten veya diğer kamu kurumlarından gelecek olası müdahalelerden etkilenmediği sürece yasal bağımsızlığın sağlandığı söylenebilir. Fiili bağımsızlık ise yalnız geçerli olan yasalara değil, yasaya konu olmayan diğer birçok informal faktöre bağlıdır. Merkez Bankası ve hükümetin diğer organları arasındaki gayri resmi anlaşmaları, protokoller, bankanın yada hükümetin önemli mevkilerindeki şahısların kişiliklerini bunların arasında sayılabilir. Kısaca yasal bağımsızlığın ne oranda kullanıldığını ifade eder (Aktan vd., 1998). Merkez bankasının bağımsızlığı, para politikasının nihai amaçlarını belirlemedeki bağımsızlık ve araçlarını seçmedeki bağımsızlık açısından da değerlendirilebilir. Politik ve ekonomik bağımsızlık olarak da nitelendirilen amaç ve araç bağımsızlığında, merkez bankasına para politikasının nihai amaçlarını belirleme hakkının verilmesine amaç (politik) bağımsızlığı, bankaya araçlarını belirleme hakkının verilmesine de araç (ekonomik) bağımsızlığı denir. (Akyazı, 1999: 18). Politik bağımsızlık hükümetin etkisi olmadan merkez bankasının politika amaçlarını seçebilmesi, bunun gerçekleşebilmesi için de merkez bankası guvernörü ve yönetim kurulunun hükümet tarafından atanmaması, aksi durumda görev sürelerinin hükümetin görev süresinden uzun olması, merkez bankasının aldığı kararlarda hükümetin oy hakkının olmaması gibi kriterlerin oluşması gerekmektedir (Kaykusuz, 2004: 5). Finansal bağımsızlık ise merkez bankalarının sahip oldukları varlıklarını biriktirme ve dağılımı ile ilgili kararlarında bağımsız olmalarını ifade eder (Akyazı, 1999: 18).

1.2. Parasal İstikrar ile İlgili Teorik Yaklaşımlar

Fiyat istikrarı olarak da tanımlanan parasal istikrara yönelik teorik yaklaşımlar enflasyon ile fiyat istikrarının sağlanmasında enflasyon hedeflemesi ve merkez bankası bağımsızlığının rolü üzerine yoğunlaşmıştır.

1.2.1. Enflasyon ve İktisadi Büyüme

Enflasyonun iktisadi büyüme üzerinde etkili olup olmadığı uzun yıllardan beri iktisat literatüründe tartışılmıştır. Tartışmaların içeriği dünya ekonomisinin içerisinde bulunduğu şartlara göre değişmiş ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun büyümeyi pozitif etkilediğine ilişkin tezler gündeme gelmeye başlamıştır. Bu dönemde toplam talebi artıran politikalar sonucu üretim artışının yanında enflasyonun artması sorun olarak görülmemiştir (Erçel, 1999:2). Ancak 1970’li yıllarda birçok ülkedeki yüksek enflasyon oranlarının yanı sıra büyüme oranlarının düşmeye başlaması, enflasyonun ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini öne süren tezlerin sorgulanmasına yol açmıştır. 1980’li yıllarda özellikle Latin Amerika ülkelerinde yaşanan hiperenflasyonlar ekonomilerde istikrarsızlığın artmasına ve ülkelerin gelişmesinin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda enflasyonun büyümeyi olumsuz yönde etkilediği yönünde tezler ortaya çıkmış ve güçlenmiştir. (Kökocak ve Arslan, 2006:1)

İktisat literatüründe enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen yaklaşımları; enflasyonun ekonomik büyümeyi beslediğini savunan yaklaşım, enflasyonun ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceğini savunan yaklaşım ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında anlamlı istatistiki bir ilişkinin söz konusu olmadığını ileri süren yaklaşım olarak üç temel grupta toplamak mümkündür. (Faria ve Carneiro, 2001:90)

Pozitif büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkiyi savunan yaklaşımların ilki Philips eğrisi yaklaşımıdır. A.W.Philips (1958) tarafından, İngiltere ekonomisinin

1861-1957 dönemine ait işsizlik oranı ile yıllık ücret artış oranlarının işaretlenmesi ile oluşturulan ve Samuelson ve Solow (1960) tarafından geliştirilen gözlemsel bir eğri olan Philips Eğrisi, işsizlik oranı ile yıllık ücret ve fiyat enflasyonu arasında ters yönlü bir ilişkiyi tanımlayıp enflasyonla işsizlik arasında bir değiş tokuşun olduğunu ileri sürmüştür (Saraç, 2009:35). Bu görüş, enflasyonist finansmanın, bireylerin tasarruflarını artıracaklarını, bunun sonucunda reel faiz oranlarının düşüp, böylelikle de yatırımların teşvik edilmesiyle ekonomik büyümenin artmasına yol açacağını iddia etmiştir. Bu yaklaşım, parasal ücretlerin enflasyona göre yavaş uyarlandığı bir ekonomik ortamda, gelir transferinin düşük tasarruf sahiplerinden yüksek tasarruf sahiplerine doğru kayması, tasarruf eğilimi yüksek kesimin gelirlerini artırma yoluyla ekonomik büyümeyi destekleyeceğini ileri sürmüştür (Nell, 2000:4). Öte yandan yetersiz mali sisteme sahip ülkelerde hükümetlerin merkez bankası kaynaklarını kullanıp enflasyon vergisi ile gelir elde ettiği ve hükümetlerin elde ettiği bu gelirleri yatırım harcamalarının finansmanında kullanmasıyla enflasyonist sürecin ekonomik büyümeyi artıracakları da vurgulanmıştır (Aktaran: Erçel, 1999:3).

Ekonomik büyüme ile enflasyon arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu savunan diğer bir teorik yaklaşım, Mundel-Tobin (1963) teorisiyle ortaya konmuştur. Enflasyon ve büyüme ilişkisini araştıran Tobin, paranın ekonomik birimlerin değer saklama aracı olduğunu ve ekonomik birimlerin gelirlerinin bir kısmını tasarruf veya sermaye birikimi ile değerlendirirken, bir kısmını da işlem amacıyla ellerinde tuttuklarını ileri sürmüştür (Haslag, 1997:12). Bu yaklaşımda, parasal varlıkların getirisinin devlet tarafından sabitlenmiş ödeme ve değişim araçları olduğu, bundan dolayı toplam servet; reel yatırımlardan elde edilen sermaye ve devlet tarafından üretilen para olmak üzere iki bileşenden oluştuğu kabul edilmiştir. Servet sahiplerinin bu iki varlık arasında bir seçim yapmak durumunda kalırlarsa getirisi en yüksek olanı seçeceği, her iki varlığın aynı getiri oranına sahip olması durumunda ise bunlar arasında kayıtsız kalacağı belirtilmiştir. Bundan dolayı para otoritesinin paranın getiri oranını kontrol etmesi söz konusu ise sermayenin getirisini de kontrol etmesinin söz konusu olacağı ve parasal varlıkların portföy içindeki payının azalmasının da, sermayenin payının artmasına ve üretimin artmasına neden olacağı ileri sürülmüştür. Buradan parayı elde tutmanın alternatif maliyetinin, sermayenin getirisi ve enflasyon oranı olduğu sonucuna ulaşımlardır. Bu yaklaşım bireylerin,

enflasyonun etkisinden kaçınmak için, yatırımlarını faiz getirisinin söz konusu olduğu hisse senedi ve tahvillere yönlendireceğini, böylelikle sermaye yatırımları artarak ekonomik büyümenin hızlanacağını savunmuştur. Enflasyonun ekonomideki kaynakların dağılımını yatırımların lehine etkileyerek sermaye oluşumunun hızlanmasını sağlayıp, fiyatlar ve ücretler aşağıya doğru esnek olmadığından ekonomik büyüme döneminde nispi fiyatlardaki ayarlamaların da daha iyi yapılmasıyla enflasyonun ekonomik büyümeyi pozitif etkileyeceğini öne sürmüştür (Tobin, 1965:675- 684). Fakat, 1970 ve 1980' li yıllarda arz şokları sonucunda ortaya çıkan yüksek enflasyon ve düşük büyüme oranları, büyüme ve enflasyon arasındaki pozitif ilişkinin sorgulanmasına ve her iki değişken arasındaki ilişkinin negatif olduğuna ilişkin görüşlerin güçlenmesine neden olmuştur (Bruno ve Easterly, 1995:3).

Sidrauski (1967a-1967b), paranın güçlü yansız olduğunu kabul etmiştir. Bundan hareketle enflasyonun uzun dönemli bir olgu olduğunu ve bireylerin fayda düzeylerinin ellerinde tutmuş oldukları reel balanslarıyla ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Bundan dolayı enflasyon oranında meydana gelecek bir artış durağan durumda olan sermaye stokunu etkilemeyeceğini savunmuştur. Sidrauski, para, enflasyon ve büyüme meselesine yaklaşımında, büyüme ve enflasyon arasındaki ilişkinin belirlenmesinde temel itici güç olarak portfolyo ikamesini vurgulamıştır. Örneğin, tanımlayıcı modelinde, paranın büyüme hızında bir artış, beklenen enflasyon oranında bir artışa yol açacağını, böylece reel dengeler uğruna talebin azalacağı öne sürülmüştür. Tobin modelinden farklı olarak, bu modelde enflasyon sermaye miktarında bir artışa neden olmayıp sadece reel para balanslarını azalttığı, ancak kısa dönemde enflasyon oranlarının artmasıyla oluşacak paranın büyüme hızındaki artışın çıktı büyüme hızını düşürdüğü belirtilmiştir. (Fischer, 1983: 1-4).

Stockman (1981) enflasyonun ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ileri sürmüştür. Stockman geliştirdiği teorik modelde enflasyon oranlarındaki artışın daha düşük bir durağan çıktı düzeyi ve insanların refah kaybına sebep olacağını ortaya atmıştır. Stockman, firmaların yatırım projelerinin finansmanı için bir miktar nakit kullandıklarını ve bazı durumlarda nakitin yatırım paketinin doğrudan parçası olduğunu, diğer zamanlarda ise bankalar dengenin telafisini sağladığını belirtmiştir. Stockman, bu nakit yatırımını tüketim ve sermaye birikimi üzerinde etki eden bir

kısıt olarak görmüştür ve enflasyon yükseldiğinde paranın satın alma gücü düştüğünden, insanların para talebinin düşeceğini bunun da sermaye taleplerinin düşmesine neden olacağını ileri sürmüştür. Sonuçta kararlı durum çıktı düzeyi düşmektedir (Gokal ve Hanif, 2004:13,14). Bu yaklaşım, enflasyonun, sermaye dahil olmak üzere bireylerin harcama ile ilgili kararlarını çarpıttığını savunmaktadır (Haslag, 1997:15).

Greenwood ve Huffman (1987) çalışma-boş zaman mekanizmasının sermaye birikimi ile bağlantısını ortaya koydukları çalışmalarında insanların tüketim amacıyla ellerinde para tuttuklarını ve tüketim ile boş vakitten oluşan fayda fonksiyonlarını maksimize etmeye çalıştıklarını öne sürmüşlerdir. Enflasyonun yükselmesi durumunda emeğin getirisinin azalacağını, bu nedenle insanların daha az çalışıp daha az tüketerek ve boş vakitlerini artırarak faydalarındaki azalmayı gidermeye yönelebileceğini, bunun da işgücünde azalmaya neden olarak çıktı düzeyini düşüreceğini savunmuşlardır. (Haslag, 1997:15). Cooley ve Hansen (1989) bu mekanizmayı geliştirmiş ve para arzının artırılması durumunda nominal faiz oranlarının artacağı, yatırımların ve dolayısıyla çıktı düzeyinin düşeceğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca para arzının düzensiz bir şekilde artırılması iş çevirimlerini çok yüksek olmasa da değiştirdiğini ve beklenen enflasyon nedeniyle uzun dönemde makroekonomik değişkenlerin değerlerini de değiştireceğini ileri sürmüşlerdir. Bu çerçevede enflasyon oranlarının yükselmesi durumunda bireylerin daha düşük refah seviyesiyle karşı karşıya kalıp, nakit yerine kredili mal almayı ve boş zamanı tercih edecekleri savunulmuştur. (Gokal ve Hanif, 2004:14).

Friedman (1977), enflasyon ve ekonomik büyüme arasında kısa dönemde ters yönlü bir ilişkinin olmasına rağmen, uzun dönemde böyle bir ilişki den bahsedilemeyeceğini ileri sürmüştür. Bu çerçevede uzun dönemde para arzında meydana gelecek artışların fiyatları etkileyeceğini ancak reel çıktı düzeyinin değişmeyeceğini belirtmiştir. Para arzında, ekonomik büyüme oranının üzerinde bir artış olması durumunda yüksek enflasyonun söz konusu olacağı ve bunun da yatırım ve ihracatı olumsuz etkileyerek büyümeyi azaltacağı ortaya konmuştur. (Gokal ve Hanif, 2004:10,14). Friedman (1977) enflasyonun yüksek ve dalgalı bir yapıda olduğu ekonomilerde nispi fiyat hareketleri bilgi aktarma özelliğini kaybedeceğini ve

bundan dolayı ekonomik etkinliğin ve büyümenin negatif yönlü etkileneceğini ileri sürmüştür (Terzi ve oltululular, 2004:20).

Fischer ve Modigliani (1978) enflasyon oranı ve ekonomik büyüme arasında doğrusal olmayan bir ilişkinin olduğunu öne sürmüştür. Bunlara göre enflasyon yatırımların verimliliğini büyük ölçüde azaltıp ekonomik büyümeyi kısıtlayacağını ileri sürmüşlerdir (Taban, 2008:147).

McCallum ve Goodfriend (1987) enflasyon oranı (vergi) hem bütün sermayenin getirisini hem de büyüme hızını düşüreceğini ileri sürmüşlerdir. Enflasyonun, sermaye üzerinde vergi etkisi oluşturacağından sermayenin getirisini azaltarak büyüme oranını düşüreceğini öne sürmüşlerdir (Gokal ve Hanif, 2004:17).

1.2.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve İktisadi Büyüme

Merkez bankasının bağımsızlığı ve makroekonomik etkilerine yönelik yaygın tartışmalar söz konusudur. Özellikle 1980'li yıllardan bu yana dünya ekonomilerinde baş gösteren enflasyonun süreklilik kazanması, ülkelerde bütçe açıklarının artması ve bu açıkların para basılarak kapatılması, iç ve dış borçlanmanın ekonomide tıkanmalara sebep olması gibi ekonomik istikrarsızlıklar merkez bankası bağımsızlığı konusunu gündeme getirmiştir. Merkez bankasının para politikalarının siyasal görüş ve etkilerden uzak, uygulanacak politikalarda iktisadi gerçeklerin ön planda olmasına yönelik tartışmalar önem kazanmıştır (Alkinoğlu, 2002:78).

Fischer (1996), kesin bir şekilde sınırları çizilmiş bir amaç bağımsızlığına sahip bir merkez bankasının, para politikasını yönetebileceği ve amacını gerçekleştirebileceği yönetme gücüne sahip olup, amacını gerçekleştirebilmek için gerekli politika uygulamalarını başlatacağını ifade etmiştir (Altıntaş ve Taban, 2002:29).

Cuikerman (1994), finansal istikrarsızlıkların ve bunun sonucunda meydana gelen krizlerin genellikle faiz oranları ve enflasyona bağlı olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Ayrıca fiyat istikrarı ve finansal istikrar arasında tercih yapma zorunluluğu olabilmesine rağmen, finansal kurumların düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik uygulamalar birçok ülkede merkez bankası yetkilisi ve sorumluluğu altında yapılabildiğini belirtmiştir (Cuikerman, 1994:1444).

Literatürde merkez bankasının tamamen bağımsız olması gerektiğini savunan yaklaşımlar, amaç bağımsızlığının tartışmalı olduğunu ancak araç bağımsızlığının olması yani politikayı bağımsız olarak belirleme ve bunun yanında ekonomi politikaları konusunda hükümetle uyumlu olma gerekliliğini savunan yaklaşımlar söz konusudur.

Çöl, para arzının artış hızı ile enflasyon arasında doğru orantı söz konusu olduğunu ve enflasyonu kontrol altında tutabilmek için para arzını kontrol altında tutmak gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre para arzının artış hızının kontrolü, para politikası yoluyla merkez bankalarının elindedir. Merkez Bankası enflasyonu hiç hesaba katmadan hazine veya diğer kamu kesimlerine limitsiz kredi vermesi durumunda ve aynı zamanda, siyasi iktidarlar kamu kesimi açıklarını bu krediler vasıtasıyla karşılaması durumunda kur, faiz ve enflasyon oranlarının gerektirdiği para talebinin çok üstünde bir para piyasaya arz edilmiş olur. Bir diğer deyişle, Merkez Bankası karşılıksız para basmış olur. Arzı talebin üstüne çıkan paranın değeri düşer, enflasyon artış göstereceğini dolayısıyla enflasyonu kontrol edebilmek için, para arzının kontrolünü sağlayan Merkez Bankası'nın siyasi iktidarların baskısından bağımsız olması gerektiğini belirtmiştir (Çöl, 2003:5).

Para politikasında merkez bankasının bağımsızlığı ile ilgili teorik çalışmalar Rogoff (1985)' un muhafazakar merkez bankası yaklaşımı ile oluşturduğu analitik bir modelle başlamıştır. Bu yaklaşım sosyal kayıp fonksiyonunun, optimal seviyede çıktı ve enflasyondan uzaklaşacağını öngörmekte ve dinamik tutarsızlık teorisi de sosyal boyutta optimum seviyeden daha yüksek bir enflasyonun nedenlerini açıklamıştır. İstikrarsızlıkların neden olduğu kayıplar merkez bankasına yeni statüler kazandırılmasıyla azaltılabileceğini ifade etmiştir. Rogoff, bu istikrarsızlıkların para politikasında, enflasyonun sapmasına sosyal refah fonksiyonundan daha çok önem veren bir kişi yada kuruluşa teslim edilmesiyle azaltılabileceğini belirtmiştir. Böylelikle enflasyonun daha düşük seviyelerde olacağını ve ekonomi istikrar kazanarak ekonomik performansın iyileşeceğini ifade etmiştir. Ayrıca merkez bankası bağımsızlığı ile istikrarlı enflasyon arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusu olduğunu belirtmiş, bağımsız ve enflasyondan hoşlanmayan bir merkez bankası veya para otoritesinin siyasal otoriteden daha düşük bir ortalama enflasyonu

tercih edeceğini reel çıktıdaki dalgalanma miktarında da yükselmeye sebep olacağını ileri sürmüştür (Akyazı, 2008:5).

Kydland ve Prescott (1977) tarafından geliştirilmiş olan enflasyonun dinamik tutarsızlık teorisine göre, merkez bankası bağımsızlığı artarsa enflasyonun düşeceğini ileri sürmüşlerdir. Toplumsal tercihlerden daha çok enflasyonla mücadeleyi tercih edecek bir kurumun para politikasını yürütmesi durumunda bu kurumun enflasyonu mümkün olduğunca düşük seviyelerde tutacağını savunmuşlardır (Kydland ve Prescott, 1977: 473-485) .

Barro ve Gordon (1983), isteye bağlı bir para politikasının sebep olacağı enflasyonist eğilimleri önlemek için parasal kuralı önermiştir. Para politikasının zaman tutarsızlığı söz konusu olduğunu, başta ilan edilen ve toplumun her kesimi için en iyi olan para politikaları zamanla en iyi politika olmaktan çıkacağını belirtmişlerdir. Merkez bankası politika kuralını açıklayıp, özel sektör de açıklanan para politikasına göre kararlarını verdikten sonra merkez bankası ilan edilen politikayı değiştirip faydasını maksimize edebileceğini öne süren Barro ve Gordon, önceden belirlenmiş parasal kuralın uygulanabilmesi için merkez bankası bağımsızlığının gerekli olmadığını savunmuşlardır. Ayrıca parasal kuralı teknik bir kurumun da uygulayabileceğini ifade ederek, toplumsal tercihler yerine enflasyonla mücadeleyi daha çok tercih edecek bir kurumun para politikasını yürütüp enflasyonu düşük seviyelerde tutabileceğini savunmuşlardır (Barro ve Gordon, 1983: 101-122).

Alesina ve Grilli (1993), seçmenin kendi refahından çok enflasyon ile mücadele edecek bir merkez bankası yöneticisinin atanması yönünde tercih bildirdiğini ileri sürmüşlerdir. Bunun yapılabilmesinin para politikasının politik süreçten uzak tutulmasına bağlı olduğunu ifade etmiş ve bunun düşük enflasyon seviyesinin tesis edilmesini sağlayacağını belirtmişlerdir. Para politikasının politik süreçten uzak tutulmaması halinde toplumun istediği enflasyonla mücadele edecek merkez bankası yöneticilerinin atanmasını imkansızlaştıracağını savunmuşlardır. Güvenilir ve bağımsız bir merkez bankası öngörülebilir politikalar yürüterek reel faizlerin sebep olacağı risk primini azaltabileceğini, diğer taraftan da anti enflasyonist politikalarla yüksek enflasyonun ekonomik performans üzerindeki olumsuz etkisini engelleyebileceğini ifade etmişlerdir (Alesina ve Summers, 1993: 151-152).

Sikken ve Haan (1998), bağımsız bir merkez bankası mali disiplinin sağlanması için de önemli olduğunu belirtmişlerdir. Artan kamu borcunun faizler üzerindeki baskıyı artırmasıyla hükümet, merkez bankasını bütçe açıklarını para basarak kapatmaya zorlayacağını, ancak hükümetten bağımsız bir merkez bankasının bu politik baskılara karşı dirençli olacağını savunmuşlardır (Akyazı, 2008: 88).

Afşar (2006), merkez bankalarının, siyasi iktidarların müdahale alanı dışında kalarak özerk kuruluşlar olmasının ulusal paranın değerinin korunmasında ve fiyat istikrarının sağlanmasında etkili olduğunu ileri sürmüştür. Fiyat istikrarı ile bağımsızlık arasında doğru orantı söz konusu olduğundan, belirli hedefler doğrultusunda para politikasının uygulanabilmesinin, bu politikayı yürütmekten sorumlu merkez bankalarının bağımsız olup olmamalarına bağlı olduğunu belirtmiştir. Merkez bankası bağımsızlığının tesis edilmemesi durumunda kamu açıkları para basılarak kapatılmaya çalışıldığını, böylelikle yüksek enflasyona sebep olduğunu ve yüksek enflasyonun da beraberinde düşük büyüme ve işsizliğe sebep olduğunu ifade etmiştir (Afşar, 2006: 2).

Cechetti ve diğerleri (2002), enflasyon hedeflemesinin etkin olabilmesi için para ve maliye politikalarının birbirleriyle tutarlı bir şekilde yürütülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Aksi takdirde mali açıkların söz konusu olduğu ve borç stokunun yükselişte olduğu bir ekonomide tamamen bağımsız bir merkez bankası olsa bile fiyat istikrarı sağlanmayabilir ve enflasyon yükselebileceğini ileri sürmüşlerdir (Cechetti vd, 2002: 3-5).

Oyun teorisi yaklaşımını kullanarak konuyu analiz eden Doyle ve Weale (1994), para ve maliye politikalarının birbirinden ayrılması durumunda mali ve parasal otoritenin birbirlerinin politikalarını etkisizleştirerek birbirlerine karşı rekabet etme riski bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu negatif rekabet sonucunda yüksek bütçe açıkları ve yüksek faiz oranları ile karakterize edilebilecek bir dengenin oluşabileceğini belirtmişlerdir. Ancak, yazarlar özellikle bağımsızlıktan elde edilen kazançların, iki otorite arasındaki koordinasyon başarısızlığından kaynaklanan maliyetlerden daha büyük olup olmadığı konusunda açık değillerdir (Gökbudak, 1996, 20-21).

Pollard (1993) ise söz konusu kuramsal modellerin zayıflıklarının da bulunduğu ileri sürmüştür. Belirsizliğin egemen olduğu günümüz dünyasında

modellerde belirsizlik varsayımı yerine belirlilik varsayımı bulunmasını eleştirmiştir. Belirsizlik varsayımı kullanıldığında bağımsız merkez bankası ile mali otoritenin politikalarının çatışma olasılığının daha da artacağını savunmuştur. Teorik kuramların en ciddi eksikliklerinden birinin de buradaki politika oyununda kamuyu ihmal etmesi olduğunu belirtmiştir. Örneğin, Merkez Bankası uyguladığı politikanın tutarlılığı ve kredibilitesi yönünde kamuoyunun algılamasını şekillendirebilirse ulaşılan ekonomik sonuçların daha da iyileşeceğini ileri sürmüştür (Pollard, 1993: 22-23).

Gökbudak (1996), teorik olarak bağımsız olan bir merkez bankasının, politikaların belirlenmesinde mali otoritelerle beraber çalışmayacağını ve işbirliği yapmayacağını, ancak bağımlı olan merkez bankası ise mali otoritelerle işbirliği yaparak beraberce çalışacağını ileri sürmüştür. Tüm kuramsal modellerde bağımlı çözüm, bağımsıza nazaran daha Pareto üstün olduğunu, tek bir ekonomi politikası otoritesi ve para politikasının da tek politika aracı varsayımlarının hiç de anlamlı olmadığını belirtmiştir. Ona göre kuramsal modellerin önemli bir bölümü maliye politikasının hükümetçe ve para politikasının da merkez bankasınca üstlenildiği bağımsız ve birbirinden kopuk yapıyı koordinasyondan uzak olduğu için etkin görmemektedir (Gökbudak, 1996: 19-20).

Dilik (2005), etkili bir konjonktür politikası izlenebilmesinin para politikası ile maliye politikasının birbirlerini tamamlamaları ve çelişkiye düşmemelerine bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Her iki politikanın amaca ulaşmada optimal bir etki gösterecek şekilde birbiriyle koordine ve kombine edilmeleri gerektiğini, yani merkez bankası ve hükümetin işbirliği yapmasıyla mümkün olduğunu belirtmiştir. Merkez bankasının bağımsızlığının zorunlu işbirliğine engel teşkil etmeyecek şekilde oluşması gerektiğini ileri sürmüştür. Merkez bankalarının bağımsızlığını sınırlayan diğer bir etkenin bankanın izleyeceği para politikasında, hükümetin genel ekonomi politikasıyla çelişkiye düşmemesi, tersine görevi çerçevesinde hükümeti desteklemesi olduğunu, çünkü amacın en iyi para, maliye ya da fiyat politikası değil de en iyi genel ekonomi politikası olması gerektiğini belirtmiştir (Dilik, 2005: 14).

1.3. Mali İstikrar ve unsurları

Mali istikrar, kamu gelirleri ile giderlerinin başka kaynaklara başvurmadan birbirini dengelemesi durumudur.

İstikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanmasında mali hesaplar olan vergi gelirleri, kamu harcamaları ve kamu açıkları gibi değişkenlerin önemli bir yeri vardır.

1.3.1. Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları; kamu otoritelerinin toplumsal ihtiyaçları karşılamak, ekonomik ve sosyal hayata müdahalelerde bulunmak üzere belirli kurallara göre yaptıkları harcamalardır (Türk, 2010:27). Kamu harcamaları harcamayı gerçekleştiren kuruma göre geniş anlamda değerlendirilecek olursa; merkezi ve yerel yönetimlerin, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve sosyal güvenlik kuruluşlarının yaptığı harcamaların toplamı ile topluma faydalı hizmet gören kurumların ödemeleri, vergi muafiyet ve indirimleri, özel kişilerin kamuya yaptıkları yardım ve bağışlar toplamını içerir (Bulut, 2001:48). Özel sektör kar maksimizasyonunu hedef alırken kamu harcamalarında sosyal fayda maksimizasyonu söz konusudur. Kamu sektörü sağladığı hizmetlerle özel birimlerin elde ettiği faydayı en yüksek düzeye çıkarmaya çalışır. Kamu harcamaları genel olarak, adalet ve güvenlik, eğitim ve sağlık hizmetleri kamu düzeni, çevre koruma ve düzenleme hizmetleri, ulaşım ve iletişim hizmetleri ve merkezi giderlerin karşılanmasına yöneliktir (Heitger, 2001:6)

1.3.2. Kamu Açıkları

Bütçe açığı, kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki fark olarak tanımlanabilir. Ancak maliyeciler ve iktisatçılar için bir kısım ince analizlere imkan verecek ayırımlar söz konusudur. Bu ayırımlar; bütçe açığı ve nakit açığı, cari açık ve sermaye açığı, birincil açık ve toplam açık, işlemsel açık, fiili ve tam istihdam açığı gibi kavramları ortaya koymaktadır. Cari açığın hesaplanmasında sermaye mallarının satışından elde edilen gelirler ve yatırım harcamaları hesaba katılmaz.

Bunun sebebi devlet yatırım harcamalarında özel sektör gibi yatırımın ekonomik ömrü boyunca giderleri amortismanına tabidir. Bu durumda kamu kesiminin gerçek açık durumu cari açık ile ortaya çıkacaktır. Birincil açık ve toplam kamu açığı ayırımında faiz ödemelerinin kamu harcaması olarak sayılıp sayılmamasına göre yapılmaktadır. Faiz ödemelerini içermeyen açık birincil olarak adlandırılır. Birincil açık bütçenin hükümet tarafından kontrol edilebilen kısmıdır. Faiz ödemeleri ise kamu otoritesinin takdirinde olmayan ve daha önceki bütçe uygulamalarının bir sonucu olan harcamalardır. Bundan dolayı birincil açık toplam kamu açığından faiz ödemelerinin düşülmesiyle elde edilir. İşlemsel açık ise toplam açıktan faiz ödemelerinin enflasyon etkisiyle aşınmaya uğrayan kısmının çıkarılmasıyla elde edilir. İşlemsel açık, birincil açık ve reel faiz ödemelerinin toplamından oluşur. Fiili ve tam istihdam açığı ayırımında ise bütçenin belirli bir yıldaki yapısını belirleyebilmek için tam istihdam gelir düzeyindeki bütçe fazlasının kısıt olarak alınmasıyla elde edilir. Bu hesaplamanın yapılmasındaki amaç bütçede gerçekleşen açığın, durgunluktan mı yoksa devletin savurganlığından mı kaynaklandığını veya bütçedeki fazlanın devletin tutumluğundan mı yoksa ekonomik canlılıktan mı kaynaklandığını belirleyebilmektir (Yıldırım ve Karaman, 2003: 76-81).

Türkiye’de kamu kesimi beş farklı kanaldan ekonomiye girmektedir. Bunlar; konsolide bütçe, yerel idareler, fonlar döner sermayeli kuruluşlar ve kamu iktisadi teşekkülleri şeklindedir. Kamu kesimi genel dengesi içinde çeşitli daire ve kurumların açık veya fazlalarının konsolide edilebilir. Mesela KİT açıkları konsolide bütçeden yapılan transferlerle kapatılabildiğinden, genel denge hesap kalemleri içinde yer alabileceği halde, kamu kesimi borçlanma gereksinimi olarak ortaya çıkar. Aynı gerekçe ile yerel idareler de kamu kesimi genel dengesi içinde erir. Kamu kesimi içinde bulunan fonlar ise teorik olarak denk olmak durumundadır. Konsolide bütçe, yerel idareler, fonlar, döner sermayeli kuruluşlar ve kamu iktisadi teşebbüslerin açıkları toplamı kamu kesimi borçlanma gereksinimini oluşturur (Önder ve diğerleri, 1995: 7).

1.3.3. Kamu Gelirleri

Kamu gelirlerinde kavram olarak çeşitli tanımlamalara gidilmiştir. Bunlar geniş ve dar anlamda kamu gelirleri, klasik ve modern maliyecilerin tanımlamaları şeklindedir (Doğruyol, 2006:115).

Geniş anlamda kamu gelirleri devlet ya da diğer kuruluşların gerek vergileme yetkilerine dayanarak, gerekse özel mülk ve teşebbüsleri dolayısıyla elde ettikleri tüm iktisadi değerler şeklinde tanımlanabilir. Dar anlamda kamu gelirleri ise devlete ait ve zora dayanan nitelikteki gelirlerden oluşur. Klasik maliyeciler kamu gelirlerini, gerçek ve gerçek olmayan kamu gelirleri şeklinde ikiye ayırmaktadır. Gerçek kamu gelirleri; mamelek gelirleri, hizmet satışları gelirleri, vergi ve vergiye benzer kamu gelirleri şeklinde tanımlamaktadır. Gerçek olmayan kamu gelirleri ise hakiki kamu gelirlerinin öne alınmış şeklidir. Modern maliyeciler ise borçlanma ve hazine kaynaklarından elde edilen gelirlerin önemli kısmını da gerçek kamu geliri saymaktadır (Doğruyol, 2006:115).

Kamu harcamalarının finansmanı için kullanılan kamu gelirleri vergileme dolayısıyla aldığı vergiler, harçlar, şerefiyeler ve resimlerdir. Vergi dışında kalan gelirleri ise devletin teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, para cezaları, kişi ve kurumlardan gelen paylar, sağlanan diğer gelir ve fonlardır. Ayrıca alınan yardım ve bağışlar ile sabit sermaye varlıkları ile arazi ve maddi olmayan varlıkların satışından elde edilen gelirler de kamu gelirleri içinde gösterilmektedir. Bütçe gelirlerinin toplam hacmi ve bileşimi ile her bir gelir türünün yapısı maliye politikasının amaçları göz önünde bulundurularak devlet tarafından belirlenir. Çağdaş devletin mali yapısını oluşturan gelir kaynaklarından en önemlisi vergilerdir. Piyasa ekonomisine dayalı kapitalist sistemlerde vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirlerine oranı %70 iken sanayileşmiş batı ekonomilerinde bu oran % 90' dır. Türkiye ekonomisinde de kamu gelirleri içerisinde en önemli pay vergi gelirlerine aittir (Susam ve Oktayer, 2007:108-109).

Klasik maliyecilerden Fransız G. Jeze vergiyi "kişilerden kamu giderlerini karşılamak üzere; cebri nihai ve karşılıksız olarak istenen parasal yükümlülüktür" şeklinde tarif ederler. Modern maliyeciler ise vergiyi, kişilerden kamu harcamalarını karşılamak veya devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesini sağlamak üzere

cebri, nihai ve karşılıksız olarak, doğrudan doğruya istenen parasal yükümlülük şeklinde tanımlarlar (Doğruyol, 2006:117).

1.4. Mali İstikrar ile İlgili Teorik Yaklaşımlar

Literatürde mali istikrar ile ekonomik büyüme ilişkisinin araştırıldığı teorik yaklaşımlarda kamu harcamaları, kamu açıkları ve kamu gelirleri değişkenleri mali istikrarı sağlayan unsurlar olarak görülmüş ve ekonomik büyümeye etkisi ortaya konmuştur.

1.4.1. Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme

Literatürde kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan teorik çalışmalarda iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bunlar, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu ileri süren yaklaşım, negatif yönlü ilişki olduğunu savunan yaklaşımdır.

Keynes ve Keynes' in görüşünü kabul eden iktisatçılar kamu harcamalarının, ekonomik büyümeyi etkilemek ve kısa dönemdeki dalgalanmaları düzeltmek için tasarlanmış bir politika aracı olarak kullanılabilecek dışsal bir faktör olduğunu ileri sürmüşlerdir (Arısoy, 2005:2). Ram, özel ve sosyal getirilerin dengelenmesinde devletin büyük bir öneme sahiptir olduğunu ve ülke kaynaklarının yabancıların eline geçmesine engel olabileceği gibi mevcut kaynakların verimli alanlara yönelmesine de yardımcı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kamu sektöründe faktör verimliliğinin özel sektöre göre daha fazla olduğunu, kamu sektörünün yarattığı pozitif dışsallıklardan ötürü kamu kesiminin büyüklüğünün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyeceğini savunmuştur (Yılmaz ve Kaya, 2008:415) Tanzi ve Zee, kamu harcamalarının ekonomideki payının artmasının etkilerinin, özel sektörün dışlanıp onun yerini dışlama etkisiyle kamu sektörünün alması şeklinde olabileceği gibi, ekonomik dışsallıklar içeren kamu mal ve hizmetlerinin üretimi nedeniyle özel sektörün verimliliğini de geliştirebileceğini belirtmişlerdir. Kamu harcamalarının dışlama etkisinin, kamu ve özel sektörün marjinal verimliliğine bağlı olduğunu ve kamu harcamalarındaki artışın bazı durumlarda ekonomik büyümeyi hızlandırarak

daha fazla ekonomik büyüme için daha fazla kamu harcaması yapılacağını ileri sürmüştür (Işık ve Alagöz, 2005:65). Lucas, bireyin beşeri sermayesindeki artışın, kendi verimliliğini artırmasının yanında üretim faktörlerinin üretkenliğine de katkıda bulunacağını belirtmiştir. Hükümetlerin eğitime ve teknolojik alt yapının geliştirilmesine yönelik yapacağı her türlü yatırım beşeri sermaye birikiminde olumlu etkiler oluşturarak büyümeyi fiziki sermayeye yapılan yatırımlardan daha fazla etkileyeceğini savunmuştur (Kar ve Ağır, 1998: 7).

Ekonomide büyük bir kamu kesiminin verimlilik ve büyümeyi yavaşlatacağını ileri süren yaklaşım, kamu sektörünün düşük verimlilikle çalışmasının, faaliyetlerin düzenlenme sürecinde genellikle aşırı yük oluşmasına ve ekonomik sistemin maliyetinin artmasına yol açtığını savunmuştur. Ayrıca devletin ekonomik sisteme para ve maliye politikası araçlarıyla müdahale etmesinin, ekonomik teşviklerin bozulmasına ve sistemin verimliliğinin düşmesine neden olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kamu sektörünün iyi işlemediğini ve kaynak dağılımında optimalitenin sağlanmasını engellediğini savunmuşlardır. Siyasi karar mekanizması tarafından alınan kararlardan dolayı kıt kaynaklar verimsiz alanlarda kullanılacağını ileri sürmüşlerdir (Ulutürk, 2001: 132). Ghali, kamu sektörünün yüksek kredi itibarı ve fon maliyetindeki artışlara daha az duyarlı olmasından dolayı piyasadaki fon bulabileceğinden, bunun özel sektörün dışlanmasına sebep olarak büyümenin olumsuz yönde etkilenmesine yol açacağını ileri sürmüştür (Artan ve Berber, 2004:15). Barro, kamu harcamalarında meydana gelecek artışın tasarruf ve büyüme oranını azaltacağını ileri sürmüştür. Bunun yanında tasarruf oranının merkezi olarak belirlenemeyeceğini, böylelikle kamu harcamalarının ve vergilendirmenin neden olacağı dışsallıklardan ötürü pareto optimum olmayan bir üretime yol açacağını ileri sürmüştür (Barro, 1988:1-14). Ball ve Wankiw, kamu harcamalarının, milli tasarrufu, yatırımları ve ihracatı azalttığını ve faizi artırdığını, yerel varlıkların uluslararası akımına sebep olduğunu ileri sürmüşlerdir (Ball ve Mankiw, 1995:3). Gwartney vd., özel hakların ve mülkiyet haklarının korunması, beşeri sermaye kaynak aktarılması ve alt yapı yatırımlarının ekonomik büyümeyi artırdığını ileri sürmüş ancak kamunun asli görevlerinin dışına çıkması durumunda ekonomik büyümenin olumsuz etkilendiğini, kamunun büyüklüğünün artmasının da uzun dönemde büyümeyi negatif yönde etkileyeceğini ileri sürmüşlerdir (Gwartney vd., 1998b: 165). Başka bir

çalışmalarında kamunun özel teşebbüsü dışlama etkisi ile piyasa dışına ittiğini, vergiler ile borçlanmanın özel teşebbüsü dışlayacağını savunmuşlardır. Borçlanma ve vergilendirmenin, kamu harcamalarının verimliliğini azalmasa bile, kaynaklar özel sektörden kamu sektörüne kaydıkça ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceğini, kamu harcamalarının finansmanının vergiler yoluyla sağlanmasının, özel sektörün yatırım kararlarını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir (Gwartney vd., 1998:3). Turan, Mal ve hizmetlerin görelî fiyatlarını etkileyen transfer harcamaları ve sübvansiyonların büyümeyi olumsuz yönde etkileyebileceğini, özellikle bu transfer harcamaları ve sübvansiyonların nasıl ve kimlere verileceği çıkar gruplarının politik karar birimlerini etkilemek için bazı faaliyetlerde bulunmasına yol açacağından kît kaynakların üretken faaliyetlerden rant paylaşımına kanalize olmasına sebep olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebileceğini ileri sürmüştür. Bunun yanında transfer harcamalarının ekonomik büyümeyi mutlaka olumsuz etkileyeceğini ileri sürmek doğru olmayabileceğini, örneğin transfer harcamalarının sosyal barış ve uyumun sağlanmasında veya kişilerin verimliliklerinin artmasında katkı sağlayarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebileceğini belirtmiştir (Turan, 2008:24). Wagner, kamu harcamalarının artış kanununda, kamu harcamalarını içsel bir değişken olarak kabul edip, ekonomik büyümedeki değişime duyarlı olduğunu ileri sürmüştür. İki değişken arasındaki nedenselliğin yönü ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru olduğunu, ekonomik büyümede gerçekleşen artışlara, kamu harcamalarının pozitif yönde tepki verdiğini öne sürmüştür. Ekonomik büyüme ile birlikte meydana gelecek modernleşme ve endüstrileşme, gelirin artmasıyla gelir esnekliğı olan kültürel mal ve hizmet harcamalarının artması ile teknolojideki değişiklikler ve kalkınma ile beraber ekonomik etkinliğin sağlanabilmesi için kamunun doğal monopollerini işletmesinin gerekliliğı kamu harcamalarında ekonomik büyümeden kaynaklı artış söz konusu olacağını ifade etmiştir (Henrekson, 1993:406). Easterley ve Rebelo, ulaşım ve iletişim hizmetlerine yapılan kamu yatırımlarındaki artışın ekonomik büyümeyle yakından ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir (Easterley ve Rebelo, 1993: 20-21). 19. yüzyılda klasik iktisatçılar devletin yerine getirmesi gereken görevlerin minimum seviyede olması gerektiğini savunmuşlar, devletin görevinin savunma, güvenlik ve yönetimle sınırlı olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Tanzi ve Schuknecht, 1996:2).

Klasikler ve takipçileri kamusal faaliyetlerin ekonominin kaynak dağılımında ve kullanımında etkinliği bozucu etkisinin olduğunu ve kamunun doğası gereği kar maksimizasyonundan çok siyasi ve sosyal fayda maksimizasyonu güdüsüyle hareket edeceğinden istihdam ve üretim kararlarında etkinlikten uzaklaşacağını savunmuşlardır. Onlara göre faktör verimliliği kamuda daha düşüktür (Ulutürk, 2001:131).

19. yüzyılın ikinci yarısında toplumcu düşünürler klasik iktisatçılara karşı çıkmışlardır. Yeniden dağılımla ilgili faktörler devletin yasal fonksiyonlarını artırmış, ancak buna rağmen kamu harcamalarının GSYİH' daki payı sınırlı düzeyde kalmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında kamu harcamalarında ilk büyük artış gerçekleşmiş ve savaş sonrası toplanan vergiler büyük ölçüde sivil harcamaları finanse etmek amacıyla kullanılmıştır. Ardından gerçekleşen 1929 ekonomik buhranı kamu harcamaları politikalarının genişlemesi ve uygulamasının yayılmasına neden olmuştur. Devletin görevlerinin minimum seviyede olması gerektiği fikri bu yıllarda önemli ölçüde ortadan kalkmıştır (Uzay, 2002:153). 1950 ve 1960' larda ekonomide tam istihdamı sağlamak amacıyla devletin ekonomiyi yönlendirmesini öngören keynesyen yaklaşım hakim olmuştur. 1970' lerde keynesyen iktisat politikalarının yetersiz olduğu düşüncesiyle yeni akımlar belirmiştir. Devletin para arzını gereğinden fazla artırarak ekonomide istikrarsızlık yarattığını savunan monetaristler, devletin maliye politikalarıyla ekonomiye müdahalesi yerine para politikasının izlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Monetarizmin ekonomi politikalarına hakim olmasıyla maliye politikaları yerine para politikaları ikame edilmeye başlanmıştır. 1980' li yılların başında Arthur Laffer tarafından savunulan arz yönlü iktisat teorisiyle ekonomik sorunların arz ve talep yetersizliğinden kaynaklandığını ortaya koymuşlardır. Bu görüşün hakim olduğu 1980' lerde devletin küçülmesi, özelleştirme, piyasaya daha fazla güven gibi kavramlar benimsenmiştir (Pekin, 2005: 225-228). 1990' lı yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamunun büyüklüğü ve kapsamı genişlemiştir. Sanayileşmiş ülkeler refah toplumunu genişletirken, gelişmekte olan ülkeler devlet denetimindeki kalkınma stratejilerini benimsemişlerdir. Bunun sonucunda da bütün dünyada kamu büyüklüğü artmış ve kamunun gerçekleştirdiği harcamaların kapsamı genişlemiştir (Yılmaz ve Kaya, 2008:414).

1.4.2. Kamu Açıkları ve İktisadi Büyüme

Kamu gelirlerinin, kamu harcamalarını karşılayamaması durumunda kamu açığı oluşmaktadır. Devlet, bütçe açığını finanse edebilmek için borçlanma, para basma veya vergilerin artırılması yollarından birini tercih edecektir (Saleh 2003:4). Kamu giderlerinin, kamu gelirlerini aşması nedeniyle, devlet bütçesinin açık vermesi ekonominin tüm kesimleri için arzu edilen bir durum değildir. Bütçe açıklarının giderilmesinde yurtiçi kaynaklara başvurulduğunda, üç tür finansman yöntemi söz konusudur. Bunlar vergi oranlarının artırılması, iç borçlanma ve monetarizasyondur. Devlet için önemli olan söz konusu üç finansman yönteminden makroekonomik değişkenler üzerine en az etkide bulunanıdır (Saatçi, 2007:94).

Klasik iktisatçılar, devletin para basma yoluyla kamu açıklarını kapatmaya çalışması durumunda herhangi bir mal veya hizmet üretilmeden ekonomideki para miktarı artacağını, bunun da fiyatlar genel seviyesini artırıp enflasyona sebep olacağını belirtmişlerdir. Borçlanma yoluyla finanse etmesi durumunda, borcun vadesi geldiğinde borcunu ve borç faizini ödemek amacıyla borçlanma yoluna gideceğini öne sürmüşlerdir. Tam istihdam varsayımıyla kamu açıklarının borçlanma veya vergileme ile finanse edilmesi durumunda özel kesimin kullanılabilir fonları kamuya aktararak, özel kesimin tüketim ve yatırım düzeyi düşeceğini savunmuşlardır. Klasikler, devlet harcamalarının, özel sektör yatırımlarını dışlama etkisinin söz konusu olduğunu ileri sürmüşlerdir (Saleh, 2003:4).

Keynesyenler kamu açıklarının özel yatırımları dışlamayacağını öne sürmüşlerdir. Bu yaklaşım, bütçe açığı nedeniyle artan toplam talep özel yatırımların karlılığını artırarak, verilen belli bir faiz oranında daha yüksek bir yatırım düzeyine yol açacağını, kamu açıkları, faiz oranlarını yükseltmesi gerçeğine rağmen toplam tasarrufu ve yatırımları teşvik edeceğini savunmuşlardır. Bir ekonomide eksik istihdam koşullarının söz konusu olması durumunda, ters bir para politikası uygulanmadığı sürece önemli nominal bütçe açıkları hem reel hem de nominal talebi tam istihdam seviyesine kadar artıracığını öne sürmüşlerdir. Nominal talepteki bu artış tüketimi artırmakta, böylelikle yatırımın karlılığındaki artışla yatırımlar da artıracığından dolayı faiz oranlarının artmasına karşın dışlama etkisi söz konusu

olmayacağını belirtmişlerdir. Ancak ekonomi tam istihdam seviyesine ulaştıktan sonra fiyatlar genel düzeyinin yükseleceğini, çünkü tam istihdam durumunda enflasyon vergisinin, reel bütçe açıklarının artış oranını milli gelir oranına eşitlediği sürece bunun yalnızca enflasyon oranını artıracaklarını savunmuşlardır. Buna göre bütçe açıklarının, özel yatırımları dışlama etkisi ancak para politikası ve faiz oranının artırılması durumunda söz konusudur (Ataç, 2006:221).

Bütçe açığının etkileri konusunda yapılan neoklasik araştırmaların çoğu Barro tarafından yapılmıştır. Bu yaklaşımın üç temel varsayımı söz konusudur. Bunlardan ilki, bir ekonomide kişilerin tüketiminin zamanlar arası bir optimizasyon sorunu olduğunun kabul edilmesidir. İkincisi, kişilerin yaşamlarının sınırlı olduğudur. Üçüncüsü ise, genellikle tüm dönemlerde piyasanın dengede olduğunun varsayılmasıdır. Bütçe açıklarının etkileri konusundaki neoklasik yaklaşım Ricardo tarafından ortaya atılmış ve Barro tarafından geliştirilmiştir. Barro' un yaklaşımı ile Ricardian yaklaşım arasındaki fark, Ricardo' nun kişilerin yaşamlarının sınırlı olduğu varsayımını dikkate almamış olmasıdır. Ricardocu yaklaşım, kamu açıklarının vergileme veya borçlanma yoluyla finanse edilmesinin temel iktisadi değişkenler üzerinde önemli bir etki yaratmadığı görüşüne dayanır. Bu yaklaşımda kamu harcamaları düzeyi sabit, sermaye piyasası mükemmel, bireyler rasyonel ve ileri görüşlü ve sonsuz zaman boyutunda yaşıyormuş gibi karar verdiği, tüm vergilerin götürü ve ilk dönemlerdeki kamu borçlarının daha sonraki dönemlerde alınan vergilerle ödeneceği varsayımlarına dayanır. Ricardian yaklaşıma, bir ekonomide ekonomik birimlerin tüketim ve tasarruf kararlarını verirken tüm yaşam boyu gelirlerini dikkate alacağından, bütçe açığının borçlanmayla finanse edilmesi bu birimlerin yaşamları boyunca ödedikleri vergilerin yalnızca yeniden dağılımı olarak düşünülecek ve ekonomik birimler açığı kapatmak için gelecekte daha fazla vergi ödeyeceklerini bilerek bugün harcama yerine tasarruf yapacağını ileri sürmüştür. Tasarrufların artmasıyla faiz oranlarının yükselmeyeceğini ve böylelikle yatırımların da dışlanmayacağını belirtmiştir. Kamu tasarruflardaki azalma, özel tasarruf düzeyinde eşit bir artışla dengelendiğinden ulusal tasarruf düzeyinde bir değişiklik olmayacağı böyle bir durumda kapalı bir ekonomide reel faiz oranı, ulusal tasarruf ve yatırım talebi arasındaki dengeyi sürdürmek için yükselmeyerek, kamu borçlanmasının yatırımları olumsuz etkilemesi söz konusu olmayacağını ileri

sürmüştür. Açık bir ekonomide ise kamu borçlanmasının, cari ödemeler dengesinde bir etkisi söz konusu olmaz iken, bütçe açıklarının tüketime ve sermaye birikimine de bir etkisi olmadığını bu yaklaşım ileri sürmüştür (Ataç, 2006: 223-222). Yani kamu açıkları sermaye birikimini dışlamayacağı, tersine kamu harcamalarının borçla ve vergiyle finansmanının eşdeğer olduğu, önemli olanın finanse edilme biçimi değil, satın alınan mal ve hizmet düzeyi olduğu belirtilmiştir (Parasız, 1998:292). Ricardo Denkliği' nin ne kadarının gerçeği yansıttığını anlamak için çok miktarda çalışma yapılmıştır. Ricardo Denkliği' nin doğrulanamamasının sebebi, nüfustaki sürekli devinimdir (Romer, 1996:39).

Barro' nun borçlanmayla finansmanın vergileri ertelemekten ibaret olduğunu ve şimdiki ertelemeyle denk olduğunu ileri sürdüğü Barro-Ricardo denkliği olarak bilinen önerme, bugünkü bütçe açığının finansmanı için devletin ihraç ettiği borç senetlerine sahip olanların kendilerini zengin hissetmelerine yol açabileceğini, ancak gelecekte bu borçların ve faizlerinin ödenmesi için kendilerini aynı derecede fakir hissedeceklerini ileri sürmüştür. Dolayısıyla bugün sahip olunan kamu borçlanma senetleri net servetin bir parçası olamayacağını, ancak bu senetlerin değeri eğer sadece gelecekte konulmasına neden olacağı vergilerin ıskonto edilmiş değerini aşarsa net servet olarak algılanabileceğini savunmuştur. Kamu borcundan doğan faiz yükünün çoğunun, cari dönemin vergi mükelleflerinin ölümünden sonra ortaya çıkacağını ileri süren Barro' nun burada ki katkısı, insanların çocuklarına bıraktıkları mirasa önem verdiklerini ve çocuklarına bıraktıkları vergi yükü hakkında kaygı duyduklarını ileri sürerek bugünün vergi yükümlülerinin vergi indirimine karşı, gelecekteki vergiyi karşılayabilmek için tasarruflarını artırarak gelecek nesle daha çok miras bırakacaklarını ileri sürmesidir. Dolayısıyla bütçe açığına yönelik olan vergi indiriminin tasarrufu teşvik edeceğini, tüketimi artırmayacağını, ulusal tasarruf, yatırım ve faiz oranların da etkilenmeyeceğini öne sürmüştür. Barro, vergi ile finanse edilen kamu harcamalarının, yatırım ve çıktı üzerinde olumsuz etkide bulunduğunu ileri sürmüştür. Hükümetin, tüketim harcamalarının GSYİH' ya oranı ile büyüme ve yatırımları negatif yönde etkilediğini vurgulamıştır. Buna göre kamu harcamaları ve vergi, tasarruf ve büyüme hızını azalttığını ileri sürmüştür (Yıldırım ve Karaman, 2003:400).

Sargent ve Wallace, bütçe açıklarının borçlanmayla finansmanının uzun dönemde, parasal finansmandan daha enflasyonist olduğunu, bir hükümetin, reel büyüme oranından daha yüksek olduğu sürece cari açığını borçlanarak finanse etmesi durumunda, borçlanma sürdükçe reel faizin yükseleceğini ve belirli bir süreden sonra faiz ödemelerinin bile borçlanarak yapılacak hale gelineceğini vurgulamışlardır. Borçlanma ile finansmanın tıkanıldığında yapılacak monetarizasyon sonucu ortaya çıkacak enflasyon, finansmanın baştan monetarizasyonla finansman yoluna gitmesi durumunda ortaya çıkan enflasyon oranından daha yüksek olacağını ileri süren bu yaklaşım ilk defa Sargent ve Wallace tarafından öne sürülmüş ve “Hoş Olmayan Monetarist Aritmetik“ olarak tanımlanmıştır (Parasız, 1998:290).

Neokleynezyen iktisat ekolünün temsilcilerinden olan Ball ve Wankiw’ in 1995 yılında bütçe açıklarının etkileri üzerine yaptıkları “What Do Budget Deficits Do?” adlı teorik çalışmalarında; kamu harcamalarının, milli tasarrufu, yatırımları ve ihracatı azalttığını ve faizi artırdığını, yerel varlıkların uluslar arası akımına sebep olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca artan bütçe açığının; yatırımları ve bu kanalla da net ihracatı azalttığını, cari işlemler açığını da artırdığını ileri sürmüşlerdir (Ball ve Mankiw, 1995:3).

1.4.3. Kamu Gelirleri ve İktisadi Büyüme

Devletin, ekonomik büyüme hedefine ulaşabilmesi maliye politikası aracılığıyla vergi politikası belirleyici olabilmektedir. Özellikle tasarruf düzeyi düşük gelişmekte olan ülkelerde vergiler, halkın kamu harcamalarına katılmasını sağlayarak önemli bir mali politika aracı olarak kullanılabilir (Durkaya ve Ceylan, 2006:80).

Mal ve hizmetlere konulan vergilerin dahil edilmesi ile elde edilen genişletilmiş standart toplam büyüme modeli, ekonomik etkinlik düzeyinin vergilerden ötürü belli ölçüde düştüğünü kabul etmiştir. Ancak bu analiz birçok değişkeni ihmal ettiğinden, elde edilen vergi gelirlerinin altyapı, eğitim ve sağlık gibi pozitif dışsallık yaratan sosyal yatırımların finansmanında kullanılmasının ekonomik açıdan olumlu sonuçlar getireceğini dikkate almamıştır. Ayrıca gelir düzeyi yüksek kesimden, gelir düzeyi düşük kesime vergi hasılatının aktarımıyla elde edilecek kazanım da göz ardı edildiğinden vergilemenin net etkisi belirlenememiştir (Mucuk

ve Alptekin, 2008:160). Solow tarafından geliştirilen tek sektörlü standart neoklasik iktisadi büyüme modeli, ölçüğe göre getirilerin sabit olduğu, sermayenin marjinal verimliliğinin azaldığı, teknolojinin dışsal olarak belirlendiği, faktörler arası ikamenin mümkün olduğu ve bağımsız bir yatırım fonksiyonunun bulunmadığı varsayımlarına dayanmıştır. Bu varsayımlar çerçevesinde Cobb-Douglas tipi makroekonomik üretim fonksiyonu yardımıyla, uzun dönemli veya durağan durum büyüme oranının sıfır olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka deyişle hükümet politikalarının uzun dönemli iktisadi büyüme üzerindeki etkisinin oldukça zayıf olduğu vurgulanmıştır (Kibritçioğlu, 1998:215).

İçsel büyüme teorisinin kamu politikası modeli, mal ve bilgi alışverişini kolaylaştıran serbest ticaretin altyapısının devlet sağlamasının gerektiğini vurgulamıştır. Bu durumu yeni bilgi üretimi ve Ar-Ge faaliyetlerinin özel getirisinin, sosyal getirisinden düşüş olacağından, ekonomide pareto optimal olmayan bir durum ortaya çıkacağını öne süren bu yaklaşım, hükümetin ekonomide optimumu sağlamak için müdahale etmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Model, firmalar için optimal olmayan bazı kamusal hizmetlerin yerine getirilmediği ve gerekli tasarrufların yeterince sağlanmadığı durumlarda devletin devreye girmesinin gerekliliğinden, istikrarlı büyüme oranını maksimize eden vergi oranının tespit edilmesinin önemi vurgulanmıştır (Taban, 2008:104-106). İçsel büyüme teorisinde; eksik rekabete ve sermayenin artan getirisine dayalı olarak teknolojik gelişme içsel bir faktör iken, vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi kabul edilmekle birlikte etkinin yönü ve büyüklüğü konusunda farklı değerlendirmeler söz konusu olmuştur (Gül ve Kenar, 2009:4).

1970' li yılların sonlarına doğru Talep-Yönlü İktisat' ın karşılaştığı sorunlara çözüm olarak, vergi indirimleri politikasını öneren Arthur Laffer tarafından ortaya atılan Arz-Yönlü İktisat, vergi indirimleri sonucunda toplam üretimin ve toplam vergi gelirlerinin artacağını ileri sürmüştür. Arz-Yönlü İktisatçılar, marjinal vergi oranlarındaki değişikliklerin ekonomik birimlerin karar faaliyetlerini üç şekilde değiştireceğini ileri sürmüştür. Bunlar; boş durmaya karşı çalışmanın görece fiyatını, cari tüketim yerine gelecekte tüketimde bulunmanın görece fiyatını ve ekonomide faaliyette bulunmak yerine yer altı ekonomisinde faaliyette bulunmanın görece fiyatı şeklindedir (Karabulut, 2003: 269-270). Arz Yönlü İktisat' ın önemli kavramlarından

biri de Laffer eğrisi olarak adlandırılan ve vergi oranları ile vergi hasılatı arasındaki ilişkiyi inceleyen kavramdır. Laffer Eğrisi, fertlerin vergi sonrası ücretlerinin artması durumunda daha çok çalışacaklarını veya vergi sonrası karları artarsa daha fazla yatırım yapacaklarını varsaymıştır. Bu yaklaşım, Laffer Eğrisi üzerinde vergi oranının azaltılarak vergi hasılatını artırmak, mevcut vergi oranının maksimum hasılatı sağlayacak oranın üzerinde olmasıyla mümkün olduğunu, aksi takdirde vergi oranında yapılacak indirim vergi hasılatını azaltacağını savunmuştur (Savaş, 1998:960-961).

İKİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bu bölümde makroekonomik istikrar olarak ele alınan parasal ve mali istikrar unsurlarının ekonomik büyüme ile ilişkisini araştıran ampirik çalışmalara yer verilmiştir

2.1. Parasal İstikrar ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki

Parasal istikrar ve iktisadi büyüme ilişkisinin araştırıldığı ampirik çalışmalar enflasyon ve merkez bankası bağımsızlığının ekonomik büyümeye olan etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda söz konusu değişkenlerin ekonomik büyümeyle ilişkisine yönelik ampirik çalışmalar ortaya konmuştur.

2.1.1. Enflasyon ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar

1970' li yıllara kadar enflasyonun ekonomik büyümeyi kısa dönemde pozitif yönde etkilediğine yönelik çalışmalar söz konusu olduğu gibi hem kısa dönemde hem de uzun dönemde iki değişken arasında negatif ilişkinin olduğunu savunan çalışmalar da mevcuttur. 1970 yılında yaşanan yüksek enflasyon ve düşük büyüme oranlarının söz konusu olduğu stagflasyon krizi sonrası enflasyonun ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğine ilişkin görüşlerin işlerliğini kaybetmesine neden olmuş ve iki değişken arasında negatif bir ilişkinin olduğunu savunan görüşlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Böylelikle enflasyon ile istikrarlı bir büyümenin söz konusu olamayacağına dair çalışmalar yaygınlaşmıştır (Terzi ve Oltulular, 2004: 19).

Enflasyon ile ekonomik büyüme arasında ilişkinin söz konusu olmadığını savunan görüşler yanında belirli bir eşik değere kadar iki değişken arasında pozitif ilişki söz konusu iken bu eşik aşılması durumunda bu ilişkinin negatif yönlü olduğuna dair çalışmalar da söz konusudur.

Gomme, 82 ülkeyi kapsayan çalışmasında yıllık veriler kullanarak 1949-1989 dönemi için yaptığı çalışmasında 62 ülke için enflasyon ve ekonomik büyüme

arasında negatif yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğunu ileri sürmüştür (Gomme, 1991: 31).

Arai ve diğerleri, 1965-1995 dönemi 115 ülke için yaptıkları çalışmada dinamik panel data modeli kullanmışlar ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında istatistiki açıdan bir ilişkinin söz konusu olmadığını öne sürmüşlerdir (Arai ve diğerleri, 2002: 14-15).

Nell, Güney Afrika için 1960-1999 dönemi verilerini kapsayan zaman serisi yönteminin kullanıldığı çalışmasında enflasyonun tek haneli olduğu bölgelerde enflasyonun ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ileri sürmüştür (Nell, 2000:17-18)..

Motley, 1970-1980 dönemi 78 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yaptığı yatay kesit çalışmasında enflasyonun % 5 oranında azalması durumunda ekonomik büyüme yaklaşık olarak 0.1 ile 0.5 arasında artacağını ortaya koymuştur (Motley, 1998:27)

Fry, 1962-1971 ve 1972-1981 dönemleri gelişmekte olan Pasifik ülkeleri için yaptığı çalışmada en küçük kareler yöntemini uygulamış ve uzun dönemde enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif bir istatistiki ilişki olduğunu belirtmiştir (Fry, 1981:16-17)

Gylfason, 1985-1994 dönemi verilerini kullanarak 160 ülkeyi kapsayan çalışmasında yatay kesit analizi yapmış ve yüksek enflasyon oranlarının ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Gylfason,1998: 1052-1054).

Gokal ve Hanif, 1970-2003 dönemini kapsayan verilerle Fiji için yaptıkları çalışmada zaman serisi analizi yapmış ve enflasyonun % 5' in üstünde olması durumunda ekonomik büyümenin negatif yönde etkilendiğini ortaya koymuşlardır (Gokal ve Hanif, 2004: 44).

Chari, Jones ve Manuelli, 1960-1987 dönemini kapsayan verilerle ABD için yaptıkları çalışmada en küçük kareler yöntemini kullanmış ve enflasyonun ekonomik büyümeyi negatif yönlü etkilediğini ortaya koymuştur (Chari ve diğerleri, 1996: 56).

Faria ve Carneiro, Brezilya için 1980-1995 dönemi aylık verilerle yaptıkları çalışmada VAR analizini kullanmış ve enflasyonun uzun dönemde büyümeyi

etkilemediğini ancak kısa dönemde negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu ileri sürmüşlerdir (Faria ve Carneiro, 2001: 102).

Mubarik, 1973-2000 dönemi yıllık Pakistan verilerini kullandığı çalışmasında enflasyonun % 9' un üzerinde olması durumunda ekonomik büyümenin negatif yönde etkilendiğini ortaya koymuştur. Çalışmasında regresyon ve nedensellik analizine gitmiş ve nedensellik analizi sonucunda enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulmuştur (Mubarik, 2005: 43).

Levine ve Zervos, 102 ülkenin yıllık verilerini kullanarak 1960-1989 dönemi için yaptıkları çalışmalarında enflasyonun % 80' in üzerinde olduğu durumlarda enflasyon ile ekonomik büyüme arasında istatistiki bir ilişkinin söz konusu olmadığını ancak enflasyon eşik değeri olan % 40' ın üzerine çıktığı durumlarda ise enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir (Levine ve Zervos, 1993: 430).

Fischer, 1961-1973 ve 1973-1981 dönemlerine ait verilerle 53 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için yaptığı çalışmada regresyon analizi yapmış ve enflasyonun ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ileri sürmüştür (Fischer, 1983: 15).

Fischer, 1961-1988 dönemi 83 ülkeyi kapsayan çalışmasında yatay kesit ve panel data analizi yapmış ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında istatistiki açıdan bir ilişkinin olmadığını ortaya koymuştur (Fischer, 1993: 510).

Fisher ve diğerleri, 25 gelişmekte olan ülke için 1992-1994 dönemi yatay kesit verileri ile yaptıkları çalışmada enflasyonun % 50 oranının altında olması durumunda ekonomik büyümenin gerçekleştiğini ileri sürmüşlerdir (Fisher ve diğerleri 1996: 232).

Gillman ve diğerleri, 29 OECD ülkesi ve 19 APEC ülkesi için yıllık verilerle panel data analizi yapmışlar ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır (Gillman ve diğerleri, 2004:24).

Gillman ve Nakov, Macaristan için 1987-2002 ve Polonya için 1986-2002 dönemlerini kapsayan dörder aylık verileri kullanarak Granger nedensellik testi ve VAR analizi ile test etmişler ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır (Gillman ve Nakov, 2003:33).

De Gregerio, 84 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için 1960-1985 dönemini kapsayan yatay kesit çalışmasında söz konusu ülkelerde enflasyonun ekonomik

büyüme yi negatif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışmaya göre enflasyondaki bir birimlik artış büyüme oranını 0,0047 oranında düşürmektedir (De Gregerio, 1996: 8-9).

Burdekin ve diğerleri, 1961-1992 dönemini kapsayan 21 gelişmiş ve 51 gelişmekte olan ülke için yaptıkları araştırmada zaman serisi analizi kullanmış ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında doğrusal olmayan bir ilişkinin olduğunu ve enflasyonun yükselmesi durumunda ekonomik büyümenin negatif yönde etkilendiğini ortaya koymuşlardır (Burdekin ve diğerleri, 2000: 7-8).

Vaona ve Schiavo, 160 ülkenin 1960-1990 dönemi yıllık verilerini kullanarak yarı doğrusal tahmin yöntemiyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için eşik değer tespit etmişlerdir. Buna göre enflasyonun gelişmiş ülkelerde % 10 ve gelişmekte olan ülkelerde % 15 üzerinde olması durumunda ekonomik büyüme olumsuz etkilenmektedir. Söz konusu olan enflasyon eşik değerlerinin altında ekonomik büyüme etkilenmektedir (Vaona ve Schiavo, 2006: 5-6).

Khan ve Senhadji, 140 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin beş yıllık ortalama ve yıllık verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada doğrusal olmayan en küçük kareler yöntemini uygulamıştır. Buna göre gelişmiş ülkelerde enflasyon oranının % 3 oranının üzerine çıkması durumunda ekonomik büyüme olumsuz etkilenmektedir. Bu eşik değer gelişmekte olan ülkeler için ise % 11' dir. Söz konusu eşik değerlerin altında enflasyonun ekonomik büyümeye etkisi yoktur (Khan ve Senhadji, 2001: 20).

Lucas, 1951-1967 yıllarını kapsayan 18 ülkenin yıllık verileri ile yaptığı çalışmasında en küçük kareler yöntemini kullanmıştır. Bu çalışma sonucunda fiyatların istikrarlı olduğu ülkelerde enflasyon ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin söz konusu olduğunu ancak fiyatların istikrarsız olduğu ülkelerde ise pozitif yönlü bir ilişkinin söz konusu olmadığını öne sürmüştür (Lucas, 1973: 333).

Mallik ve Chowdhury, Pakistan için 1957-1997, Srilanka için 1966-1997 ve Bangladeş için 1974-1997 dönemlerini kapsayan çalışmalarında eş bütünleşme ve hata düzeltme metotlarını kullanmışlar ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çalışmalarında ılımlı enflasyonun söz konusu ülkelerde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ileri sürmüşlerdir (Mallik ve Chowdhury, 2001: 133).

Caporin ve Di Maria, çalışmalarında gelişmiş ve gelişmekte olan 97 ülkenin 1979-1997 dönemini kapsayan verilerini kullanarak panel data analizi yapmış ve enflasyonun % 10' un altında olduğu ülkelerde enflasyonda % 1' lik bir artış olması durumunda ekonomik büyüme % 0,12 azaldığını, enflasyonun % 10 ile % 30 arasında olduğu ülkelerde enflasyonda % 1' lik bir artış olması durumunda ekonomik büyümenin % 0,05 oranında azaldığını, enflasyonun % 30' un üzerinde olduğu durumlarda ise enflasyondaki % 1 lik bir artışın ekonomik büyümeyi % 0,0004 oranında azalttığını belirtmişlerdir (Caporin ve Di Maria, 2002: 14).

Barro, 1960-1990 dönemi on yıllık ortalamalardan faydalanarak yüz ülke için panel data analizi yapmış ve ortalama enflasyon oranında % 10' luk bir artış söz konusu olduğunda ekonomik büyümenin yaklaşık % 0,3 oranında azaldığını ortaya koymuştur. Bunun ışığında enflasyonun ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Barro, 1995:18-19),

Enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönüne yönelik araştırmalarda Türkiye için genellikle söz konusu değişkenler arasında negatif yönlü istatistiki bulgulara rastlanılmaktadır.

Kirmanoglu, Türkiye için 1960-2002 dönemini kapsayan çalışmada panel data analizini uygulamıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre Türkiye ekonomisinde yüksek enflasyon ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir (Kirmanoğlu, 2001:12).

Karaca, 1987-2002 dönemi aylık verilerini kapsayan çalışmasında Granger nedensellik analizi yapmış ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir nedenselliğin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca enflasyonda % 1 oranında bir artışın ekonomik büyümede % 0,37 oranında bir azalışa neden olduğunu belirtmiştir (Karaca, 2003:254).

Terzi, 1924-2002 dönemi verileri ile Granger nedensellik testi uygulamış ve Türkiye' de enflasyondan ekonomik büyümeye doğru negatif bir nedenselliğin olduğunu ortaya koymuştur (Terzi, 2004:73).

Aşırım, 1968-1994 yıllarını kapsayan verilerin incelemesi sonucunda enflasyonun yükselmesiyle ekonomik büyümenin olumsuz yönde etkilendiğini ortaya koymuştur (Aşırım, 1995:5).

Berument ve Güner, çalışmalarında Türkiye' nin 1987-1997 dönemine ait verilerini kullanarak GARCH analizi yapmış ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir (Berument ve Güner, 1997:325).

Terzi ve Oltulular, 1923-2003 yıllarını kapsayan çalışmalarında enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır (Terzi ve Oltulular 2004: 31).

Berber ve Artan, 1987-2003 dönemi Türkiye verilerini kapsayan çalışmalarında Granger nedensellik testini kullanmış ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre enflasyon oranında %10' luk bir artış olması durumunda ekonomik büyüme oranı %1,9 oranında azalmaktadır (Berber ve Artan, 2004:14-15)

Yapraklı, 1987-2007 üçer aylık veriler kullanılarak yaptığı çalışmada eş-bütünleşme ve hata düzeltme modeline dayalı nedensellik analizini uygulamıştır. Buna göre enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur (Yapraklı, 2007: 297).

Uysal ve diğerleri, çalışmalarında 1950-2006 dönemi yıllık verilerini VAR analizi ve eş-bütünleşme analizi ile test etmiş ve uzun dönemde enflasyon ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin söz konusu olmadığını ortaya koymuşlardır.. Ayrıca nedensellik analizinin sonuçlarına göre enflasyondan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir (Uysal ve diğerleri, 2008:68).

Taban, çalışmasında 1970-2007 dönemi yıllık verilerine sınır testi yöntemini uygulamış ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında hem kısa dönemde hem de uzun dönemde negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir (Taban, 2008:162-163)

Erbaykal ve Okuyan, 1987-2006 dönemi üçer aylık verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada sınır testi ve eş-bütünleşme yöntemi ve nedensellik analizini kullanmışlar, analiz sonucunda kısa dönemde enflasyon ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu fakat uzun dönemde istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olmadığını, nedensellik testi sonuçlarına göre ise enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir (Erbaykal ve Okuyan, 2008:47).

Tablo1: Enflasyon ve Ekonomik Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar

Çalışma	Dönem	Örneklem	Yöntem	Enflasyon-Büyüme İlişkisi
Gomme (1991)	1949-1989	82 ülke	Korelasyon	62 ülkede negatif
Arai ve diğerleri (2002)	1960-1995	115 ülke	Dinamik panel veri modelleri	Yok
Nell (2000)	1960-1999	Güney Afrika	Eşik değer	% 9 altı pozitif
Motley (1998)	1970-1980	78 ülke	Yatay kesit	Negatif
Fry (1981)	1962-1971 1972-1981	Pasifik gelişmekte olan ülkeler	EKK	Uzun dönemde negatif
Gylfason (1998)	1985-1994	160 ülke	Yatay kesit	Negatif
Gokal ve Hanif (2004)	1970-2003	Fiji	Zaman serisi	% 5 üstü negatif
Chari ve diğerleri (1996)	1960-1987	ABD	EKK	Negatif
Faria ve Corneiro (2001)	1980-1995	Brezilya	İki değişkenli zaman serisi	Kısa dönemde negatif Uzun dönemde pozitif
Mubarik (2005)	1973-2000	Pakistan	Granger nedensellik	% 9' un üstü negatif
Levine ve Zervos (1993)	1960-1989	102 ülke	Eşik değer modeli	Negatif
Fischer (1983)	1961-1973 1973-1981	53 ülke	Regresyon	Negatif
Fischer (1993)	1960-1989	93 ülke	Yatay kesit ve panel veri	Yok
Fischer ve diğerleri (1996)	1992-1994	25 ülke	Yatay kesit	Negatif
Gillman ve diğerleri (2002)	1961-1997	29 OECD ve 19 APEC ülkesi	Panel data	Negatif
Gillman ve Nakov (2004)	1986-2002 1987-2002	Polonya ve Macaristan	VAR Granger nedensellik	Negatif
De Gregorio (1993)	1950-1985	12 ülke	Yatay kesit	Negatif
Burdekin ve diğerleri (2000)	1961-1992	21 gelişmiş 51 gelişmekte olan ülke	Zaman serisi	Negatif
Vaona ve Schiavo (2005)	1960-1999	197 ülke	Yarı parametrik model	Pozitif (yüzde 12' nin altı)
Khan ve Senhadji (2001)	1960-1998	140 ülke	Eşik değer modeli	Negatif
Lucas (1973)	1951-1967	18 ülke	EKK	Pozitif
Malik ve Chowdhury (2001)	1974- 1997 1961-1997 1957-1997 1966-1997	Bangladeş Hindistan Pakistan Srilanka	Eşbütünleşme	Pozitif

Tablo1: Enflasyon ve Ekonomik Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar

Çalışma	Dönem	Örneklem	Yöntem	Enflasyon-Büyüme İlişkisi
Caporin ve Di Maria (2002),	1979-1997	97 ülke	Panel veri	Negatif
Barro (1996)	1960-1990	100 ülke	Yatay kesit	Negatif
Kirmanoglu (2001)	1960-2002	Türkiye	Panel veri	Negatif
Karaca (2003)	1987-2002	Türkiye	Granger nedensellik	Negatif
Terzi (2004)	1924-2002	Türkiye	Zaman serisi Granger nedensellik	Negatif
Aşırım (1995)	1968-1994	Türkiye	Zaman serisi	Negatif
Berument ve Güner (1997)	1987-1997	Türkiye	GARCH	Negatif
Terzi ve Oltululular	1923-2000	Türkiye	Korelasyon, EKK, Nedensellik, VAR	Negatif
Berber ve Artan (2004)	1987-2003	Türkiye	Granger nedensellik	Negatif
Yapraklı (2007)	1987-2007	Türkiye	Eşbütünleşme ve granger nedensellik	Negatif
Uysal ve diğerleri (2008)	1950-2006	Türkiye	VAR analizi Granger nedensellik	Negatif
Taban (2008),	1970-2007	Türkiye	Sınır testi	Negatif
Erbaykal ve Okuyan (2008)	1987-2006	Türkiye	Sınır testi, Toda Yamato nedensellik testi, eşbütünleşme	Kısa dönemde negatif yönlü ilişki var iken, uzun dönemde ilişki yok

2.1.2. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar

Cuikerman, Webb ve Neyaptı, Yetmiş iki ülkeyi kapsayan araştırmalarında merkez bankalarının temel görevinin temel görevlerinin fiyat istikrarını sağlamak olduğu düşüncesiyle fiyat istikrarının sağlanmasında bankanın bağımsızlık düzeyinin önemini ortaya koymaya çalışmışlardır. Çalışmada her ülke için iki değişken belirlenmiş ve bu değişkenler ile gerçekleşen enflasyon oranı karşılaştırılmıştır. Öncelikle yasal düzenlemeler doğrultusunda bir endeks hesaplanmış ve bu endekse

göre bankaları sahip oldukları puanlara göre en bağımsız olandan en az bağımsız olana doğru sıralamışlardır. Bir diğer değişken olarak merkez bankaları başkanlarının 1950-1989 döneminde görevlerinde kaldıkları süreler ile enflasyon oranı arasında ilişki kurulmuştur. Bunun yanında bütün ülkelerin 1980-1989 dönemindeki ortalama enflasyon oranlarını da belirlemişlerdir. Yaptıkları bu çalışmada ülkelerin döviz kuru ile ilgili düzenlemelerin enflasyon oranıyla ilgili kalıplarda ve merkez bankası bağımsızlığı ve enflasyon performansının gerçekleşmesinde rol oynadığını ileri sürmüşlerdir. Topladıkları bilgiler ışında yaptıkları değerlendirmede, gelişmiş ülkelerde merkez bankalarının yasal bağımsızlık dereceleriyle enflasyon arasında anlamlı bir ilişkinin söz konusu olduğunu öne sürmüşlerdir. Gelişmekte olan ülkeler için benzer anlamlı ilişki söz konusu olmayıp, bazı Uzakdoğu ülkelerinde merkez bankalarının yasal bağımsızlığı olmadığı halde enflasyon oranı düşük çıkmıştır. Merkez bankası başkanlarının görevde kalma süresi ile enflasyon oranı ilişkisi gelişmekte olan ülkelerde anlamsız iken, gelişmiş ülkelerde anlamlı bir ilişki söz konusudur (Cuikerman, Webb ve Neyaptı, 1992: 353-398)

Cuikerman, gelişmiş ülkelerde merkez bankası bağımsızlığı ile büyüme arasında bir ilişki olmadığını, gelişmekte olan ülkelerde ise merkez bankası bağımsızlığının büyüme ve yatırımlar üzerinde pozitif etkide bulunduğunu ileri sürmüştür (Cuikerman, 1994: 1440).

Alesina ve Summers, on yedi OECD ülkesine ait otuz beş yıllık verilerini incelemişlerdir. 1955-1988 yıllarının ortalamalarını kapsayan dönemin merkez bankası başkanlarının görev süresi ve hükümet yetkilileriyle ilişkilerini göz önünde tutarak merkez bankalarının bağımsızlığını bir endeks ile ifade etmişler ve enflasyonla ilişkisini açıklamışlardır. Çalışmada merkez bankasının bağımsız olduğu ülkelerde daha düşük ve kararlı bir enflasyonun olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca 1973-1988 yılları arasında merkez bankası bağımsızlığının en düşük seviyede olduğu İspanya, Yeni Zelanda, Avustralya ve İtalya gibi ülkelerde yüksek enflasyon oranlarının söz konusu olduğunu, buna karşılık en bağımsız merkez bankasına sahip olan Almanya ve İsviçre gibi ülkelerde düşük enflasyon oranlarının söz konusu olduğunu ortaya koymuşlardır. Merkez bankası bağımsızlığının göreceli olarak daha az olduğu ülkelerde daha yüksek büyüme hızının söz konusu olduğunu, ortalamadan düşük ve kararlı enflasyon oranına sahip ülkelerdeki büyümenin, enflasyon oranının

yüksek ve kararsız olduğu ülkelerden daha yüksek olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu doğrultuda gerçek büyüme ve dalgalanmaları merkez bankası bağımsızlığı ve anti enflasyonist para politikaları ile güçlü bir ilişki görülmediğini belirtmişlerdir (Alesina ve Summers, 1993, 159).

Jacome ve Vazquez' in 24 Latin ülkesi ve karayip ülkelerini kapsayan çalışmalarında merkez bankasının bağımsızlık derecesi ile enflasyon arasında ters yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğunu ortaya koymuştur (Jacome ve Vazquez, 2008: 24).

Baydur ve Süslü, Türkiye' de 1980-1989 döneminde TCMB' nin bağımsızlık katsayısının % 44' ten, 2004 yılında % 64' lere ulaştığını belirtmiş ve merkez bankasının bağımsızlığındaki artışın hem enflasyonun düşmesine neden olduğunu hem de çıktıda ve enflasyonda istikrara yol açtığını ileri sürmüşlerdir (Baydur ve Süslü, 2007: 59-60).

Arslan, çalışmasında 1980-2004 dönemi Avrupa Birliği' ni oluşturan 1. grup ülkeler, yeni katılan ülkeler ile ilk ülkelerin oluşturduğu 2. grup ülkeler ve üyelik için beklemekte olan üyeler 3. grup ülkeler şeklinde gruplandırmış ve merkez bankası bağımsızlığın bu ülkelerde ve bütçe açıkları ilişkisini ortaya koymuştur. Çalışmada 1. grup ülkelerde enflasyon ile merkez bankası bağımsızlığı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Birliğe yeni katılanların eklenmesiyle oluşturulmuş 2. grupta ise enflasyon ve merkez bankası bağımsızlığı arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. İkinci grup ülkelerde merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasında pozitif ilişki söz konusudur. Üyelik için bekleyen ülkelerin oluşturduğu 3. grup ülkelerde ise merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Arslan, 2003: 47)

2.2. Mali İstikrar ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki

Mali istikrar ve iktisadi büyüme ilişkisinin araştırıldığı ampirik çalışmalar kamu harcamaları, kamu açıkları ve kamu gelirlerinin iktisadi büyümeye etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda söz konusu değişkenlerin ekonomik büyümeyle ilişkisine yönelik ampirik çalışmalar ortaya konmuştur.

2.2.1. Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar

Literatürde kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan ampirik çalışmalarda dört farklı yaklaşım söz konusudur. Bunlar, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu ileri süren yaklaşım, negatif yönlü ilişki olduğunu savunan yaklaşım, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını savunan yaklaşım ve kamu harcaması türüne göre ekonomik büyüme ilişkisini araştırıp farklı sonuçlara ulaşan yaklaşımlar şeklindedir.

Sattar, 17 Asya ülkesi ve 7 endüstriyel piyasa ekonomisine sahip ülkesini kapsayan çalışmasında bu ülkelerin zaman serisi verilerini kullanarak yaptığı çalışmasında, kamu harcamalarının, ekonomik büyüme üzerinde gelişmekte olan ülkelerde pozitif etkide bulunduğunu, ancak gelişmiş olan ülkelerde kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ileri sürmüştür (Sattar, 1993:27-49).

Kneller ve diğerleri, 22 OECD ülkesinin 1970-1995 yıllarını kapsayan verilerini kullanarak yaptığı panel data analizinde kamu yatırım harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin pozitif yönde olduğunu, ancak kamu cari harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini bulmuşlardır (Kneller vd., 1999: 181).

Devarajan ve diğerleri, 14 OECD ülkesinin 1970-1990 yıllarını kapsayan verilerini kullanarak yaptığı panel data analizinde sağlık ve altyapı harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde, savunma harcamalarının ise negatif yönde etkilediğini bulmuşlardır (Devarajan vd., 1993:23).

Devarajan ve diğerleri, 43 gelişmekte olan ülkesinin 20 yıllık verilerini kullanarak yaptıkları EKK analizinde, cari harcamalardaki artışın ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini bulmuşlardır. Ancak kamu harcamalarının unsurları ile kişi başına büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Bundan dolayı verimli kamu harcamalarının fazla kullanımında verimsiz hale geldiğini ileri sürmüşlerdir (Devarajan vd., 1996:338-339).

Heitger, 21 OECD ülkesinin 1960-2000 yılları arasındaki verilerini kullanarak yaptığı analizinde, kamusal mallara yapılan hükümet harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ancak kamu harcamalarının özel mallara da yapılması durumunda kamu harcamalarının büyüme etkisinin olmayacağını ileri sürmüştür. Ayrıca transfer harcamaları ve kamu yatırım harcamaları dışındaki toplam kamu harcamalarının alt harcama türlerinin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini vurgulamıştır (Heitger, 2001:19-21).

Abu-Bader ve Abu-Qarn, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini Suriye, Mısır ve İsrail için araştırarak araştırmacılar çoklu eş-bütünleşme, etki tepki ve varyans analizinden faydalanarak, İsrail ve Suriye için kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü, Mısır için ise çift yönlü negatif ilişkinin söz konusu olduğunu ortaya koymuşlardır. Savunma harcamaları ise tüm ülkelerde ekonomiyi negatif yönde etkilediğini belirtmişlerdir (Abu-Bader ve Abu-Qarn, 2003: 16-17).

Rebelo ve Easterly, 100 ülke için 1970-1988 yılları verilerini kullanarak zaman serisi analizi uygulamış ve kamu yatırım harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif yönde, kamu cari harcamalarının ise pozitif yönde etkilediğini bulmuşlardır (Rebelo ve Easterly, 1993:21).

Gwartney, Holcombe ve Lawson, 23 OECD ülkesinin 1960-1996 yılları arası verilerini kullanarak yaptıkları analizde, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu vurgulamışlardır. Ülkelerin kamu harcamalarını sezilebilir miktarda azalttığı birkaç izole edilmiş vakada, kamu büyüklüğündeki bu azalışın ekonomik büyüme oranını arttırdığını öne sürmüşlerdir. Araştırmaya göre GSYİH oranındaki %10' luk bir artış ekonomik büyümeyi yaklaşık olarak % 1 oranında azaltmaktadır (.Gwartney, Holcombe ve Lawson, 1998:186).

Grimes, 23 OECD ülkesi için Gwartney, Holcombe ve Lawson' un yaptığı çalışmayı, IMF' den elde ettiği veri setlerini kullanarak ele almış ve benzer sonuçlara ulaşmıştır. Kamu harcamalarının GSYİH' daki payındaki % 10' luk bir düşüşün ekonomik büyümeyi % 1.2 oranında artıracığını ileri sürmüştür (Grimes, 2003:11).

Levine ve Renelt, çalıştıkları mali göstergelerin hiçbirinin ekonomik büyüme ile güçlü bir korelasyonunun olmadığını bulmuşlardır. Kamu harcamalarındaki

artışın ekonomik büyümeye olumlu yada olumsuz bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir (Levine ve Renelt, 1992: 959).

Hsieh ve Lai, G-7 ülkeleri için farklı zaman aralıklarındaki veriler için Granger nedensellik testi, etki-tepki analizi ve varyans analizi uygulamışlardır. Elde ettikleri test sonuçları toplam kamu harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin çok zayıf olduğu ve özel yatırımların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği şeklinde olmuştur (Hsieh ve Lai, 1994: 542).

Gökbunar ve Yalınkaya, yüzün üzerinde ülke için 1980-1997 dönemini kapsayan çalışmalarında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini regresyon analizi ile tespit etmeye çalışmışlardır. Tüm ülkeler için yapılan regresyon sonuçlarında sadece bir spesifikasyon dışında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığını belirtmişlerdir. Ancak, ülkeleri gelir düzeylerine göre iki gruba ayırmış ve gelişmekte olan ülkelerde savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini, gelişmiş ülkelerde ise anlamlı bir ilişkinin söz konusu olmadığını vurgulamışlardır (Gökbunar ve Yalınkaya, 2004:170).

Düzgün ve Bilgili, orta Asya ülkeleri için 1990-1997 dönemini kapsayan çalışmalarında kamu tüketimi ile özel tüketim arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile inceledikleri çalışmalarında, orta Asya ülkelerinde tüketiminin GSYİH' daki payının gelişmiş ülkelere göre yüksek olduğunu, kamu tüketiminin ise GSYİH' daki payının oldukça düşük olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bölge ülkelerinin kamu tüketimini artırıcı veya azaltıcı faaliyetlerde bulunurken, kamu tüketimi ile özel tüketim arasında ters yönlü ilişki olduğu gerçeğine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Kamu harcamasının özel sektörü dışlamayacak alanlarda yapılmasına özen gösterilmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Düzgün ve Bilgili, 2008:87)

Arısoy, Türkiye için 1950-2003 yılları arasındaki verileri için Granger nedensellik ve eş-bütünleşme analizini uygulamıştır. Araştırmada, toplam kamu harcamaları harcamalar hariç, uzun dönemde ekonomik büyümeden, ekonomik tasnife göre ayrıştırılmış cari, yatırım ve transfer dışı harcamalar gibi kamu harcaması unsurlarına doğru tek yönlü bir nedensellik tespit etmiştir. Türkiye' de kamu harcamalarının Wagner hipotezinin öne sürdüğü gibi ekonomik büyüme tarafından etkilendiğini ileri sürmüştür (Arısoy, 2005:14).

Artan ve Berber, Türkiye' nin 1987-2003 dönemi üçer aylık verilerini kullanarak uyguladığı eş-bütünleşme analizi sonuçları kamu kesimi büyüklüğünün ekonomik büyümeyi artıran faktörlerin başında geldiğini, ancak uzun dönemde yatırım harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin daha fazla olduğunu öne sürmüşlerdir (Artan ve Berber, 2004:27).

Bağdigen ve Beşer, Türkiye için 1950-2005 yılları arasındaki verileri kullanarak oluşturdukları çalışmalarında kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Wagner tezi açısından analiz etmişlerdir. Uygulanan nedensellik testleri sonucunda biri hariç diğer tüm modellerde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir. Bu çalışmada, sonuçların Wagner tezini desteklememesi, Türkiye için ele alınan dönemde ekonomik büyüme ile kamu harcamaları arasında doğrudan bir ilişkinin kurulamadığını ileri sürmüşlerdir (Bağdigen ve Beşer, 2009:14).

Başar ve diğerleri, Türkiye için 1975-2005 yılları arasındaki verileri kullandıkları çalışmalarında kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sınır testi yaklaşımı ile eş-bütünleşme analizi ile test etmişlerdir. Bu çalışmada elde edilen bulgular, yatırım ve transfer harcamaları ile GSMH arasında uzun dönemli bir ilişkinin mevcut olmadığı yönündedir. Elde edilen sonuçlar, analiz edilen dönem için söz konusu alt kalemler itibariyle Wagner ve Keynes' in kamu harcamaları ile ilgili hipotezlerinin Türkiye için geçerli olmadığını göstermektedir. Ancak kamu harcamalarının toplam değeri esas alındığında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı görülmüştür (Başar ve diğerleri, 2009:311)

Işık ve Alagöz, Türkiye için 1985-2003 yılları yıllık verilerini kullanarak kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini eş-bütünleşme analizi ile test etmişlerdir. Çalışmada, kamu harcaması ile ekonomik büyüme arasında Wagner tezini teyit edecek şekilde uzun dönemli bir ilişki söz konusu olduğunu ortaya koymuşlardır (Işık ve Alagöz, 2005:72).

Yılmaz ve Kaya, Türkiye' de bölgesel kamu harcamaları ile bölgesel ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmek için 1990-2001 dönemine ait yedi bölgenin verilerini kullanmışlar ve panel veri analizi uygulamışlardır. Analiz sonuçları Türkiye' de değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamsız bulunduğundan kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu veya olumsuz

yönde etkileyip etkilemediği ile ilgili kesin bir sonuca ulaşamamaktadır. Ülkenin gelişmiş bölgelerinde kamunun ekonomik büyüme üzerinde etkinliği yoktur. Ancak az gelişmiş bölgelerde kamu kesiminin büyüklüğü ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir (Yılmaz ve Kaya, 2008:422).

Uzay, Türkiye için yaptığı 1970-1999 dönemini kapsayan, iki sektörlü üretim fonksiyonunu kullandığı analizinde, Türkiye’ de incelenen dönemde çok kuvvetli olmamakla birlikte kamu büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulmuştur. Yani kamu harcamalarına ayrılan pay arttıkça ekonomik büyüme azalmaktadır. Bunun yanında kamu harcamalarındaki artış ile büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Kamu harcamalarındaki artış, özel sektör yatırımları için uygun ortam yaratarak büyümeyi hızlandırdığını iddia etmiştir (Uzay, 2002:169).

Oktayer ve Susam, Türkiye için 1970-2005 dönemi için EKK yöntemi kullanarak ekonomik büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada ayrıca, toplam kamu harcamaları, cari kamu harcamaları ve kamu yatırım harcamalarındaki bir birimlik artış toplam üretimi anlamlı bir düzeyde artırdığını ortaya koymuştur. 1970 sonrası dönemde uygulanan ekonomi politikaları dünya konjonktüründe ve Türkiye ekonomisinde yaşanan siyasi değişimler, kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini zayıflattığını ve 2000 yılı sonrası dönemdeki uygulamalar ise kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini azalttığını vurgulamışlardır (Oktayer ve Susam, 2008:157-158).

Altay ve Altın, Türkiye için 1980-2005 dönemini kapsayan çalışmalarında iki sektörlü üretim fonksiyonunu kullanmış ve kamu harcamalarında meydana gelen artışların ekonomik büyümeyi negatif etkilemesine rağmen yatırımları pozitif yönde etkilediğini belirtmişlerdir. İncelenen dönemde Türkiye’ de kamunun ekonomiye sağladığı pozitif dışsallıklar söz konusu değildir. Ancak uzun dönemde kamu harcamalarındaki artış ile ekonomide kamusal büyüklüğün artacağını bundan dolayı yatırımlar üzerinde dışlama etkisi yaratacağını belirtmişlerdir (Altay ve Altın, 2008:279).

Kar ve taban, Türkiye için kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini 1971-2000 dönemi yıllık verilerini kullanarak eş-bütünleşme analizi ile açıklamaya çalışmışlardır. Söz konusu dönemde Türkiye’ de eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik

harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif; sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif ve alt yapı yatırımlarının ekonomik büyümeyi etkilemediğini belirtmişlerdir (Kar ve taban, 2003: 166).

Ulutürk, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, 1963-1994 dönemi verilerini kullanarak EKK yöntemiyle araştırmış ve Türkiye’de kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini belirtmiştir. Ancak kamu harcamalarının finansman biçimi ekonomi üzerindeki etkisini belirlemek açısından önem kazanmaktadır (Ulutürk, 2001: 138).

Bakırtaş, Kamu harcamalarının makro ekonomik değişkenlerle olan ilişkisini araştırdığı çalışmasında 1983-2003 dönemine ait verilerde Granger nedensellik testi ve regresyon analizine gitmiştir. Çalışmasında, küreselleşme hareketleri ve iletişim alanındaki gelişmelere bağlı olarak tüketim tercihi ve oy verenlerin devletten sunmayı istediği mal ve hizmet sepetindeki değişimin GSMH düzeyindeki artışla mümkün olabileceğini belirtmiştir. Kamu harcamalarının bağımlı değişken, GSMH’nin bağımsız değişken olarak oluşturulduğu modelde GSMH düzeyindeki artışın kamu harcamalarında da bir artışa sebep olacağını vurgulamıştır (Bakırtaş, 2004:63).

Tablo 2: *Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar*

Çalışma	Dönem	Örneklem	Yöntem	Enflasyon-Büyüme İlişkisi
Sattar (1993)	1960-1988	17 Asya ülkesi 7 Sanayileşmiş ülke	Zaman serisi	Gelişmekte olan ülkelerde pozitif, Gelişmiş olan ülkelerde negatif
Kneller vd. (1999)	1970-1995	22 OECD ülkesi	Panel Data	Kamu yatırım harcamaları pozitif, Kamu cari harcamaları negatif
Devarajan vd. (1993)	1970-1990	14 OECD ülkesi	Panel Data	Sağlık ve Alt yapı harcamaları pozitif, Kamu cari harcamaları negatif
Devarajan vd. (1996)	20 yıllık veri	43 gelişmekte olan ülke	EKK	Cari harcamalar pozitif, Kamu harcamaları unsurları kişi başına ekonomik büyümeyi negatif
Heitger	1960-2000	21 OECD ülkesi	Panel Data	Kamusal mallara yapılan hükümet harcamaları yatırım pozitif, özel mallara yapılan yatırım negatif, transfer harcamaları ve kamu yatırım harcamaları haricindeki toplam kamu harcamaları negatif

Tablo 2: Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar(Devam)

Çalışma	Dönem	Örnekleme	Yöntem	Enflasyon-Büyüme İlişkisi
Düzgün ve Bilgili (2008)	1990-1997	Orta Asya ülkeleri	Panel veri	Negatif
Abu-Bader ve Abu-Qarn (2003)	Her ülke için farklı zaman aralıkları	Suriye, Mısır ve İsrail	Çoklu eş-bütünleşme, etki tepki ve varyans analizi	İsrail ve Suriye için kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü negatif, Mısır için ise çift yönlü negatif
Rebello ve Easterly (1993)	1970-1988	100 ülke için	Zaman serisi	Kamu yatırım harcamaları negatif. kamu cari harcamalarının ise pozitif
Gwartney, vd. (1998)	1960-1996	23 OECD ülkesi	EKK	negatif
Grimes (2003)	1960-1996	23 OECD ülkesi	EKK	Negatif
Levine ve Renelt (1992)	Her değişken ikilisi için farklı zaman aralıkları	119 ülke	Regresyon	İlişki yok
Hsieh ve Lai (1994)	Her ülke için farklı zaman aralıkları	G-7 ülkeleri	Granger nedensellik testi, etki-tepki analizi ve varyans analizi	Toplam kamu harcamalarının zayıf ilişkisi. Özel yatırımlar pozitif
Gökbunar ve Yalınkaya	1980-1997	100 'ün üzerinde ülke	EKK	İlişki yok
Arısoy (2005)	1950-2003	Türkiye	Granger nedensellik ve eş-bütünleşme	Büyümeden, kamu cari harcamaları, yatırımı ve transfer dışı harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik
Artan ve Berber (2004)	1987-2003	Türkiye	eş-bütünleşme analizi	Pozitif
Bağdigen ve Beşer (2009)	1950-2005	Türkiye	Granger nedensellik	İlişki yok
Başar vd. (2009)	1975-2005	Türkiye	sınır testi	Yatırım ve transfer harcamaları ile GSYİH arasında uzun dönemli ilişki yok.
Işık ve Alagöz (2005)	1985-2003	Türkiye	Eş-bütünleşme	Ekonomik büyüme kamu harcamalarını pozitif yönde etkilemektedir.
Yılmaz ve Kaya (2008)	1990-2001	Türkiye	Panel veri	Genel analizde ilişki yok. Ancak bölgesel bazlı analizde gelişmiş bölgelerde negatif, az gelişmiş bölgelerde pozitif
Uzay (2002)	1970-1999	Türkiye	İki sektörlü üretim fonksiyonu	Negatif

Tablo 2: *Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar(Devam)*

Çalışma	Dönem	Örneklem	Yöntem	Enflasyon-Büyüme İlişkisi
Oktayer ve Susam (2008)	1970-2005	Türkiye	EKK	Pozitif
Altay ve Altın (2008)	1980-2005	Türkiye	İki sektörlü üretim fonksiyonu	Negatif
Kar ve taban (2003)	1971-2000	Türkiye	Eş-Bütünleşme	Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları pozitif. sağlık harcamaları negatif.
Ulutürk (2001)	1963-1994	Türkiye	EKK	Pozitif
Bakırtaş (2004)	1983-2003		Granger nedensellik, EKK	Büyümeden kamu harcamalarına nedensellik mevcut.

2.2.2. Kamu Açıkları ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar

Kamu kesimi açıkları ile ekonomik büyüme, enflasyon oranı ve faiz oranı gibi değişkenler arasındaki negatif korelasyon teorik çalışmalarda farklı biçimlerde ele alınmış olmasına rağmen, bu değişkenler arasındaki ilişkileri bir arada ampirik düzeyde inceleyen yeterli sayıda çalışma olduğunu söylemek güçtür (Demir ve diğerleri, 2005: 256)

Adam ve Bevan, 1970-1999 dönemi için 45 gelişmekte olan ülkede kamu açıkları ve büyüme ilişkisini inceledikleri çalışmada, içsel büyüme modeline uyarlanmış tasarruf davranışlarının basit nesiller arası modeli kullanmıştır. Çalışmada, kamu harcamalarının verimliliğinin kamu açıklarının finansman şekline bağlı olarak değiştiğini vurgulamışlardır. Kamu açıklarının finansmanının sınırlı senyoraaj ile finanse edilmesi durumunda büyümeyi artırıcı bir etkisi söz konusu olduğunu, borçlanma yoluna gidilmesi durumunda ise ekonomik büyümenin olumsuz etkilendiğini vurgulamışlardır (Adam ve Bevan, 2005:17).

Fischer, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri olmak üzere toplam 101 ülke için yaptığı panel veri analizinde, küçük bütçe açıklarının devamlı büyümeye yardımcı olmakla birlikte yüksek büyüme için gerekli olmadığı, büyük bütçe açıkları büyümeyle negatif ilişkili iken bütçe fazlalarının daha hızlı büyümeyle, daha büyük

sermaye birikimi ve yüksek verimlilik artışı aracılığıyla, güçlü bir şekilde ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır (Fischer, 1993: 19).

Easterly ve Rebelo, gelişmemiş ve gelişmekte olan 125 ülke için çapraz kesit analizini uygulayarak bütçe açıklarının ekonomik büyüme ve kamu açıkları ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmada devlet bütçe fazlalarının, çapraz kesitte, sürekli olarak ekonomik büyüme ve özel yatırımlarla pozitif ilişkili olduğunu belirtmişlerdir (Easterly ve Rebelo, 1993:21)

Tarı ve Bozkurt, Türkiye ekonomisinde yaşanan istikrarsız büyümenin nedenlerine yönelik yaptığı çalışmada, cari açık/GSYİH, kamu kesimi borçlanma gereği/GSYİH, bileşik hazine faizi, toptan eşya fiyat endeksi, kısa vadeli sermaye hareketleri ve ekonomik büyüme değişkenlerini ele almıştır. Değişkenlerin 1991-2004 dönemi verileri VAR analizine tabi tutulmuş ve Granger nedensellik testi yapılmıştır. Kamu açıklarının yüksekliği nedeniyle yükselen faiz oranının, hem dolaysız hem de cari açık, kısa vadeli sermaye hareketleri ve enflasyon üzerindeki etkileri nedeniyle dolaylı yoldan büyüme istikrarsızlığı üzerinde belirleyici değişken olarak gözlendiğini vurgulamıştır. Türkiye ekonomisinde büyüme istikrarsızlığının temel sebebinin kamu açıkları ve açıkların zorladığı yüksek reel faizler olduğunu vurgulamıştır (Tarı ve Bozkurt, 2006: 14).

Çetin, Türkiye için 1989-2004 dönemi aylık verilerini kullanarak kamu açıklarının makroekonomik etkilerini varyans analizi ile araştırmıştır. Araştırmaya konu olan dönemde Türkiye’de Ricardocu Denklik Hipotezinin geçerli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ekonomi politikalarının etkinliğinin artması için bütçe açıklarının ve kamusal borç artışı yaratan harcamaların azaltılması gerektiğini vurgulamıştır (Çetin, 2005:77).

Tablo 3. Kamu Açıklarının ve İktisadi Büyüme İlişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar

Çalışma	Dönem	Örneklem	Yöntem	Kamu Açıkları-Büyüme İlişkisi
Adam ve Bevan (2005)	1970-1999	45 gelişmekte olan ülke	Tasarruf davranışlarının basit nesiller arası modeli	Borçlanma ile finansman ekonomik büyümeyi negatif, Sınırlı senyorej ekonomik büyümeyi pozitif
Fischer (1993)		101 ülke		Yüksek bütçe açığı negatif

Tablo 3. Kamu Açıkları ve İktisadi Büyüme İlişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar(Devamı)

Çalışma	Dönem	Örneklem	Yöntem	Kamu Açıkları-Büyüme İlişkisi
Easterly ve Rebelo (1993)		gelişmemiş ve gelişmekte olan 125 ülke	Çapraz Kesit	Bütçe fazlaları ekonomik büyümeyi pozitif
Tarı ve Bozkurt (2006)	1991-2004	Türkiye	Granger nedensellik testi VAR analizi	Negatif
Demir ve diğerleri (2005)	1987-2003	Türkiye	Eş-Bütünleşme	Negatif
Çetin (2005)	1989-2004	Türkiye	Var analizi	Etkisiz
Düzgün ve Bilgili (2008)	1990-1997	Orta Asya ülkeleri	Panel veri	Negatif
Arısoy (2005)	1950-2003	Türkiye	Granger nedensellik ve eş-bütünleşme	Büyümeden, kamu cari harcamaları, yatırımı ve transfer dışı harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik
Artan ve Berber (2004)	1987-2003	Türkiye	eş-bütünleşme analizi	Pozitif
Bağdigen ve Beşer (2009)	1950-2005	Türkiye	Granger nedensellik	İlişki yok
Yılmaz ve Kaya (2008)	1990-2001	Türkiye	Panel veri	Genel analizde ilişki yok. Ancak bölgesel bazlı analizde gelişmiş bölgelerde negatif, az gelişmiş bölgelerde pozitif
Uzay (2002)	1970-1999	Türkiye	İki sektörlü üretim fonksiyonu	Negatif
Oktayer ve Susam (2008)	1970-2005	Türkiye	EKK	Pozitif
Altay ve Altın (2008)	1980-2005	Türkiye	İki sektörlü üretim fonksiyonu	Negatif
Kar ve taban (2003)	1971-2000	Türkiye	Eş-Bütünleşme	Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları pozitif. sağlık harcamaları negatif.
Ulutürk (2001)	1963-1994	Türkiye	EKK	Pozitif
Bakırtaş (2004)	1983-2003		Granger nedensellik, EKK	Büyümeden kamu harcamalarına nedensellik mevcut.
Işık ve Alagöz (2005)	1985-2003	Türkiye	Eş-bütünleşme	Ekonomik büyüme kamu harcamalarını pozitif yönde etkilemektedir.
Başar vd. (2009)	1975-2005	Türkiye	sınır testi	Yatırım ve transfer harcamaları ile GSYİH arasında uzun dönemli ilişki yok.

2.2.3. Kamu Gelirleri ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Ampirik Çalışmalar

Literatürde kamu gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan ampirik çalışmalarda iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bunlar, kamu gelirleri ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişki olduğunu ileri süren yaklaşım ile vergi oranlarının azaltılması durumunda ekonomik büyümenin pozitif yönde etkileneceğini ileri süren yaklaşım şeklindedir.

King ve Rebelo, kamunun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini neoklasik ve içsel büyüme modelleri çerçevesinde araştırdıkları çalışmada, uluslararası sermaye piyasalarına erişim imkanı bulunan açık ekonomilerde, ekonomik büyümenin vergi oranındaki değişmelere karşı duyarlı olduğunu belirtmişlerdir. Vergi oranlarındaki küçük bir değişme ekonomik büyümeyi sekteye uğratabileceği gibi büyüme mucizeleri de yaratabileceğini ileri sürmüşlerdir. Gelir vergilerinin kişi başı gelirin uzun dönem artış oranında azaltıcı etkisinin söz konusu olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca çalışmada gelir vergisi oranında % 10' luk bir artışın refah maliyeti üzerindeki etkisinin, içsel büyüme modelinde neoklasik modelden 40 kat fazla olduğunu vurgulamışlardır (King ve Rebelo, 1990:146).

Milesi ve diğerleri, içsel büyüme modelleri çerçevesinde gelir vergilerinin, açık ekonomilerde ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında istihdam ile fiziksel sermaye vergilerinin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini belirtmişlerdir (Milesi ve diğerleri,1995: 27-28).

Barro, 98 ülkeyi kapsayan veri setini kapsayan çalışmasında, ölçeğe göre sabit getiri sağlayan bir üretim fonksiyonunda kamu kesimini de dikkate alarak kamu harcamaları, tasarruf oranı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Hükümetlerin, özel harcanabilir geliri vergilendirerek, büyümeyi etkileyen kamu kaynaklı girdilerin özel kesim girdileriyle aynı oranda artışını sağlayabileceklerinden kişi başına gelir ve tüketim artışına katkıda bulunabileceğini belirtmişlerdir. (Barro, 1990:110)

Kneller ve diğerleri, 22 OECD ülkesi için panel veri seti kullanarak yaptıkları çalışmada, bozucu vergilerin ekonomik büyümeyi azalttığını, bozucu olmayan

vergilerin ise ekonomik büyümeyi engellemediğini belirtmişlerdir (Kneller ve diğerleri, 1998-188).

Zeng ve Du, yaptıkları çalışmada Schumpeterian büyüme modeli çerçevesinde tüketim, işgücü ve sermaye üzerinden alınan vergilerin uzun dönem büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Vergi gelirlerinin tümünün transfer harcamalarına kullanılması durumunda büyümenin negatif, tüketim malları için kullanılması durumunda gelir vergilerinin büyüme üzerinde negatif, tüketim vergilerinin ise büyüme üzerinde etkili olamayacağını belirtmişlerdir. Ayrıca vergi gelirlerinin kullanımının transfer harcamalarından kamu tüketim mallarına kaydırılması durumunda vergilemenin olumsuz etkisinin azaldığını ileri sürmüşlerdir.

Plosser, OECD ülkeleri için yaptığı çalışmasında vergi oranları ile kişi başına reel büyüme oranları, gelir ve karlar arasında negatif bir ilişki söz konusu olduğunu belirtmiştir (Plosser, 1992:83-84).

Gül ve Kenar, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin varlığı araştırılmak üzere Türkiye ve AB ülkeleri 1980-2008 dönemi için panel eş-bütünleşme analizi yapmışlardır. Çalışmada, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişkinin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir (Gül ve Kenar, 2009:13)

Mucuk ve Alptekin, 1975-2006 dönemini kapsayan çalışmalarında Türkiye için vergi gelirleri ile ekonomik büyüme ilişkisini eş-bütünleşme ve granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Çalışmada dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye doğru bir ilişkinin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın dolaysız vergi gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru ve büyümeden vergi gelirlerine doğru bir nedenselliğin olmadığını belirtmişlerdir. Eş-bütünleşme testi sonuçlarında ise temel vergi türleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir (Mucuk ve Alptekin, 2008:172)

Durkaya ve Ceylan, Türkiye için 1980-2004 dönemi için vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisini eş-bütünleşme ve granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Çalışmada toplam vergi gelirleri ile GSMH ve dolaysız vergi gelirlerinin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca toplam vergi gelirleri büyüme oranı ile GSMH büyüme oranı arasında, GSMH büyüme oranından

toplam vergi gelirleri büyüme oranına doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu belirtmişlerdir. Dolaysız vergiler ile GSMH büyüme oranı arasında ise çift yönlü nedensel ilişkinin söz konusu olduğunu tespit etmişlerdir (Durkaya ve Ceylan, 2006:88).

Temiz, 1960-2006 dönemi Türkiye verilerini kullanarak vergi gelirleri ekonomik büyüme ilişkisini eş-bütünleşme analizi ve nedensellik testi ile test etmişlerdir. Çalışmada, dolaysız vergiler ve GSMH arasındaki ilişki pozitif, GSMH ile dolaylı vergiler arasındaki ilişki negatif yönlü çıktığını belirtmiş, ayrıca ilişkinin negatif yönlü çıkmasının dolaylı vergilerin ekonomik büyümeyi etkilemediği şeklinde yorumlanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Nedensellik testi sonuçlarına göre GSMH büyüme oranı ile dolaylı vergiler arasında neden sonuç ilişkisinin olmadığını, GSMH büyüme oranı ile dolaysız vergiler arasında ise çift yönlü bir neden sonuç ilişkisinin olduğunu bulmuşlardır (Temiz, 2008:15).

Tablo 4: Kamu Gelirleri ve İktisadi Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar

Çalışma	Dönem	Örnekleme	Yöntem	Kamu Gelirleri-Büyüme İlişkisi
King ve Rebelo (1990)			Neoklasik ve içsel büyüme modelleri	Negatif
Barro (1990)	1960-1985	98 ülke	Ölçeğe göre sabit getiri sağlayan bir üretim fonksiyonu	Pozitif
Milesi ve diğerleri (1994)			içsel büyüme modelleri	Negatif
Kneller v.d. (1998)	1970-1995	22 OECD ülkesi	Panel veri	Negatif
Zeng ve Du (2003)	1970-1985	23 Ülke	Schumpeterian büyüme modeli	Negatif
Plosser (1992)	1960-1989	OECD ülkeleri		Negatif
Gül ve Kenar (2009)	1980-2008	Türkiye ve AB ülkeleri	Panel eş-bütünleşme analizi	İlişki var
Mucuk ve Alptekin (2008)	1975-2006	Türkiye	Eş-bütünleşme ve granger nedensellik testi	Uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye nedensellik söz konusudur

Tablo 4: *Kamu Gelirleri ve İktisadi Büyüme ilişkisini Araştıran Ampirik Çalışmalar*

Çalışma	Dönem	Örneklem	Yöntem	Kamu Gelirleri-Büyüme İlişkisi
Durkaya ve Ceylan (2006)	1980-2004	Türkiye	Eş-bütünleşme ve granger nedensellik	Uzun dönemde vergi gelirleri ile GSMH birlikte hareket etmektedir. GSMH' dan vergi gelirlerine tek yönlü nedensellik; Dolaysız vergiler ile GSMH arasında çift yönlü nedensellik söz konusudur.
Temiz (2008)	1960-2006	Türkiye	Eş-bütünleşme ve granger nedensellik	GSMH ile dolaysız vergiler arasında pozitif, GSMH ile dolaylı vergiler arasında negatif ilişki söz konusudur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’ DE MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE EKONOMİK BÜYÜME

Türkiye’ de makroekonomik istikrar ve ekonomik büyümenin tarihsel gelişimi, parasal istikrar ve ekonomik büyüme ile mali istikrar ve ekonomik büyüme şeklinde iki ana başlık altında incelenecektir.

3.1. Türkiye’ de Parasal İstikrar ve İktisadi Büyümenin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’ de hükümetlerin oy toplama amacına yönelik, politik olarak izledikleri tutarlı olmayan politikalar sonucunda bazı dönemler istikrarlı bazı dönemlerde de istikrarsız dalgalanmalar söz konusu olmuştur (Gündüz, 2008:85).

1923-29 dönemi büyümede itici bir güce sahip olan tarım sektörünün payı gayri safi milli hasıla içinde önemli bir yer tutmaktadır. 1928 yılında yüzde 11 olan büyüme oranının 1929 yılında yüzde 21.6 seviyesine yükselmesine rağmen büyüme oranı 1930 yılında hızlı bir düşüşle, yüzde 2.2 seviyesine gerilemiştir. Bu dönemde enflasyon problem olmamakla birlikte büyüme oranı düşmüştür. 1929 yılındaki dünya ekonomik krizinin ve olumsuz iklim şartlarının etkisiyle tarım sektörünün gerilemesi, büyüme oranını da düşürmüştür. 1939 yılında yüzde 6.9 olan büyüme oranı 1940 yılına gelindiğinde yüzde 4.9 oranında azalmıştır. 1939 yılında yüzde 1.7 olan enflasyon oranı 1940 yılında yüzde 25.4 gibi yüksek bir seviyeye yükselmiş ve bu yükseliş 1944 yılına kadar sürmüştür. 1940 yılından itibaren büyüme ve enflasyon oranları arasındaki ilişki ters yönde hareket etmeye ve enflasyon oranındaki artışlar büyümeyi negatif etkilemeye başlamıştır. 1924-47 dönemi enflasyon oranı yüzde 7.6, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki büyüme oranları da sırasıyla yüzde 6.4, yüzde 6.5 ve yüzde 5.3 olmuştur. 1950 yılında, büyümeyi hedefleyen talep yanlı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Toplam talebi arttırıcı politikalar sonucunda 1950-53 döneminde çok hızlı bir büyüme yaşanmış ancak sürdürülebilir bir büyüme sağlanamadığından 1954 yılında büyüme oranı yüzde 3’e düşmüştür. 1950’li yıllarda büyümede itici gücün hala tarım sektörü olmuştur (Terzi ve Oltulular, 2004:22)

Türkiye ekonomisinin tipik dışa kapalı ekonomilerin bütün özelliklerini gösterdiği 1980'li yıllara kadar olan dönemde, büyüme ve sanayileşme politikalarının temelini ithal ikameci sanayileşme stratejisi oluşturmuştur. Bu strateji genel olarak 1970'li yıllara kadar başarılı olmuş ve enflasyon düşük seviyelerde seyretmiştir (Erçel, 1999: 4).

1963-70 döneminde istikrar içinde büyüme bakımından oldukça başarılı bir performans göstermiş ve büyüme hızı ortalama % 6.5 dolayında gerçekleşirken, yıllık enflasyon oranı ortalama % 5.5 dolayında kalmıştır. 1970' den sonra ekonomide fiyat istikrarı bozulmaya başlamış ve 70' li yılların sonunda ekonomi bunalıma sürüklenmiştir (Gündüz, 2008:85). 1970' li yıllarda baş gösteren petrol şokları, ihracatın yetersiz olması ve ithalatın artan bir ivme ile dış ticaret açığını artırması hızlanan enflasyonun % 100' lerin üzerine çıkması ve bütün bunlara ek olarak ülke içi siyasi gerginliğin tırmanması ve halk olaylarının şiddetlenmesi kısa ve uzun vadeli köklü önlemlerin alınması yönünde temel bir eğilim söz konusu olmuştur (Karaçor ve Alptekin, 2006:308). İthalattaki tıkanıklıklara bağlı olarak sanayi sektörü ciddi üretim darboğazıyla karşı karşıya kalmış ve üretimdeki düşüş enflasyonda ani ve hızlı artışlara neden olmuştur. Yapılan devalüasyonlarla ithalatın daha pahalı hale geldiği ve sanayi sektöründe maliyetlerin yükseldiği yüksek enflasyon ortamında ekonomik büyüme gerilemiştir.(Erçel, 1999: 5). Ekonomik krizden çıkmak amacıyla 1980 yılının Ocak ayında uygulamaya konulan 24 Ocak kararları, uzun dönemde sanayileşme ve büyüme sürecinde etkili olacak politika değişikliklerini gündeme getirmiştir. Kararların ana hedefleri, enflasyonu önlemek, ihracat artışı yoluyla dış dengeyi gerçekleştirmek ve ekonomide serbest piyasa koşullarını sağlamak olmuştur. Program dahilinde faiz oranları artırılmış, özel kesim sübvansiyonları, merkez bankası avansları ve emisyon hacmi aşağı çekilmiştir. Türk Lirası yabancı paralar karşısında % 48,6 oranında devalüe edilerek ihracat kazançları vergi dışı tutulmuş ve ihracat kredileri içindeki vergiler kaldırılmıştır. Bu tedbirlerin alınmasıyla 1980' li yıllarda dış ticaret hacmi yükselmiş, ihracatın bileşimi sanayi ürünleri lehine değişmiş, ödemeler dengesinin görünmeyen işlemler bölümünde önemli artışlar yaşanmış, mal ve hizmet fiyatlarına yönelik resmi ve karaborsa fiyat oluşumunun önüne geçilmiştir (Karaçor ve Alptekin, 2006: 309). İstikrar önlemleriyle birlikte 1981-1983 yılları arasında enflasyon büyük ölçüde kontrol altına alınmıştır. Ancak

1984 yılından itibaren enflasyon yükselmeye başlamıştır. Artan kamu açıkları nedeniyle hızlı parasal genişleme ve ücret dışındaki maliyet öğelerinde meydana gelen artışlar enflasyondaki yükselmenin kaynağını oluşturmuştur. Enflasyondaki yükselmeyle faiz oranları daha da yükselmiş ve uluslar arası rekabet gücünü koruyabilmek amacıyla kur ayarlamaları sürekli hale gelmiştir (Erçel, 1999:5). 1984-1993 dönemi iç talep genişlemesine dayalı büyüme stratejisinin sürdüğü, büyümenin istikrara tercih edildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde ücret, maaşlar ve tarımsal destekleme fiyatları önceki yıllara göre daha yüksek oranlarda artırılmıştır. Bunun sonucunda GSMH yılda ortalama % 6,1 oranında büyümüş ancak, yıllık ortalama enflasyon oranı da % 60' ın üstünde gerçekleşmiştir (Gündüz, 2008:85). 1989-94 dönemi uygulanan popülist politikalar 5 Nisan 1994 krizi ile sonuçlanmış, bu dönemde enflasyon oranı ortalama yüzde 57.4 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 1994 yılında yüzde 149.6 olan enflasyon oranı 1923-2003 döneminin en yüksek seviyesine çıkmıştır. 1994 krizinde, TL'nin değer kaybetmesi giderek hızlanmıştır. Türkiye ekonomisinde bazı dönemlerde büyümede artış sağlanmış olsa da uzun dönemde sürdürülebilir bir büyüme elde edilememiştir. 5 Nisan istikrar kararlarında enflasyonu düşürmeye ve istikrarı sağlamaya yönelik politikalara öncelik verilmiş olmasına rağmen enflasyon oranı 1997'de yüzde 99.1 seviyesine çıkmıştır. 1997 yılının ikinci yarısından sonra enflasyon oranında meydana gelen ani bir artış 1 Temmuz 1998 yılında enflasyon ile mücadeleyle yönelik aşamalı bir stratejinin uygulanmasına neden olmuştur. 5 Nisan kararlarında olduğu gibi enflasyonu düşürmek için uygulanan şok politikaların yerine enflasyonun aşamalı olarak düşürülmesine dayalı bir politika uygulanmıştır. Uygulanan politikalar sonucunda enflasyon oranı 1998'den yüzde 69.7 seviyesine gerilemiştir. IMF'nin Aralık 1999 tarihli niyet mektubunda Türkiye ekonomisinde 1975-2000 dönemindeki yetersiz ve istikrarsız büyümenin temel nedeni olarak yüksek enflasyon gösterilmiş, büyümenin önündeki en büyük engelin enflasyon ve yüksek reel faizler olduğu kabul edilmişti. 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarındaki krizlerden sonra IMF desteği ile uygulanan ve 1999 yılında yine IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının bir devamı olan güçlü ekonomiye geçiş programı enflasyonu düşürmeyi ve büyümenin önündeki yapısal engelleri kaldırmayı amaçlamıştı (Terzi ve Oltulular, 2004:23). Stagfasyonist ortamda uygulanmaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, net

makro ekonomik hedefler ortaya koyamadığından, krizlerden kaynaklanan belirsizlik ortamından çıkılmasını kolaylaştıramamıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı artan işsizlik sorununa da hiçbir çözüm önerisi getirmemiştir. Döviz kuru politikası haricinde içerik olarak 2000 yılındaki programdan çok farklı olmayan programın, Türkiye’yi içinde bulunduğu durgunluk ve yüksek enflasyon ortamından çıkarmak için yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Döviz kuru çıpası ulusal para için istikrar unsuru olarak görülmeye başlandığında, döviz cinsinden borçlanmayı ve yüksek oranlarda döviz kuru riski almayı teşvik etmiştir. Bu durumda, döviz kuru rejiminin sürdürülebilirliğine olan güven azalmaya başlayınca, ülkeye kısa vadeli spekülasyon amaçlı sermaye girişi hızlanmıştır (Karaçor ve Alptekin, 2006:313). 2001 krizinin ardından enflasyonu düşürmede nominal çapa olarak kullanılabilir öngörülebilir döviz kuru rejimi için geçekli olan siyasal ve kurumsal kredibilite kaybolmuştur. Bunun sonucunda Merkez Bankası dalgalı kur rejimi ile birlikte kur çapasından vazgeçilmiştir. Ortaya çıkan nominal çapa eksikliğini gidermek amacıyla kademeli olarak enflasyon hedeflemesi rejimine geçişini öngörmüştür. Uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ile birlikte devam eden yapısal reformların katkısıyla 2002 yılından itibaren fiyat istikrarı konusunda mesafeler alınmıştır. 2002-2005 döneminde enflasyon oranları belirlenmiş hedefin altında kalarak son 37 yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. 2002 yılında uygulamaya konulan makroekonomik programla birlikte 2002 sonrası yıllarda da sürdürülebilir büyüme sürecine giren Türkiye ekonomisi hedeflerin üzerinde bir ekonomik büyüme performansı gerçekleştirmiştir (Taban, 2008:153).

3.2. Türkiye’ de Mali İstikrar ve İktisadi Büyümenin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’ de hükümetler 1950’li yıllara kadar sıkı para ve denk bütçe ilkelerinden ayrılmamışlardır. Para arzı ile fiyatlar genel seviyesi ve paranın değeri arasında sıkı ilişki olduğunu savunan klasik görüş doğrultusunda hareket edilmiştir. 1950’ den sonra bu muhafazakar para ve maliye politikası değişmiştir. Hükümet ekonomide atılım yapmak için harcamalarını artırmıştır. Hükümet, devletin ekonomideki yerini küçülteceğini vaat etmesine rağmen bunu gerçekleştirememiştir. Aksine özel kesimin genişleyen iç talebi karşılayamaması KİT’ lerin üretimine olan ihtiyacı artırmıştır. Devletin bu yatırım

harcamaları artışı ile birlikte cari ve transfer harcamaları da yükselmiştir. Kamu harcamalarındaki artışa karşı kamu gelirleri daha düşük bir oranda yükselmiştir (Şahin, 2006: 118-119). 1950'lerin özel girişimciliği teşvik politikası, ülke sanayileşmesinde kamu ve özel kesimin birlikte ve birbirini tamamlayacak bir gelişme sürecine girmesine fırsat yaratmış oldu. 1950-60 döneminde ekonominin büyüme hızı belli bir istikrar kazandı. Yalnızca 1953'te yüzde üçlük bir gerileme yaşanır. Nedeni ise tarımda kötü bir yıl geçirilmesidir. 1950-55 arasında yıllık ortalama yüzde 7 iken, 1955-60 arasında ise büyüme yavaşladı ve yüzde 5 dolayında bir hıza ulaşabildi. Türkiye 1963'te ilk kalkınma planını uygulamaya koydu. Planlı dönem 1980'deki politika değişikliğine kadar sürdü. Bu dönemde ekonomide sanayi ve hizmetlerin ağırlığı artar. Bu dönemde sanayileşen Türkiye'nin yaygın altyapı ihtiyacı, yol, ulaşım, haberleşme ve enerji gibi alanları kamu yatırımlarının payını artırdığı gibi, kamu doğrudan özel mal üreten alanlarda da aktif olarak varlığını sürdürdü. Ekonomide sermaye birikimindeki zayıflık, bir yandan kamunun payının yüksekliğine, diğer yandan ekonomide küçük işletmelerin payının yüksek olmasına yol açtı (Erkan, 1997: 60). 1970'li yıllarda baş gösteren petrol şokları, ihracatın yetersiz olması ve ithalatın artan bir ivme ile dış ticaret açığını artırması, hızlanan enflasyonun % 100'lerin üzerine çıkması ve bütün bunlara ek olarak ülke içi siyasi gerginliğin tırmanması ve halk olaylarının şiddetlenmesi kısa ve uzun vadeli köklü önlemlerin alınmasını kaçınılmaz kılmıştır. Toplumda da acil önlemlerin alınması ve buna destek verilmesi gerektiği yönünde temel bir eğilim hakim olmuştur. Türkiye'de ekonomik istikrarsızlık 1970'lerin sonunda had safhaya ulaşmıştır. 1980'lere gelindiğinde aşırı borçlanma ve ödemeler dengesi krizine bir çare olarak, askeri yönetim eliyle bir istikrar ve liberalleşme hamlesine girişilmiştir. Ekonomik istikrarsızlığın ulaştığı ciddi boyut dönemin hükümetini ekonomide radikal dönüşümleri amaçlayan 24 Ocak 1980 İstikrar Programı'nı uygulamaya zorlamıştır. 24 Ocak Kararları ekonomide yeniden yapılandırmayı sağlamak için devlet müdahalesinin en aza indirilmesini ve bu yolla piyasa ekonomisine islerlik kazandırılmasını temel strateji olarak benimsemiştir (Karagöz ve Ergin, 2010: 171). 1980'li yılların ilk yarısındaki büyüme planlı dönemden miras alınan kapasitenin yüksek oranlarda kullanılmasıyla sağlanmıştır. Bu dönemde de ekonomi dış kaynaklara bağımlılığını sürdürmüş, faiz ve döviz kurlarındaki hızlı artışlar sanayi

yatırımları için elverişsiz bir ortam yaratmıştır. Ayrıca, Türkiye ekonomisinde daima özel yatırımları teşvik edici bir role sahip olan kamu yatırımlarının 1980’li yıllarda daha önceki yılların tersine, özellikle altyapı, enerji ve inşaat sektörü olmak üzere sanayi sektörü dışına kayması, sanayi yatırımlarının karlılığını daha da azaltırken, ticaret ve inşaat sektörü gibi üretici olmayan hizmetler sektöründe karlılığı artırmıştır. Faiz oranlarının yüksek, reel ücretlerin düşük olduğu bir ekonomik ortam yatırımların doğal olarak sermaye yoğun sektörler yerine, emek yoğun sektörlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Kuşkusuz altyapıya ve enerji sektörüne yapılan yatırımlar sanayi sektörü için olumlu dışsallıklar yaratmıştır. Ancak, kaynakların büyük ölçüde bu alanlara ayrılması, sanayi sektöründe 1970’li yılların sonlarına doğru ortaya çıkan kaynak darlığını azaltmamış, aksine daha da arttırmıştır (Erçel, 1999: 3-4).

1987 yılında yapılan genel seçimlerin etkisiyle ekonomide kamu açıkları artmış ve mali piyasalarda dengeler altüst olmuştur. Faizler yükselmiş ve kur makası yeniden açılmıştır. Döviz rezervleri kaygı verecek bir seviyeye düşmüş ve dış borç ödemelerinde zorlanmalar meydana gelmiştir⁸. Bu gelişmeler üzerine 4 Şubat 1988 tarihinde alınan kararlarla krizin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Önlemlerin uygulamaya konulmasıyla birlikte ekonomi bir stagflasyon sürecine girmiştir. GSMH gerilerken, enflasyon yüksek düzeylere ulaşmıştır (Karagöz ve Ergin, 2010: 172). 1990 yılında körfez krizinin çıkması ve 1991 yılında alınan erken genel seçim kararı nedeniyle daha önce sınırlı sayıda ürüne uygulanan destekleme alımlarının genişletilmesi ve kamu kesimi işçi ücretlerine astronomik zamların yapılması merkez bankası üzerindeki baskıyı artırmıştır. Para politikasında genişlemeye yol açan bu durum, döviz kurlarının ve faiz oranlarının yükselmesine ve kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. Kamu harcamalarındaki bu yükseliş dışarıdan sağlanan kaynaklarla finanse edilmeye çalışılmış ve dış borçlar bundan dolayı önemli ölçüde artmıştır (Karabıçak, 2000:56-57). Toplam talebin 1993 yılında canlanması; hem reel kesim hem de finans kaynaklarının sınırlarını zorlamış ve kamu otoritesi ek mali kaynak elde edebilmek adına tahkim yoluna başvurmak suretiyle Merkez Bankasından avans kullanmıştır. Türkiye, 1993 yılı sonrasında artık gelenekselleşen kriz senaryoları ile tekrardan karşı karşıya kalmış. Bu çerçevede, bütçe açıkları artmış, fiyatlar genel seviyesi yükselmiş, ithalat ve ihracat arasındaki denge ithalat

lehine bozulmuş ve dış borçların servisi ekonomiyi çok ciddi bir biçimde altyapısı hazır olan kriz sürecinin içine atmıştır. Kriz sürecinin açıklanabilmesi için 5 Nisan 1994 tarihinde yeni bir istikrar programı açıklanmıştır. Bu programının öncelikli amacı, kısa vadede bozulan dış dengeyi ve döviz piyasalarını yeniden, istikrara kavuşturmaktır. Bununla birlikte orta vadede mali piyasalardaki istikrarsızlığın temel nedeni olan kamu açıklarını azaltmak ve enflasyonu düşürmek, uzun vadede ise, sürdürülebilir bir büyüme sağlamak, programın temel hedefi olmuştur (Karaçor ve Alptekin, 2006:311). 90'lı yıllara , 1991 deki bir krizle başlayan Türkiye, 1994'te çok daha derin bir krizle sarsıldıktan sonra, 1998 Asya ve Rusya krizlerinin etkisiyle 1999'da da çok derin bir kriz yaşadı. Bu krizde, aynı yıl yaşanan depremlerin etkilerini de göz ardı etmemek gerekir. 1990'lı yıllara krizle girildi ve krizle bitirildi. Enflasyon %60-106 bandında gezindi. Türkiye ekonomisindeki istikrarsız görünüm; 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca artan kamu açıkları, yüksek enflasyon seviyesi ve dalgalı büyüme yapısı ile 2000'li yıllara doğru süreklilik kazandı. Artan kamu harcamalarının yurtiçi mali piyasalar üzerindeki baskısının yanı sıra, bu dönemde yaşanan, krizlerin de etkisiyle reel faizler hızla yükseldi. Artan reel faiz oranları, kamu açıklarını daha da arttırıp borç-faiz kısır döngüsünü sürdürülemez boyutlara ulaştırdı. Türkiye ekonomisinin makro dengelerinde ortaya çıkan bu sürdürülemez yapı, orta vadeli ve kapsamlı bir programın uygulamaya konulmasını zorunlu hale getirdi. Bu gelişmeler çerçevesinde 2000 – 2002 dönemini kapsayan bir makro ekonomik program 9 Aralık 1999 tarihinde “Enflasyonla Mücadele Programı” adı altında uygulamaya konuldu. Bu program Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından 3 yıllık bir süreyi kapsayacak olan Stand-by anlaşması ile de desteklendi (Erkan, ????: 52). İMF tarafından önerilen programın aksatılmadan uygulanmasıyla sonuçları alınmaya başlanmıştır. 2001 krizini doğuran yurtdışına sermaye çıkışının dünyadaki likidite bolluğuna bağlı olarak tersine dönmesi, özel sektörün ucuzlayan emek gücüyle verimlilik artışını gerçekleştirerek rekabet gücünü artırması ve piyasaların mali ve parasal disiplin açısından uygulanan programlara olumlu yanıt vermesiyle 2001 sonrası dönemde tek haneli rakamlara gerilemiştir. Bunda dış piyasalardan kaynaklanan, dünyadaki faizlerin düşük seviyede olması ve ABD dolarının değerinin düşmesi gibi olumlu gelişmelerin de etkisi olmuştur (Ataç, 2006:277).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MAKROEKONOMİK İSTİKRAR VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİNİN
TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN EKONOMETRİK YÖNTEMLERLE
İNCELENMESİ

İstatistiki çalışmada istatistik paket programı E-views programından yararlanılmıştır. Çalışmada enflasyon, büyüme, kamu harcamaları, kamu yatırımı, yatırımlar düştükten sonra kamu harcamaları, kamu tüketimi, kamu gelirleri, kamu açığı değişkenlerinin verileri TCMB elektronik bilgi sisteminden elde edilmiştir. Enflasyon verilerinde TEFE rakamları kullanılmıştır. Büyüme ise GSYİH rakamlarından elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait veriler 1987:1-2003:4 dönemine aittir. Bu değişkenlerin elde edilen verilerinin ADF birim kök testleri yapılmış ve aynı dereceden durağan olmadıkları görülmüştür. Bundan dolayı değişkenler arasındaki ilişki Paseran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilmiş ARDL sınır testi yaklaşımı ile ortaya konulmuştur. ARDL modellerinden elde edilen sonuçlarla Türkiye’de enflasyon, mali hesaplar ve dış ödemeler dengesi değişkenleri ile ekonomik büyüme ilişkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

4.1. Model ve Veri Seti

Bu çalışmada makroekonomik istikrar ve büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Makroekonomik istikrar, ekonomide uygulanan para ve maliye politikalarındaki istikrar olarak ele alınmıştır. Literatürde, para politikasındaki istikrarı araştıran ampirik çalışmalarda enflasyon, para arzı değişkenleri kullanılırken; maliye politikasındaki istikrarı araştıran çalışmalar, kamu harcamaları, kamu tüketimi, kamu yatırımı, kamu açığı, vergi gelirleri değişkenlerini kullanılmıştır. (Peker, 2007; Fischer, 1996)

Çalışma için kurulmuş olan model aşağıda yer almakta olup; modelde GDP, reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla' ya; enflasyon verisi olarak wpi, Toptan Eşya Fiyat Endeksini; m2y, geniş tanımlı parasal büyüklüğü; sp, kamu harcamalarını; kcons, kamu tüketimini; kinv, kamu yatırımını; kam, kamu açıklarını; ver ise vergi gelirlerini, u_t hata terimi olarak öngörülmüştür. Reel GSYİH verilerinin logaritması alınmış ve mevsimsel dalgalanmalardan arındırılmıştır. Kamu açıkları hariç bütün değişkenler logaritmik forma dönüştürülmüştür. Ancak kamu açıkları serisinde negatif değerlerin bulunması bu değişkenin orijinal değerlerinin kullanılmasına sebep olmuştur. Modelde $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3, \alpha_4, \alpha_5, \alpha_6$ ve α_7 katsayıları sırasıyla enflasyon, para arzı, kamu harcamaları, kamu tüketimi, kamu yatırımı, kamu açıkları ve vergi gelirleri değişkenlerinin, reel GSYİH değişkeni ile olan ilişkisini gösteren parametreler olup, teorik yaklaşımlarda bu parametrelerin sıfırdan büyük olması öngörülmüştür. Modeldeki kamu açığı serisi, negatif değerler aldığından; bu parametrenin negatif değer alması durumunda kamu harcamalarının vergi gelirlerinden büyük olduğunu, pozitif değer alması ise kamu harcamalarının vergi gelirlerinden küçük olduğunu göstermiştir.

$$\begin{aligned} \text{GDP}_t = & \alpha_0 + \alpha_1 \text{wpi}_t + \alpha_2 \text{m2y}_t + \alpha_3 \text{sp}_t + \\ & \alpha_4 \text{kcons}_t + \alpha_5 \text{kinv}_t + \alpha_6 \text{kam}_t + \alpha_7 \text{ver}_t + u_t \end{aligned} \quad (1)$$

Çalışmada kullanılan veriler üçer aylık olup, 1987:1-2003:4 dönemlerini kapsamıştır. Değişkenlere ilişkin veriler TCMB' nin resmi web sitesindeki Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS) alınmıştır. Bütçe gerçekleştirmelerinin hesaplanmasında 2004:1 dönemi itibari ile değişikliğe gidildiğinden, çalışmada bütünlüğün sağlanması için bütün değişkenlerin verileri 1987:1 döneminden başlayıp, 2003:4 döneme kadar alınmıştır.

Değişkenlerin nominal değerleri TEFE rakamları kullanılarak reel verilere dönüştürülmüştür.

4.2. Araştırma Modeli ve Analizi

Bir modelde eşit varyanslılık varsayımının geçerli olmaması, parametre tahmin edicilerinin o parametre için etkin olmadığını gösterir. Bu, büyük örnekler için de geçerlidir. Parametre tahmin edicilerinin etkin olmaması nedeniyle, daha önce varyansları tahmin etmek için kullanılan tahmin ediciler ile yapılan tahminler, varyansların olduğundan daha büyük veya daha küçük olarak tahmin edilmelerine neden olabilir. Bu sebeple de, parametreler için yapılacak aralık tahminleri, t ve F testleri olumsuz olarak etkilenecektir. Değişen varyanslılık zaman serisi analizlerinde görülebildiği gibi yatay kesit verilerinde daha fazla görülmektedir (Kınacı ve Genç, 2002: 55-69). Değişen varyanslılık, modelin tanımlama hatalarından, lüzumlu bir değişkenin model dışında bırakılmasından, modelin fonksiyonel yapısından veya veri toplama hatalarından kaynaklanabilir (Zortuk, 2007). Modelde eşit varyanslılığın varlığı EKK yöntemi ile test edilecektir.

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 x_t + \alpha_2 z_t + e_t \quad (2)$$

Bunun için öncelikle yukarıda yer alan 2 numaralı model ile modele ait hata terimi tahmin edilir ve elde edilen hata teriminin karesi alınarak 3 numaralı denklem kurulur.

$$e_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 z_t + \alpha_2 x_t + \alpha_3 x_t^2 + \alpha_4 z_t^2 + \alpha_5 x_t \cdot z_t + u_t \quad (3)$$

3 numaralı denklemin tahmin edilmesi ile varyans modele eşitlenip, bu modele dayanarak yapılan Wald Testi sonuçlarına göre modelde değişen varyansın varlığı test edilmiş olacaktır. Wald Testi sonuçlarına göre modelde değişen varyansın varlığı test edilmiş olacaktır. Modele ait $H_0 = 0$ hipotezi eşit varyanslılığın söz konusu olduğunu test eden hipotez olup, F istatistik değerinin, olasılık değerinden büyük olması durumunda kabul edilir. Aksi takdirde modelde değişen varyans olduğunu test eden $H_1 \neq 0$ hipotezi kabul edilir.

$$H_0 = C_2 = C_3 = 0 \quad H_1 \neq C_2 \neq C_3 \neq 0 \quad (4)$$

Çalışmaya ait modelin değişen varyansa ait olup olmadığının araştırılması aşağıdaki şekildedir.

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 wpi_t + \alpha_2 m2y_t + \alpha_3 sp_t + \alpha_4 kcons_t + \alpha_5 kinvt_t + \alpha_6 ver_t + \alpha_7 kam_t + e_t$$

Modelinden elde edilen hata teriminin karesi alınarak model;

$$e_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 wpi_t + \alpha_2 m2 y_t + \alpha_3 sp_t + \alpha_4 kcons_t + \alpha_5 kinv_t + \alpha_6 ver_t + \alpha_7 kam_t + \alpha_8 wpi_t^2 + \alpha_9 m2 y_t^2 + \alpha_{10} sp_t^2 + \alpha_{12} kcons_t^2 + \alpha_{13} kinv_t^2 + \alpha_{14} ver_t^2 + \alpha_{15} kam_t^2 + \alpha_{16} wpi_t . m2 y_t + \alpha_{17} wpi_t . m2 y_t . sp_t + \alpha_{18} wpi_t . m2 y_t . sp_t . kcons_t + \alpha_{19} wpi_t . m2 y_t . sp_t . kcons_t . kinv_t + \alpha_{20} wpi_t . m2 y_t . sp_t . kcons_t . kinv_t . ver_t + \alpha_{21} wpi_t . m2 y_t . sp_t . kcons_t . kinv_t . ver_t . kam_t + \alpha_{22} m2 y_t . sp_t . kcons_t . kinv_t . ver_t . kam_t + \alpha_{23} kcons_t . kinv_t . ver_t . kam_t + \alpha_{24} kinv_t . ver_t . kam_t + \alpha_{25} ver_t . kam_t + u_t$$

Şeklinde tahmin edilerek Wald testi tahminine geçilebilir. Wald testinde;

$$H_0 = C_2 = C_3 = C_4 = C_5 = C_6 = C_7 = C_8 = 0$$

$$H_1 \neq C_2 \neq C_3 \neq C_4 \neq C_5 \neq C_6 \neq C_7 \neq C_8 \neq 0$$

Modele ait $H_0 = 0$ hipotezi eşit varyanslılığın söz konusu olduğunu test eden hipotez olup, F istatistik değerinin, olasılık değerinden büyük olması durumunda kabul edilir. Aksi takdirde modelde değişen varyans olduğunu test eden $H_1 \neq 0$ hipotezi kabul edilir. Çalışmaya ait modelin Wald Testi sonuçları Tablo 5' teki gibidir.

Tablo 5: Değişen Varyans Modelinin Wald Testi Sonucu

Test Statistic	Value	df	Olasılık
F-statistic	0.912625	(7, 51)	0.5044
Chi-square	6.388374	7	0.4952

Bu test sonuçlarına bakıldığında F istatistik değerinin (0,91), olasılık değerinden (0,5) büyük olması $H_0 = 0$ hipotezinin kabul edilmesini sağlamakta ve modelde eşit varyanslılığın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Böylelikle modelde değişen varyansın varlığından doğabilecek tahmin hatalarının söz konusu olmadığı görülmektedir.

4.2.1. Birim Kök Analizi

Zaman serileri durağan olma veya durağan olmama özellikleri vardır. Bundan dolayı değişkenler arasında anlamlı ilişki elde edilebilmesi için analizi yapılan serilerin durağan seriler olması gerekir. Değişkenlerin zaman serilerinde trend

bulunması, analiz sonucu elde edilen ilişkinin sahte regresyon olmasına sebep olabilmektedir. Sahte regresyon analizde bulunan ilişkinin gerçek dışı olması anlamına gelmektedir. İktisadi değişkenler, çeşitli dönemlerde tabi olduğu şoklardan dolayı trend ve dalgalanma gösterirler. Serilerin belli bir değere yaklaşmaları olarak tanımlanan durağanlık, serilerde trend ve dalgalanma olması durumunda ortadan kalkar ve seri durağan olmaktan çıkar. Dalgalanmaların ve şokların bu öngörülemezlik durumundan dolayı bu trend “stokastik trend” olarak adlandırılır (Tarı, 2002). Bir zaman serisinin belli bir dönemde gözlemlenen stokastik sürecin durağan olması aşağıda yer alan şartları taşımasına bağlıdır.

$$\bullet \quad E(Y_t) = \mu \quad (5)$$

$$\bullet \quad \text{Var.}(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2 \quad (6)$$

$$\bullet \quad \gamma_k = E[(Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu)] \quad (7)$$

2 ve 3 numaralı durumlar sırasıyla zaman serilerinin ortalamalarının ve varyanslarının zaman içinde değişmemesinin serinin durağan olmasını sağladığını göstermektedir. 4 numaralı durumda bütün t değerleri için, k gecikme mesafesini göstermek üzere iki dönem arasındaki kovaryansın sadece iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olması durumunu göstermektedir. Yukarıda sıralanan şartların sağlanmaması stokastik sürecin durağan olmadığını gösterir.

Bir zaman serisinin durağan olup olmadığı korelogram testi ile veya birim kök testleri ile araştırılmaktadır. Uygulamada zaman serilerinin durağanlık özelliklerinin test edilmesinde kullanılan yöntemler Dickey ve Fuller (1979), Genişletilmiş Dickey ve Fuller (ADF) (1981) ve Philips ve Peron(PP) (1988) testleridir (Altıntaş, 2008).

Bu çalışmada serilerin durağan olup olmadıklarının tespit edilmesinde ADF birim kök testi ve PP testlerinden yararlanılıp, değişkenlerin gecikme uzunlukları Schwartz bilgi kriteri kullanılarak belirlenecektir.

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (8.1)$$

$$\Delta Y_t = a_0 + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (8.2)$$

$$\Delta Y_t = a_0 + a_2 t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (8.3)$$

Burada ΔY_t , durağan olup olmadığı analiz edilen değişkenin birinci farkı, t genel eğilim değişkeni, ΔY_{t-1} gecikmeli fark terimleridir. Gecikmeli fark terimlerinin konulmasının nedeni, hata teriminin ardışık bağımsız olmasını sağlamasıdır. ADF testinin sağlıklı sonuç vermesi için, tahmin edilen modelde ardışık bağımlılık probleminin olmaması gerekmektedir. Denklemden “ p ” olarak ifade edilen gecikme uzunluğu, genelde Akaike veya Schwarz bilgi kriterleri kullanılarak belirlenmektedir. Bu çalışmada Schwarz bilgi kriterinin kullanılması tercih edilmiştir. ADF testi, yukarıdaki denklemden γ katsayısının istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadığının test edilmesini sağlar. Bu sınama ile elde edilen ADF- t istatistiğinin MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılmasıyla yapılır. Eğer ADF- t istatistiği MacKinnon kritik değerinden mutlak olarak büyükse ele alınan zaman serisi durağan demektir. Aksi takdirde seri durağan değildir ve serinin durağanlığı sağlanıncaya kadar farkının alınması gerekir.

ADF ve PP için kritik değerler; trendsiz model için, %1 = -3.54, %5 = -2.91, %10 = -2.58 trendli model için, %1 = -4,12, %5 = -3,48, %10 = -3,17 ve trendsiz-sabitsiz model için, %1 = -2,60, %5 = -1,94, %10 = -1,61 olup test istatistikleri MacKinnon (1996) kritik değerlerine dayanmaktadır. a, katsayıların seviye değerinde %5 düzeyinde anlamlı olduğunu; b, ise katsayıların seviye değerinde durağan olmadıklarını ve birinci farklarında durağan olduklarını göstermektedir.

Tablo 6: Değişkenlerin Birim Kök Testi Değerleri

Değişken	Augment Dickey-Fuller (ADF)			Philips-Peron (PP)		
	Sabit-Trendli	Sabit-Trendsiz	Sabitsiz-Trendsiz	Sabit-Trendli	Sabit-Trendsiz	Sabitsiz-Trendsiz
GDP	-1,86(0) ^a	-1,87(0) ^a	2,00(0) ^a	-1,99(1) ^a	-1,85(1) ^a	2,00(0) ^a
WPI	-0,23(1) ^a	-1,42(1) ^a	3,20(1) ^a	-0,10(2) ^a	-1,39(2) ^a	7,18(5) ^a
M2Y	-2,10(0) ^a	-0,32(0) ^a	3,09(0) ^a	-2,01(0) ^a	-0,34(2) ^a	2,99(2) ^a
SP	-7,34(0) ^a	-0,79(3) ^a	2,62(3) ^a	-7,36(2) ^a	-1,90(55) ^a	2,82(15) ^a
KINV	-4,22(3) ^b	-4,23(3) ^b	-4,24(3) ^b	-8,71(17) ^a	-8,65(17) ^a	0,40(12) ^a
KAM	-4,24(8) ^b	-4,24(8) ^b	-4,07(3) ^b	-7,54(14) ^a	-4,70(13) ^a	-2,61(22) ^a
KCONS	-4,31(9) ^a	-3,52(7) ^a	1,91(7) ^a	-4,81(3) ^a	-2,97(35) ^a	1,85(14) ^a
VER	-2,97(8) ^a	-0,59(8) ^a	2,51(8) ^a	14,03(13) ^a	-5,93(4) ^a	1,19(12) ^a

5.2 ve 5.3 numaralı denklemlerin çözümü sonucunda elde edilen ADF ve PP birim kök test değerleri Tablo 6’ da yer almaktadır. Tablo 6’ da yer alan ADF

değerleri ve MacKinnon kritik değerlerinin karşılaştırılması sonucunda değişkenlerin %5 anlamlılık düzeyinde aynı dereceden durağan olmadığı tespit edilmiştir. Kamu Yatırımı ve Kamu Açıkları değişkenleri birinci dereceden durağan I(1) iken, diğer değişkenler düzeylerinde durağan I(0) oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca GDP değişkeninin sabitsiz ve trendsiz düzeyde durağan olması, değişkenin birinci dereceden durağan olduğunu göstermektedir (Gujarati, 1999: 713-728).

4.2.2. Eş-Bütünleşme Analizi: Sınır Testi Yaklaşımı

Ampirik çalışmalar makroekonomik zaman serilerinin büyük çoğunluğunun durağan seriler olmadığını ortaya koymuştur (Karagöl, Erbaykal, Ertuğrul, 2007:75). Durağan olmayan serilerde durağanlığın sağlanması serilerin farklarının alınması veya logaritmalarının alınması ve logaritmalarının birinci farklarının alınması gerekmektedir. Farkları alınarak analize sokulan zaman serilerinde, serinin maruz kaldığı kalıcı şokların etkisi yok edilmektedir. Ancak aynı zamanda uzun dönemli ilişkiler arasında şokların dışında var olabilecek uzun dönemli ilişkilerin ortadan kaldırılmasına sebep olunmaktadır. Bu kurulan regresyon modelinde uzun döneme ait önemli bilginin kaybedilmesine neden olup, uzun dönemli denge ilişkisi söz konusu olmayacaktır (Tarı, 2002:138-157). Bu, Engle ve Granger (1987) ve Johansen (1988), Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen eş-bütünleşme analizinin çıkış noktasını oluşturarak bu sorunu ortadan kaldırmıştır. Eş-Bütünleşme analizi İktisadi değişkenlere ait zaman serilerinin durağan olmasalar bile, bu serilerin doğrusal kombinasyonlarının olabileceğini ve olması durumunda ekonometrik olarak belirlenebileceğini ileri sürmektedir. Bu sav, değişkenleri etkileyen dışsal şoklara rağmen, değişkenler arasında uzun dönemli denge ilişkisinin olduğunu gösterir. Ancak bu ilişkinin varlığı dışsal kalıcı şokların farklı seviyelerde ve biçimlerde olsalar bile bütün değişkenleri etkilemesine bağlıdır. Modeldeki her değişkeni ayrı ayrı etkileyen, her biri kendine özgü kalıcı ve dışsal şoklara sahip olmaması gerekmektedir. Bütün değişkenleri beraberce etkileyen ortak bir stokastik trend olmalı ve aynı dereceden entegre olmalıdır. Böylelikle ilişkisi araştırılan seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisi aranabilir ve seriler arasındaki regresyon sahte olmamış olur (Tarı, 2002:375-384).

Çalışmada kullanılan GSYİH, TEFE, Para Arzı, Kamu Harcamaları, Kamu Tüketimi ve Vergi Gelirleri zaman serisi değişkenleri ADF ve PP birim kök testi sonucunda I(0) seviye düzeyinde durağan iken, Kamu Yatırımı ve Kamu Açıkları değişkenleri I(1) birinci farkları alınarak durağan hale gelmektedir. Bundan dolayı çalışma için kurulan model aynı dereceden entegre olmayan değişkenlerden oluştuğundan dolayı eş-bütünleşme analizi yapılamamaktadır.

Pesaran, Shin, Smith (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi (Bound Test) yaklaşımı bu sorunu ortadan kaldırmaktadır. Sınır Testi değişkenlerin durağanlık özelliğini dikkate (değişkenlerin I(0) veya I(1) olmalarına bakılmaksızın) almaksızın değişkenler arası eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı araştırılabilmekte ve değişkenlerin durağanlıklarına ilişkin bilginin kesin olmadığı durumlarda da kullanılabilir. Ayrıca sınır testi yaklaşımı düşük sayıda gözlemi içeren örnekler için de sağlıklı sonuçlar vermektedir (Narayan ve Narayan, 2004: 101). Sınır testi uygulaması otoregresif dağıtılmış gecikmeler modeline (ARDL) dayanmaktadır. Bir kısıtlanmamış hata düzeltme modeline (unrestricted error correction model: UECM) dayanan bu testin çalışmaya reel GSYİH (GDP) bağımlı değişken olmak üzere, Toptan Eşya Fiyat Endeksi (WPI), Para Arzı (M2Y), Kamu Harcamaları (SP), Kamu Tüketimi (KCONS), Kamu Yatırımı (KINV), Vergi Gelirleri (VER), Kamu Açıkları (KAM) bağımsız değişkenlerinden oluşan sekiz değişkenli sınır testi için kurulan ekonometrik model aşağıdaki gibidir.

$$\begin{aligned} \Delta GDP_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^n \alpha_{1i} \Delta GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{2i} \Delta wpi_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{3i} \Delta m2y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{4i} \Delta sp_{t-i} + \\ & \sum_{i=0}^n \alpha_{5i} \Delta kcons_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{6i} \Delta kinv_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{7i} \Delta ver_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{8i} \Delta kam_{t-i} + \alpha_9 \Delta GDP_{t-i} + \quad (9) \\ & \alpha_{10} \Delta wpi_{t-i} + \alpha_{11} \Delta m2y_{t-i} + \alpha_{12} \Delta sp_{t-i} + \alpha_{13} \Delta kcons_{t-i} + \alpha_{14} \Delta kinv_{t-i} + \alpha_{15} \Delta ver_{t-i} + \\ & \alpha_{16} \Delta kam_{t-i} \end{aligned}$$

Burada eş-bütünleşme ilişkisi ($H_0 : \alpha_9 = \alpha_{10} = \alpha_{11} = \alpha_{12} = \alpha_{13} = \alpha_{14} = \alpha_{15} = \alpha_{16} = 0$) hipotezinin test edilmesi ile yapılır. Hesaplanan F istatistik değeri Pesaran (2001)'deki tablo alt ve üst kritik değeri ile karşılaştırılır. Eğer hesaplanan F istatistik değeri Pesaran alt kritik değerinden küçük ise seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olmadığına karar verilir. Hesaplanan F istatistik değeri Pesaran alt ve üst kritik

değerleri arasında ise eş-bütünleşme ilişkisine dair kesin bir yorum yapılamaz. Hesaplanan F istatistik değeri Pesaran üst kritik değerinden büyük ise seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olduğuna karar verilir.

Çalışmaya ait modele sınır testi uygulanabilmesi için ilk olarak “9” numaralı UECEM (kısıtlanmamış hata düzeltme modeli)’ ye ait denklemde “n” olarak ifade edilen modelin optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Gecikme uzunluklarının belirlenmesinde AIC, SC, FPE ve HQ gibi kritik değerlerden yararlanılmaktadır. Bu çalışmada LR, AIC (akaike Bilgi Kriteri) ve HQ (Hannan-Quinn criterion) En küçük AIC kritik değerini sağlayan gecikme uzunluğu modelin optimal gecikme uzunluğu olarak belirlenir. Ancak seçilen kritik değer en küçük olduğu gecikme uzunluğu, eğer belirlenen modelde otokorelasyon problemi söz konusu ise bu durumda ikinci en küçük değere ait gecikme uzunluğu seçilir. Eğer otokorelasyon problemi devam ederse bu problem ortadan kaldırılana kadar bu işleme devam edilir.

Bu çalışmanın veri seti üçer aylık olduğundan maksimum gecikme uzunluğu 8 olarak seçilmiş ancak gözlem sayısının az olması nedeniyle altıncı gecikmeden sonrası hesaplanamadığından dolayı ilk beş gecikmeye ilişkin LR, AIC, HQ değerleri hesaplanmıştır.

Tablo 7: Modelin Optimal Gecikme Sayısının Belirlenmesi

N	LR	AIC	HQ
0	NA	16.44250	16.54954
1	731.3698	4.930363	5.893683
2	131.2854	4.108078	5.927683
3	156.7252	2.015477	4.691367
4	137.6373	-0.540689	2.991486
5	90.60873*	-2.627522*	1.760938*

Tablo 7’ de görüldüğü gibi en küçük LR, AIC ve HQ değeri 5 gecikme için söz konusudur. Bundan dolayı modelin optimum gecikme uzunluğu beş olarak seçilmiştir. (9) numaralı denklemin 5 gecikme ile tahmin edilmesinden sonra H_0 hipotezi aşağıdaki gibi tahmin edilmiştir.

$$(H_0 : \alpha_9 = \alpha_{10} = \alpha_{11} = \alpha_{12} = \alpha_{13} = \alpha_{14} = \alpha_{15} = \alpha_{16} = 0)$$

4.3. UYGULAMA SONUÇLARI

Bu kısımda ARDL sınır testi yaklaşımı ile uzun ve kısa dönem makroekonomik istikrar ve ekonomik büyüme ilişkisi ortaya konulmuştur.

4.3.1. ARDL Eş-bütünleşme Test Sonuçları

H_0 hipotezini sınamak için hesaplanan F istatistiği değeri Pesaran vd.(2001)'den alınan kritik değerler Tablo 8' de yer almıştır. Bu kritik değerler yedi bağımsız değişken, %5 ve %1 anlamlılık düzeyi için geçerli olarak tespit edilmiştir. Tablo 8' de hesaplanan F istatistiğinin üst kritik değerden daha büyük olduğu görülerek, ele alınan yedi değişken arasında bir eş-bütünleşme ilişkisinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8: Sınır Testi Sonuçları

K	F İstatistiği	%1 Kritik Değer		%5 Kritik Değer	
		Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır
7	8,6	2,32	3,50	2,22	3,39

Not: K, 9 numaralı denklemdaki açıklayıcı değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran, Shin, Smith (2001)' deki Tablo CI(iii)' den alınmıştır.

Elde edilen bu sonuç, seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin mevcut olduğunu gösterdiğinden, seriler arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisinin belirlenmesinde ARDL (otoregresif dağıtılmış gecikmeler) modelinin kullanılabilmesini sağlamıştır.

4.3.1.1. Uzun Dönem İlişkisi

Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisi ARDL modeli kullanılarak aşağıda yer alan 10 numaralı denklemden gösterilmiştir.

$$\Delta GDP_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^5 \alpha_{1i} \Delta GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^5 \alpha_{2i} \Delta wpi_{t-i} + \sum_{i=0}^5 \alpha_{3i} \Delta m2y_{t-i} + \sum_{i=0}^4 \alpha_{4i} \Delta sp_{t-i} + \sum_{i=0}^8 \alpha_{5i} \Delta kcons_{t-i} + \sum_{i=0}^5 \alpha_{6i} \Delta kinv_{t-i} + \sum_{i=0}^8 \alpha_{7i} \Delta ver_{t-i} + \sum_{i=0}^5 \alpha_{8i} \Delta kam_{t-i} + u_t \quad (10)$$

Yukarıda 10 numaralı denklemde yer alan ARDL modelinin gecikme uzunluklarının belirlenmesinde AIC kullanılmıştır. Değişkenlerin maksimum gecikme uzunluğu 8 olarak seçilmiş ve her gecikme için AIC değerleri hesaplanmıştır. Gecikme uzunlukları Kamas ve Joyce (1993)' un çalışmasında belirttiği ve nedensellik analizlerinde gecikme uzunluklarının belirlenmesinde önerdikleri yöntem ile bulunmuştur. Bu yöntemle göre çalışmada öncelikle bağımlı değişken olan GDP (reel GSYİH) değişkeni belirlenen en büyük gecikme seviyesi üzerinden sadece kendi değerlerine göre regresyon düzenlenmiş ve en küçük AIC değerine sahip gecikme uzunluğu değişkenin optimum gecikme uzunluğu olarak seçilmiştir. Bu işlem bütün bağımlı değişkenler için tek tek uygulanmış ve her bir değişkenin optimal gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Maksimum gecikme sayısının 8 olarak alındığı bu işlem sonucunda denklem (10)'nun reel GSYİH (GDP) değişkeninin 5, Toptan Eşya Fiyat Endeksi (WPI) 5, Para Arzı (M2Y) 5, Kamu Harcamaları (SP) 4, Kamu Tüketimi (KCONS) 8, Kamu Yatırımı (KINV) 5, Vergi Gelirleri (VER) 8, Kamu Açıkları (KAM) değişkeninin 5 gecikmeli değeri ile tahmin edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Aşağıda yer alan Tablo 9' da ARDL(5,5,5,4,8,5,8,5) modelinin tahmin sonuçları ve bu sonuçlara dayanılarak hesaplanan uzun dönem katsayıları yer almıştır. Tablo 9'daki sonuçlara bakıldığında hiçbir katsayının anlamlı olmadığı görülmüştür. Sınır testi sonucunda bulunan değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olmaması sonucu ile ARDL modeli sonucu bu anlamda paralellik göstermiştir.

Tablo 9: ARDL(5, 5, 5, 4, 8, 5, 8, 5) Modeli Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-Statistic
C	10.14033	107.7610(0.0000)***
D(GDP(-1))	-1.670610	-1.498603(0.1846)
D(GDP(-2))	0.613915	0.735550(0.4897)
D(GDP(-3))	1.484853	1.902154(0.1059)
D(GDP(-4))	-1.401277	-2.440161(0.0505)**
D(GDP(-5))	1.283778	1.565498(0.1685)
D(WPI)	-3,768025	-4,815048(0.7289)
D(WPI(-1))	-0.712668	-1.104193(0.7623)

Tablo 9: *ARDL(5, 5, 5, 4, 8, 5, 8, 5) Modeli Tahmin Sonuçları(Devamı)*

Değişkenler	Katsayı	t-Statistic
D(WPI(-2))	1.982046	3.027660(0.4844)
D(WPI(-3))	-0.914590	-1.256223(0.0250)**
D(WPI(-4))	2.036559	2.220789(0.0249)**
D(WPI(-5))	0.487010	0.728058(0.0020)***
D(M2Y)	-3.013436	-3.298880(0.0006)***
D(M2Y(-1))	-0.119531	-0.129462(0.0018)***
D(M2Y(-2))	-1.253586	-1.788197(0.0177)*
D(M2Y(-3))	0.047040	0.081622(0.1029)
D(M2Y(-4))	0.941845	1.459136(0.2730)
D(M2Y(-5))	-0.581316	-0.974055(0.0035)**
D(SP)	-0.177280	-0.770705(0.4773)
D(SP(-1))	0.494752	1.156900(0.0488)**
D(SP(-2))	0.519163	1.114715(0.0030)***
D(SP(-3))	-0.194864	-0.578223(0.0164)**
D(SP(-4))	-0.213247	-0.994865(0.9012)
D(KCONS)	-0.111306	-0.363222(0.1240)
D(KCONS(-1))	-0.149403	-0.316558(0.9376)
D(KCONS(-2))	-0.275488	-0.745008(0.1948)
D(KCONS(-3))	-0.836593	-2.969952(0.3676)
D(KCONS(-4))	-0.674702	-2.971543(0.7200)
D(KCONS(-5))	-1.187154	-5.192547(0.4009)
D(KCONS(-6))	-1.675023	-6.597003(0.0261)**
D(KCONS(-7))	-1.210196	-5.289236(0.0071)***
D(KCONS(-8))	-0.506814	-3.238336(0.0380)**
D(KINV)	-0.281914	-1.922528(0.0149)**
D(KINV(-1))	0.148185	1.206518(0.4701)
D(KINV(-2))	0.537342	4.645318(0.2913)
D(KINV(-3))	0.100537	0.757758(0.3076)
D(KINV(-4))	0.301241	2.464790(0.5841)
D(KINV(-5))	0.546551	4.795755(0.3582)
D(VER)	0.942980	2.787595(0.0317)**
D(VER(-1))	0.938049	2.248826(0.0655)**
D(VER(-2))	0.690658	1.631471(0.1539)
D(VER(-3))	1.219827	3.320209(0.0160)**
D(VER(-4))	1.405327	3.212066(0.0183)**

Tablo 9: ARDL(5, 5, 5, 4, 8, 5, 8, 5) Modeli Tahmin Sonuçları(Devamı)

Değişkenler	Katsayı	t-Statistic
D(VER(-5))	1.952188	4.576780(0.0038)***
D(VER(-6))	2.399589	5.797954(0.0012)***
D(VER(-7))	2.297278	4.572232(0.0038)***
D(VER(-8))	1.142310	2.983042(0.0245)**
D(KAM)	1.19E-05	0.375739(0.0030)***
D(KAM(-1))	3.93E-05	0.903832(0.3118)
D(KAM(-2))	-6.34E-05	-2.935467(0.0232)**
D(KAM(-3))	-7.14E-05	-4.007128(0.2557)
D(KAM(-4))	-6.71E-05	-2.650376(0.0681)
D(KAM(-5))	-0.000101	-3.375579(0.4940)
$R^2 = 0,98$ $\bar{R}^2 = 86$ Prop(F - ist) = 0.007 DW = 0,88		

NOT: Tablo 9' da yer alan ARDL uzun dönem tahmin sonuçlarında GDP bağımlı değişkendir. ARDL modelindeki gecikme sayıları 8 olmak üzere, AIC' a göre belirlenmiştir. Parantez içindeki rakamlar p-olasılık değerlerini göstermektedir. *** %1, ** %5 ve * %10 düzeylerinde anlamlılıklarını simgelemektedir.

Tablo 9' da yer alan ARDL (5, 5, 5, 4, 8, 5, 8, 5) modelinin tahmin sonuçlarına göre modelin gecikmeli katsayıları incelendiğinde uzun dönemde reel GSYİH (GDP)' nin 4 gecikmeli değeri ile reel GSYİH (GDP) arasında %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır. Enflasyonun reel GSYİH' ya etkisini incelemek amacıyla seçilmiş olan Toptan Eşya Fiyat Endeksi (WPI) incelendiğinde WPI' ın 3 gecikmeli değerinin katsayısı beklenen işarete sahip olup %5 düzeyinde anlamlı ve negatif yönlü ilişkiye işaret etmiştir. Bu durum fiyatlardaki artışların uzun dönemde reel GSYİH' da negatif etkiye sahip olduğunu göstermiştir. WPI' ın 4 ve 5 gecikmeli değerleri katsayıları beklenen işarete sahip olmayıp, sırasıyla %5 ve %1 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Para Arzı (M2Y) değişkeni düzey 1 gecikmeli değerleri %1 anlamlı katsayılar beklenen negatif işarete sahip olduğu görülmüştür. Para Arzındaki artış uzun dönemde reel GSYİH' da ve dolayısıyla büyümeye negatif etkide bulunduğu belirlenmiştir. Kamu Harcamaları (SP) değişkeninin 1 ve 2 gecikmeli değerleri istatistiksel olarak anlamlı olup, aynı zamanda değişkenin katsayısı da beklenen pozitif işarete sahip olduğu görülmüştür. Kamu harcamalarındaki artışın uzun dönemde reel GSYİH' da da artışa sebep

olacağı belirlenmiştir. Ancak kamu harcamaları değişkeninin 3 gecikmeli değeri istatistiksel açıdan anlamlı iken değişkenin sahip olduğu işaret beklenen işarete sahip olmadığı görülmüştür. Kamu tüketimi (KCONS) değişkeni 6 gecikmeli değeri istatistiksel açıdan anlamlı olup, değişkenin katsayısı beklenmeyen negatif işarete sahip iken, Kamu yatırımı(KINV) değişkeni düzeydeki değeri %5 seviyesinde anlamlı iken katsayı beklenmeyen negatif işarete sahip olduğu görülmüştür. Vergi gelirleri (VER) değişkeni düzeyde ve 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8 gecikmeli değerlerinde % 5 anlamlılık düzeyinde reel GSYİH (GDP) ile pozitif ilişki bulunmuş olup değişkenin gecikmeli katsayıları beklenmeyen pozitif işarete sahip olduğu belirlenmiştir. Bu uzun dönemde kamunun vergi gelirlerindeki artışın reel GSYİH’ da pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kamu açıkları (KAM) değişkeninin 2 gecikmeli değeri ile reel GSYİH (GDP) arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu olduğunu göstermiştir.

4.3.1.2. Kısa Dönem İlişkisi

Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişki ARDL yaklaşımına dayanan hata düzeltme modeli kullanılarak araştırılacaktır.

$$\Delta GDP_t = \alpha_0 + \alpha_1 EC_{t-1} + \sum_{i=1}^5 \alpha_{2i} GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^5 \alpha_{3i} wpi_{t-i} + \sum_{i=0}^5 \alpha_{4i} m2y_{t-i} + \sum_{i=0}^4 \alpha_{5i} sp_{t-i} + \sum_{i=0}^8 \alpha_{6i} kcons_{t-i} + \sum_{i=0}^5 \alpha_{7i} kinv_{t-i} + \sum_{i=0}^8 \alpha_{7i} ver_{t-i} + \sum_{i=0}^5 \alpha_{8i} kam_{t-i} + u_t \quad (11)$$

Yukarıda yer alan 11 numaralı denklemde yer alan EC_{t-1} değişkeni uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeri olarak belirlenir. Bu değişkenin katsayısının alacağı değer kısa dönemdeki dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeleceğini gösterir. Bu değişkenin katsayısının negatif işaretli olması beklenir. Modele ait gecikme uzunlukları uzun dönem ilişkisinin araştırılması sırasında kullanılan ve AIC yardımıyla elde edilen optimal gecikmelerdir.

Tablo 10: ARDL (5, 5, 5, 4, 8, 5, 8, 5) Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişken	Katsayı	t-Statistic
SABİT	10.15992	140.7214(0.0000)***
EC(-1)	3.341317	2.309753(0.0689)
D(GDP(-1))	-2.046415	-2.366243(0.0643)
D(GDP(-2))	0.325423	0.502126(0.6369)
D(GDP(-3))	1.259223	2.089122(0.0910)
D(GDP(-4))	-1.173000	-2.614964(0.0474)**
D(GDP(-5))	0.949650	1.480700(0.1988)
D(WPI)	-3.506672	-5.778011(0.0022)***
D(WPI(-1))	-0.961837	-1.910437(0.1143)
D(WPI(-2))	2.036271	4.077813(0.0096)***
D(WPI(-3))	-0.919833	-1.658153(0.1582)
D(WPI(-4))	2.062169	2.950929(0.0319)**
D(WPI(-5))	0.377247	0.736976(0.4942)
D(M2Y)	-2.759444	-3.916076(0.0112)**
D(M2Y(-1))	-0.225150	-0.319374(0.7624)
D(M2Y(-2))	-0.908955	-1.638956(0.1621)
D(M2Y(-3))	0.134957	0.306189(0.7718)
D(M2Y(-4))	0.831168	1.682024(0.1534)
D(M2Y(-5))	-0.583116	-1.282343(0.2560)
D(SP)	-0.232711	-1.315497(0.2454)
D(SP(-1))	0.435729	1.333130(0.2400)
D(SP(-2))	0.486390	1.369544(0.2291)
D(SP(-3))	-0.258582	-1.001263(0.3627)
D(SP(-4))	-0.265772	-1.611755(0.1679)
D(KCONS)	-0.210235	-0.885626(0.4164)
D(KCONS(-1))	-0.142667	-0.396717(0.7079)
D(KCONS(-2))	-0.335721	-1.186484(0.2887)
D(KCONS(-3))	-0.703943	-3.168367(0.0249)**
D(KCONS(-4))	-0.624245	-3.579886(0.0159)**
D(KCONS(-5))	-1.152134	-6.588958(0.0012)***
D(KCONS(-6))	-1.714611	-8.828207(0.0003)***
D(KCONS(-7))	-1.226323	-7.028661(0.0009)***
D(KCONS(-8))	-0.379531	-2.889146(0.0342)**
D(KINV)	-0.150961	-1.204887(0.2822)
D(KINV(-1))	0.243029	2.378102(0.0633)
D(KINV(-2))	0.576793	6.424774(0.0014)***
D(KINV(-3))	0.127702	1.254766(0.2650)
D(KINV(-4))	0.287234	3.077953(0.0275)**
D(KINV(-5))	0.510275	5.782557(0.0022)***
D(VER)	1.067312	4.053469(0.0098)***
D(VER(-1))	0.887295	2.785107(0.0387)**
D(VER(-2))	0.704917	2.185011(0.0806)
D(VER(-3))	1.265458	4.509360(0.0063)***
D(VER(-4))	1.306947	3.888906(0.0115)**

Tablo 10: ARDL (5, 5, 5, 4, 8, 5, 8, 5) Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (Devamı)

Değişken	Katsayı	t-Statistic
D(VER(-5))	1.888511	5.790014(0.0022)***
D(VER(-6))	2.299863	7.225793(0.0008)***
D(VER(-7))	2.148165	5.533148(0.0026)***
D(VER(-8))	0.964987	3.198451(0.0240)**
D(KAM)	8.30E-06	0.34354(0.7452)
D(KAM(-1))	4.02E-05	1.212871(0.2794)
D(KAM(-2))	-6.29E-05	-3.823116(0.0123)
D(KAM(-3))	-6.93E-05	-5.087347(0.0038)***
D(KAM(-4))	-5.51E-05	-2.760708(0.0398)**
D(KAM(-5))	-9.67E-05	-4.218210(0.0083)***
$R^2 = 0,99$ $\bar{R}^2 = 91$ $\text{Pr op}(F - \text{ist}) = 0.004$ $DW = 1,63$		

NOT: Tablo 10' da yer alan ARDL kısa dönem tahmin sonuçlarında hata düzeltme modelidir. ARDL modelindeki gecikme uzun dönem ARDL modelinde faydalanılan gecikme seviyeleri olup, AIC' a göre belirlenmiştir. Parantez içindeki rakamlar p-olasılık değerlerini göstermektedir. *** %1, ** %5 ve * %10 düzeylerinde anlamlılıklarını simgelemektedir.

Tablo 10' da test edilmiş olan ARDL hata düzeltme teriminin katsayısı 3,34 olarak belirlenmiştir. Hata düzeltme teriminin değeri beklenmeyen pozitif değeri almıştır ve istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bundan dolayı kısa dönemdeki dengesizliğin uzun dönemde düzeltilemeyeceğini ortaya koymuştur. Reel GSYİH (GDP)' nin 4 gecikmeli değeri %5 anlamlı ve negatif ilişki mevcut iken, enflasyonun reel GSYİH' ya etkisini incelemek amacıyla seçilmiş olan Toptan Eşya Fiyat Endeksi (WPI) incelendiğinde WPI' ın 2 ve gecikmeli değerinin katsayısı beklenen işarete sahip olup %1 düzeyinde anlamlı ve negatif yönlü ilişkiye işaret etmiştir. WPI' ın 4 gecikmeli değerleri katsayısı beklenen işarete sahip olmayıp, sırasıyla %5 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Para Arzı (M2Y) değişkeni düzeydeki değeri %5 anlamlı katsayı beklenen negatif işarete sahip olduğu bulunmuştur. Kısa dönemde kamu harcamaları (SP) değişkenin gecikmeli istatistiksel olarak anlamlı olmayıp, aynı zamanda değişkenin katsayısı da beklenen pozitif işarete sahip olduğu belirlenmiştir. Kamu tüketimi (KCONS) değişkeni kısa dönemde 3, 4, 5, 6, 7 ve 8 gecikmeli değeri istatistiksel açıdan anlamlı olup, değişkenin gecikmeli katsayıları beklenmeyen negatif işaretli olduğu görülmüştür. Kamu yatırımı(KINV) değişkeni 2, 4, 5 gecikmeli değerleri kısa dönemde değeri anlamlı iken gecikmeli katsayılar beklenen pozitif işareti aldığı görülmüştür. Vergi gelirleri (VER) değişkeni düzeyde ve 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8 gecikmeli değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı olup kısa

dönemde reel GSYİH (GDP) ile pozitif ilişki bulunmuş olup, değişkenin gecikmeli katsayıları beklenmeyen pozitif işareti aldığı belirlenmiştir. Kamu açıkları (KAM) değişkeninin 2, 3, 4, 5 gecikmeli değeri ile reel GSYİH (GDP) arasında beklenen negatif yönlü, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu olduğu görülmüştür.

SONUÇ

Makroekonomik istikrar, istihdam ve fiyat istikrarı, borç politikaları, ödemeler dengesi, döviz kuru ve mali hesaplar v.b. değişkenlerin dengesi ile ilgili bir kavramdır. Bu değişkenlerdeki denge durumu makroekonomik istikrarı tanımlar. İstikrarsızlık ise bu değişkenlerin birinde veya birkaçındaki belirsizlik veya olumsuz değişimin diğer değişkenleri etkilemesi ile ortaya çıkan dengesizlik durumudur.

Makroekonomik istikrarın bir ekonomide hızlı ve sürdürülebilir bir büyümeyi sağlaması konusunda literatürde görüş farklılıkları söz konusu iken, yapılan literatür taramasında parasal ve mali istikrar değişkenleri konu edilmiştir. Parasal istikrarın büyümeye etkisini araştıran çalışmalar enflasyon, enflasyon hedeflemesi ve bu çerçevede merkez bankası bağımsızlığı ve bunların büyümeye etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi, uzun yıllar iktisat yazınında öncelikli tartışmalardan birisini oluşturmuştur. 1970’li yıllara kadar Phillips Eğrisi yaklaşımı doğrultusunda açıklanmaya çalışılan bu ilişki, 1970’li yıllarda yaşanan stagflasyon olgusuna bağlı olarak farklı açılardan değerlendirilmeye başlanılmıştır. Bu değerlendirmelere bağlı olarak da konu ile ilgili çalışmaların sayısı artmıştır. Yapılan bu çalışmalarla, bir anlamda Phillips Eğrisi ve daha sonra Mundell ve Tobin tarafından geliştirilen ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğunu ileri süren teorilerin bir çok ülke açısından geçersiz olduğu ortaya konulmuştur. 1970’li yıllardan itibaren yapılan araştırmaların sonucunda ise negatif yönde bir etkileşim söz konusu olmuştur. Ayrıca yapılan bazı çalışmaların sonucunda, enflasyon ile ekonomik büyüme arasında hiçbir ilişkinin olmadığı bulunurken, bazı çalışmalarda ise belirli bir eşik değeri bulunmuş ve bu değere kadar enflasyon ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilerken, bu değerden itibaren negatif etkilediği bulunmuştur.

Ampirik çalışmada parasal istikrar değişkeni olarak analize dahil edilen para arzı ve toptan eşya fiyat endeksine göre hesaplanan enflasyon oranları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde negatif yönlü ilişkinin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar, ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki negatif yönlü ilişkiyi ortaya koyan teorik çalışmalar tarafından da desteklenmiştir.

Parayı güçlü yansız olarak kabul eden Sidrauski, enflasyonda meydana gelecek artışların durağan durumda olan sermaye stokunu etkilemeyeceğini, paranın büyüme hızında bir artışın, beklenen enflasyon oranında bir artışa sebep olarak talebin azalmasına yol açacağını vurgulamıştır. Ayrıca kısa dönemde enflasyon oranında oluşacak artış paranın büyüme hızını artırarak çıktı büyüme hızını düşüreceğini belirtmiştir. Stockman, enflasyon oranındaki artışın, daha düşük bir durağan çıktı düzeyi ve refah kaybına sebep olacağını, enflasyonun sermaye dahil olmak üzere bireylerin harcama ile ilgili kararlarını da çarpıttığını ileri sürmüştür. Bu yaklaşım, firmaların yatırım projelerinin finansmanı için kullandığı nakit yatırımını tüketim ve sermaye birikimine etki eden bir kısıt olarak belirlemiştir. Böylelikle enflasyonun yükselmesiyle paranın satın alma gücü düştüğünden, insanların para talebi düşer. Bu da sermaye talebini düşürerek çıktı düzeyinin azalmasına neden olacağını ileri sürmüştür. Diğer yandan Greenwood ve Huffman, geliştirdiği çalışmada boş zaman mekanizmasına göre insanlar tüketim amacıyla ellerinde para tutarak tüketim ve boş vakitten oluşan fayda fonksiyonlarını maksimize etmeye çalıştığını, enflasyonun yükselmesi durumunda emeğin getirisinin azalacağını, böylelikle insanlar daha az çalışarak ve daha az tüketerek boş vakitlerini artırıp faydalarındaki azalmayı gidereceğini bundan kaynaklı işgücündeki azalmanın çıktı düzeyini de azaltacağını vurgulamışlardır. Bu mekanizmayı geliştiren Cooley ve Hansen, para arzının artırılması durumunda nominal faiz oranlarının artarak, yatırımların ve dolayısıyla çıktı düzeyi düşeceğini ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılar para arzının düzensiz bir şekilde artırılmasının iş çevirilerini değiştirerek beklenen enflasyon nedeniyle uzun dönemde makroekonomik değişkenlerin değerini değiştireceğini vurgulamışlardır. Enflasyon oranlarının yükselmesinin bireylerin daha düşük refah seviyesiyle karşı karşıya kalmasına ve bireylerin nakit yerine kredili mal almasına ve boş zamanı tercih etmesine yol açtığını belirtmişlerdir.

Türkiye’de yüksek enflasyon ile 1970’li yıllarda tanışmış, 1980’li yıllarda altyapı düzenlemeleri yapılmadan sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, ekonomide kısa vadeli sermaye girişi ile desteklenen tüketime dayalı bir büyümeyi teşvik ederken, kamu kesimi finansman dengesindeki bozulma büyümenin sürdürülebilir olmasını güçleştirdiği gibi enflasyonun da kendi kendini besler bir yapı kazanmasına neden olmuştur. 1990’lı yıllarda görülen yüksek enflasyon ve yüksek

büyüme hızları ise enflasyonun ekonomik büyümenin bir maliyeti olduğu şeklindeki görüşün destek bulmasına, sonuçta da enflasyonla mücadelenin ikinci plana atılmasına yol açmıştır. Bu dönemde enflasyonu düşürmek için bir çok istikrar paketi yürürlüğe konulmuştur. Ancak ekonomideki ajanların enflasyonun büyümeyle pozitif yönde etkilediği şeklindeki hakim görüşü ve programların hiç birinin tam olarak uygulanamaması bu programlara dönemselikten öteye başarılı olma şansı tanımamıştır (Artan ve Berber, 2004:12). Çalışmada teorik literatürün öne sürdüğü negatif ilişki doğrultusunda bulgular elde edilmiştir. Ayrıca çalışma bulguları Taban (2008), Erbaykal ve Okuyan (2008)' nin Türkiye için yaptıkları ampirik çalışmalarında uyguladıkları sınır testi bulguları ile de paralellik arz etmiştir.

Mali istikrar, kamu gelirleri ile giderlerinin başka kaynaklara başvurmadan birbirini dengelemesi durumudur. İstikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanmasında mali hesaplar olan vergi gelirleri, kamu harcamaları ve kamu açıkları gibi değişkenlerin önemli bir yeri vardır.

Bu bağlamda, Türkiye için 1987:1-2003:4 dönemi arasındaki verilerin kullanılarak parasal ve mali istikrar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırıldığı ve çalışmada ekonometrik yöntem olarak ARDL Modeli Eş-bütünleşme Yaklaşımı (Sınır Testi)'nin benimsenmiştir.

Mali istikrar değişkenleri olarak seçilen toplam kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusu iken, kamu tüketimi, kamu yatırımı, kamu gelirleri ve kamu açıkları ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Literatürde bulunan sonuçları destekleyen teorik çalışmaların olduğu görülmüştür .

1950 ve 1960' larda ekonomide tam istihdamı sağlamak amacıyla devletin ekonomiyi yönlendirmesini öngören keynesyen yaklaşım hakim olmuş ve bu yaklaşım çerçevesinde hükümetler kamu harcamalarını artıran ekonomik politikalara ağırlık vermişlerdir. 1970' larda keynesyen iktisat politikalarının yetersiz olduğu düşüncesiyle yeni akımlar belirmiştir. Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan teorik çalışmalarda iki farklı yaklaşım ağırlık göstermiştir. Bunlar, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu ileri süren yaklaşım ve negatif yönlü ilişki olduğunu savunan yaklaşımdır.

Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çalışmada elde edilen pozitif ilişkiyi destekleyen teorik çalışmaların olduğu görülmüştür.

Keynes ve takipçileri kamu harcamalarını, ekonomik büyümeyi etkilemek ve kısa dönemdeki dalgalanmaları düzeltmek için tasarlanmış dışsal bir faktör olarak görmüşlerdir. Ram, özel ve sosyal getirilerin dengelenmesi için devlet büyük bir öneme sahip olduğunu, ülke kaynaklarının yabancıların eline geçmesine engel olup, kaynakların verimli alanlara yönelmesini sağladığını ileri sürmüştür. Bu görüş kamu sektörünün faktör verimliliği özel sektöre göre daha fazla olduğunu, kamu kesiminin büyüklüğünün, pozitif dışsallıklar yaratarak ekonomik büyümeye pozitif yönde etki edeceğini öne sürmüştür. Tanzi ve Zee, kamu harcamalarının payının artmasının ekonomik dışsallıklar içeren kamu mal ve hizmetlerinin üretimiyle özel sektörün verimliliğini geliştirebileceğini ileri sürmüşlerdir. Lucas, hükümetlerin eğitime ve teknolojik alt yapının geliştirilmesi için yaptığı yatırımların beşeri sermaye birikimini olumlu yönde etkileyerek büyümeyi artıracığını savunmuştur. Easterley ve Rebelo, ulaşım ve iletişim hizmetlerine yapılan kamu yatırımlarındaki artışın ekonomik büyümeyle yakından ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan, mal ve hizmetlerin görece fiyatlarını etkileyen transfer harcamaları ve sübvansiyonların nasıl ve kimlere verileceği çıkar gruplarının politik karar birimlerini etkilemek için bazı faaliyetlerde bulunmasına yol açabileceğini, bunun kıt kaynakların üretken faaliyetlerden rant paylaşımına kanalize olmasına sebep olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebileceğini vurgulamışlardır. Ayrıca transfer harcamalarının sosyal barış ve uyumun sağlanmasında veya kişilerin verimliliklerinin artmasına katkı sağlamaya kanalize edilmesi durumunda ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebileceğini belirtmişlerdir.

Bütçe açıklarının önemli bir sorun olmasının arkasında yatan nedenlerin başında bütçe açıklarının parasal finansmanının uzun dönemde ülkeleri yüksek enflasyona sürükleyebileceği endişesidir. Diğer önemli bir neden de borçlanma ile yapılan açık finansmanının faiz oranlarını yükseltmek suretiyle reel ve finansal sektörü olumsuz yönde etkilemesidir. Bütçe açıklarının ekonomide kilit bir değişken haline gelmesini sağlayan diğer bir neden de borçların sürdürülebilirliğini güçleştirerek ekonomik krizlere zemin hazırlamasıdır. Bütçe açıkları ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran ampirik çalışmaların büyük çoğunluğu kamu açıklarının,

ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini vurgular. Kamu açıkları ve ekonomik büyüme ilişkisinin araştırıldığı çalışmada elde edilen sonuçları, teorik açıdan destekleyen temel yaklaşımlar söz konusudur.

Klasik iktisatçılar, devletin para basarak kamu açıklarını kapatmaya çalışmasının herhangi bir mal veya hizmet üretilmeden ekonomideki para miktarı artıracığını, bunun da fiyatlar genel seviyesini artırarak ve enflasyona sebep olacağını ileri sürmüşlerdir. Borçlanma yoluyla finanse edilmesi durumunda, borcun vadesi geldiğinde borcunu ve borç faizini ödemek amacıyla borçlanma yoluna gidileceğini vurgulamışlardır. Tam istihdam varsayımıyla kamu açıklarının borçlanma veya vergilemeyle finanse edilmesi durumunda özel kesimin kullanılabilir fonları kamuya aktararak, özel kesimin tüketim ve yatırım düzeyini düşeceğini ileri sürmüşlerdir. Sargent ve Wallace, bir hükümetin, reel büyüme oranından daha yüksek olduğu sürece cari açığını borçlanarak finanse etmesi durumunda, borçlanma sürdükçe reel faizin yükseleceğini ve belirli bir süreden sonra faiz ödemelerinin bile borçlanarak yapılacak hale gelineceğini ileri sürmüşlerdir. Böylelikle hükümet büyüyen borcu ve faiz ödemelerini ödeyebilmek için para basma yoluna gidermesi durumunda ekonomide enflasyon oranının artacağını ileri sürmüşlerdir.

Devletin, ekonomik büyüme hedefine ulaşabilmesi maliye politikası aracılığıyla vergi politikası belirleyici olabilmektedir. Özellikle tasarruf düzeyi düşük gelişmekte olan ülkelerde vergiler, halkın kamu harcamalarına katılmasını sağlayarak önemli bir mali politika aracı olarak kullanılabilir. Kamu gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda genel kabul gören yaklaşım söz konusudur. Bunlar, kamu gelirleri ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişki olduğunu ileri süren yaklaşım ile vergi oranlarının azaltılması durumunda ekonomik büyümenin pozitif yönde etkileneceğini ileri süren yaklaşım şeklindedir. Çalışmada vergi gelirleri ekonomik büyüme ilişkisi için elde edilen negatif yönlü ilişki teorik çalışmalarda da desteklenmektedir. Özellikle bozucu vergilerin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği iddia edilirken bozucu olmayan vergilerin nötr olduğu belirtilmektedir. Geleneksel büyüme modelleri iktisat politikalarının uzun dönemli büyüme oranı üzerinde etkisinin olmadığını iddia etmiş ve bu nedenle hükümetlerin büyümeyi arttırmaya yönelik maliye politikalarıyla ekonomiye müdahalesini gereksiz ve kaynakların optimal dağılımını bozucu olduğunu vurgular.

Maliye politikasının temel bileşenlerinden birisi olan vergi politikası içsel büyüme modelleri çerçevesinde ekonomik büyüme yönelimli kullanılması mümkündür. İçsel büyüme modelleri vergi politikasının ekonomik büyümeye pozitif etki yapacak şekilde kullanılabilmesini öne sürmektedir. İçsel büyüme modelleri vergileri ayırma tabi tutarak, büyümeyi negatif yönde etkileyen vergileri bozucu vergiler, büyümeyi negatif yönde etkilemeyen vergileri pozitif vergiler olarak sınıflandırır. Arz-Yönlü İktisatçılara göre marjinal vergi oranlarındaki değişiklikler, boş durmaya karşı çalışmanın görelî fiyatını, cari tüketim yerine gelecekte tüketimde bulunmanın görelî fiyatını ve ekonomide faaliyette bulunmak yerine yer altı ekonomisinde faaliyette bulunmanın görelî fiyatı şeklinde karar birimlerini etkilemektedir. Buna göre fertler vergi sonrası ücretleri artarsa daha çok çalışacak veya vergi sonrası karları artarsa daha fazla yatırım yapacaklardır. Laffer eğrisi üzerinde vergi oranının azaltılarak vergi hasılatını artırmak, mevcut vergi oranının maksimum hasılatı sağlayacak oran üzerinde olmasıyla mümkündür.

Kısa dönemde ARDL hata düzeltme teriminin pozitif değeri alması istatistiksel olarak anlamlı olmayıp, bundan dolayı söz konusu değişkenlerdeki dengesizliğin uzun dönemde düzeltilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Türkiye’ ekonomisinde enflasyonun olumsuz etkilerinin anlaşılması ile fiyat istikrarının ekonomik büyüme için gerekliliğine yönelik bilincin oluşmasıyla 2001 sonrasında enflasyonla mücadelede etkinlik sağlanmaya başlanmıştır. Böylelikle ekonomik büyümenin ancak fiyat istikrarından taviz verilmeden sürdürülmesi ile mümkün olabileceği anlaşılmaktadır. Bunun sağlanabilmesi için hükümetlerin kısa vadeli refah artıran popülist politikalarından vazgeçmesi gerekmektedir. Çünkü refah artışının kaynağının borçlanarak karşılanmakta ve borçlanma imkanlarının kısıtlı olduğu durumlarda bu politikalara başvurulması faizlerin yükselmesine neden olmaktadır. Bu da kredi maliyetlerini yükselterek yatırımların karlılıklarını düşürerek yatırım miktarının azalmasına sebep olabilmektedir. Bu politikalar enflasyonu artırmakta, enflasyonun artması da borçlanma ile yükselen faizlerin tekrar yükselmesine neden olarak bir önceki sürecin tekrar etmesine ve ekonominin bir enflasyonist kısır döngüye girmesine neden olabilmektedir.

Diğer yandan toplam kamu harcamalarının popülist yaklaşımlardan uzak politikalarla belirlenmesi durumundan ekonomik büyümeye katkıda bulunabilecektir. Planlı döneme geçişten günümüze devletin yapmış olduğu eğitim, sağlık ve altyapı harcamaları incelendiğinde genellikle popülist yaklaşımlarla yapıldığı gözlenmektedir. Özellikle yatırımı yapan iktidarların sürekliliğinin olmaması ve yeni gelen hükümetlerin yarım kalan yatırımlara devam etmek yerine her şeye yeniden başlaması kamu harcamalarının verimsiz bir şekilde kullanılmasına sebep olmaktadır. Bu tür sosyal getirisi yüksek kamu harcamalarının rasyonel kullanılmamasından yatırım yapılan alanlarda verimlilikleri olmamaktadır. Kamu harcamalarının ekonomik büyümeye pozitif yönde katkısı yatırımların ülke ihtiyaçlarına uygun alanlarda ve miktarlarda yapılmasına bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Abu-Bader, S. ve Abu-Quarn, A. (2003), “Government Expenditures, Military Spending and Economic Growth: Causality Evidence from Egypt, Israel, and Syria”, *Journal of Policy Modeling*, 25, 567-583.
http://mpira.ub.uni-muenchen.de/1115/1/MPRA_paper_1115.pdf (Erişim tarihi: 1 Aralık 2010).
- Adam, C.S. ve Bevan, D.L. (2005). “Fiscal deficits and growth in developing countries”. University of Oxford Department of Economic Discussion Paper, 120, 1 24. <http://economics.ouls.ox.ac.uk/12116/1/paper120.pdf> (Erişim tarihi: 1 Aralık 2010).
- Alesina, A. ve Summers, L.H. (1993). “Central bank independence and macroeconomic performance: Some comparative evidence”. *Journal of Money Credit and Banking*, 25, 151 162.
<http://www.econ.ucdenver.edu/smith/econ4110/Alesina%20Summers%20-%20Central%20Bank%20Independence%20and%20Macro%20Performance.pdf> (Erişim tarihi: 26 şubat 2011).
- Afşar, B. (2006). “Merkez Bankası Bağımsızlığı”. *İpekyolu Dergisi*.
<http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=593&ano=57> (Erişim Tarihi: 26 şubat 2011).
- Aktan, C.C., Utkulu, U. ve Togay, S. (1998). “Parasallaşma ve Senyoraj”. İMKB Yayını.
http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktanarastirmalari/iktisat-okullari/aktan-utkulu-parasallasma.htm (Erişim tarihi: 26 şubat 2011).
- Akyazı, H. (2008).“Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’ nın (TCMB) Önemsenmeyen Bağımsızlığı”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22, 81 99.
<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/view/3784/3613> (Erişim Tarihi: 26 şubat 2011).
- Alkinoğlu, L. (2000). “Parasal İstikrarı Sağlamada Merkez Bankasının Bağımsızlığı”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*,

- 5, 75 86. <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2000-1-5.pdf> (Erişim tarihi: 4 Mart 2011).
- Alparslan, P. ve Erdönmez, M. (2000). “Enflasyon Hedeflemesi”. Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi, 35, 1 32.
http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dosyalar/Enflasyon_Hedeflemesi.doc (Erişim tarihi: 10 Ocak 2011).
- Altay, O. ve Altın, O. (2008). “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Yatırımlar Üzerine Etkilerinin Analizi (1980–2005)”. Ege Akademik Bakış, 8, 267, 285.
http://www.onlinedergi.com/MakaleDosyaları/51/PDF2008_1_15.pdf (Erişim tarihi: 10 Ocak 2011).
- Altıntaş, H. ve Taban, S. (2002). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Merkez Bankası Bağımsızlığı: Karşılaşılan Güçlükler ve Sınırlamalar”. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11, 27 45.
[http://kutuphane.uludag.edu.tr/PDF/iibf/htmpdf/2002-21\(2\)/Mak-2.pdf](http://kutuphane.uludag.edu.tr/PDF/iibf/htmpdf/2002-21(2)/Mak-2.pdf) (Erişim tarihi: 4 Mart 2011).
- Altıntaş, H. (2008). “Türkiye’de Para Talebinin İstikrarı ve Sınır Testi Yaklaşımı ile Öngörülmesi: 1985-2006”. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30, 15 46. <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi30/haltintas.pdf> (Erişim tarihi: 12 Ocak 2011).
- Arai, M., Kinnwall, M. ve Thoursie, P.S. (2002). “Cyclical and casual patterns of inflation and GDP growth”.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.116.2906&rep=rep1&type=pdf> (Erişim tarihi: 11 Ocak 2011).
- Arısoy, İ. (2005). “Wagner ve Keynes Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14, 63 80.
http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/wagner_keynes.pdf (Erişim tarihi: 23 Aralık 2010).
- Arslan Ö. (2003). “Avrupa Birliğini Oluşturan Ülkelerde Merkez Bankası Bağımsızlığı, Enflasyon ve Diğer Makroekonomik Büyüklükler Arasındaki

İlişkiler: 1980-2001 Dönemi”. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Artan, S. ve Berber, M. “Kamu Kesimi Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Çoklu Ko-Entegrasyon Analizi”. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5, 13 29. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/982.pdf> (Erişim tarihi: 12 Ocak 2011).

Aşırım, O. (1995). “Output inflation tradedoff: Evidence from Turkey”. The Central Bank of the Republic of Turkey, Research Department, Discussion Paper No: 9506.

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.65.5468&rep=rep1&type=pdf> (Erişim tarihi: 10 Mart 2011)

Ataç, B., (2006). Maliye Politikası, Eskişehir: Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri.

Aydoğan, E. (2004). “1980’ den Günümüze Türkiye’ de Enflasyon Serüveni”. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 11, 91 110. <http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C11S12004/.../ea.pdf> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2010)

Bağdigen, M. ve Beşer, B. (2009). “Ekonomik Büyüme ile Kamu Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Wagner Tezi Kapsamında Bir Analizi: Türkiye Örneği”. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 1 17.

<http://sbd.karaelmas.edu.tr/makaleler/ozetler/200905009001017.pdf> (Erişim tarihi: 14 Mart 2011).

Bakırtaş, İ. (2004), “Kamu harcamalarının temel Makro ekonomik göstergelerle ilişkisi ve nedenselliği (1983-2000 Türkiye örneği)”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9, 2 11.

Ball, L. ve Mankiw, N.G. (1995). “What do budget deficits do”. NBER Working Paper Series, Working Paper 5263. <http://www.nber.org/papers/w5263.pdf> (Erişim tarihi: 14 Mart 2011).

- Barışık, S. (2004). “Merkez Bankası Bağımsızlığı, Makro Ekonomik Etkileri ve 2001 Tarihli TCMB Kanununun Yansımaları” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 59, 1 20.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/455/5131.pdf> (Erişim tarihi: 10 Ocak 2011).
- Barro, R.J. and Gordon, D.B. (1983). "Rules, Discretion and Reputation in a Model of Monetary Policy", *Journal of Monetary Economics*, 12, 101 122.
<http://www.sfu.ca/~kkasa/barro83.pdf> (Erişim tarihi: 14 Mart 2011).
- Barro, R.J. (1988). “Government spending in a simple model of endogenous growth”. NBER Working Paper Series Government, 98, 103 125.
http://www.nber.org/papers/w2588.pdf?new_window=1 (Erişim tarihi: 18 Nisan 2011).
- Barro, R.J. (1990). “Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth”. *Journal of Political Economy*, 98, 103 125.
http://www.nber.org/papers/w2588.pdf?new_window=1 (Erişim tarihi: 18 Nisan 2011).
- Barro, R.J. (1995). “İnflation and growth”. Nber Working Paper 5326,
<http://www.sba.muohio.edu/davisgk/growth%20readings/3.pdf> (Erişim tarihi: 20 Nisan 2011).
- Başar, S., Aksu, H., Temurlenk, S. Ve Polat, Ö. (2009)Türkiye’ de Kamu Harcamaları ve Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 13, 301 314.
<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/view/2630/2624> (Erişim tarihi: 20 Nisan 2011).
- Baydur, M. ve Süslü, B. (2007). “Avrupa Merkez Bankası ile TCMB’nin Bağımsızlıklarının Karşılaştırılması ve Ekonomiye Etkileri”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14, 43 66.
<http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C14S12007/CMBBS.pdf> (Erişim tarihi: 26 Ekim 2010)
- Berber, M. ve Artan, S. (2004). “Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği”. *Turkish Economic Association Discussion Paper*,

- <http://www.tek.org.tr/dosyalar/M-BERBER-S-ARTAN-INF.pdf> (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2011).
- Berument, H. ve Güner, N. (1997). “İnflation, inflation risk and interest rates: A case study for Turkey”. *Metu Studies in Development*, 24 319 327.
<http://www.bilkent.edu.tr/~berument/metu01.pdf> (Erişim tarihi: 26 Ekim 2011).
- Bruno, M. ve Easterly, W. (1995). “İnflation crises and long run growth”. (Policy Research Working Paper 1517). (Erişim tarihi: 10 Nisan 2011).
- Bulut, C. (2003). “Türkiye Ekonomisinde Artan Kamu Açıklarının Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru Üzerindeki Etkileri”. *Journal of Qafqaz University*, 12, 13 28. http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1032_357.pdf (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2011).
- Burdekin, R.C.K., Denzau, A.T., Keil, M.W., Sitthiyot, T. Ve Willett T.D. (2000). “When does inflation hurt economic growth? Different nonlinearities for different economies”. *Journal of Macroeconomic*, 26, 519 532.
<http://www.claremontmckenna.edu/rdschool/papers/2000-22.pdf> (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2011).
- Caporin, M. ve Di Maria, C. (2002). “İnflation and growth: Some panel data evidence”. (Working Paper n.02.09). <http://www.greta.it/wp/02.09.PDF> (Erişim tarihi:24 Ekim 2011).
- Cecchetti, S.G. ve Krause, S. (2002). “Central bank structure, policy efficiency and macroeconomic performance: Exploring empirical relationships”. The Federal Reserve Bank of St. Louis.
<https://research.stlouisfed.org/publications/review/02/07/47-60Cecchetti.pdf> (Erişim tarihi: 10 Ocak 2011).
- Chari, V.V., Jones, L.E. ve Manuelli R.E. (1996). “İnflation, growth and financial intermediation”.
<https://research.stlouisfed.org/publications/review/96/05/9605vc.pdf> (Erişim tarihi: 10 Ocak 2011).
- Cicioğlu, Ş. (2006). “Fiyat İstikrarının Sağlanmasına Yönelik Alternatif Bir Para Politikası Stratejisi: Enflasyon Hedeflemesi”. *TUHİS İş hukuku ve İktisat*

- Dergisi, 20, 35 50. http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt20_sayi1-2/cilt20_sayi1-2_bolum2.pdf (Erişim tarihi: 26 Ekim 2011).
- Cuikerman, A. (1994). "Central bank independence and monetary control". *The Economic Journal*, 104, 1437 1448.
<http://userwww.service.emory.edu/~skrause/E711/PartVI/Cukierman-1994.pdf> (Erişim tarihi: 14 Ocak 2011).
- Cukierman, A., Webb, S.B. ve Neyapti, B. (1992). "Measuring central bank independence and its effects on policy outcomes", *The World Bank Economic Review*, 6, 353 398.
http://www.cedeplar.ufmg.br/economia/disciplinas/ecn933a/crocco/Operacao_governanca_Bancos_Centraiz/CUKIERMANAWEBBNEYAPTImeas.pdf (Erişim tarihi. 24 Aralık 2010).
- Çetin, Ahmet. (2005). "Kamu borçlarının makroekonomik etkileri: Ampirik bir analiz". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 19, 67 79. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/view/3618/3447> (28 Ekim 2011).
- Çöl, B. (2003). "Merkez Bankası Bağımsızlığı". *Pivolka*, 2, 5 6.
<http://www.elyadal.org/pivolka/09/merkez.htm> (Erişim tarihi: 26 Ekim 2011).
- De Gregorio, J. (1991). "The effect of inflation on economic growth: Lessons from Latin America". *Journal of Development Economics*, 39, 59 84.
<http://www.bcentral.cl/jdegregio/pdf/jdeg-latamgrowth.pdf> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2011).
- Demir, M., Çevik, S. ve Beşer, M.K. (2005). "Kamu Kesimi Finansman Açıklarının Ekonomik Etkileri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10, 247 267.
http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2005/2005_14_demir_cevik_beser.pdf (Erişim tarihi: 11 Şubat 2011).
- Devarajan, S.D., Swaroop, V. ve Zou, H. (1993). "What do governments buy? The composition of public spending and economic performance". *Country Economics Department The World Bank WPS 1082*.

http://www.wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1993/02/01/000009265_3961004044431/Rendered/PDF/multi_page.pdf (Erişim tarihi: 28 Ekim 2011).

Devarajan, S., Swaroop, V. ve Zou, H. (1996), "The Composition of Public Expenditure and Economic Growth," *Journal of Monetary Economics*, 37, 313 344.

<http://www1.worldbank.org/publicsector/pe/pfma06/ShantaVinayHengfu.pdf> (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2011).

Dilik, S. (2005). "Merkez Bankasının Bağımsızlığı". *Kamu-İş*, 8, 1 15.

<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/831.pdf> (Erişim tarihi: 21 şubat 2011)

Dinler, Z. (2001). *İktisada Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi.

Doğruyol, C. (2006). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*, Ankara: Savaş Yayınları.

Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006). "Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme". *Maliye Dergisi*, 150, 79 89.

http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=75816_b1ec9c1b71b7304e4bbe1a2e8f1d57cb (Erişim tarihi: 28 Ekim 2011).

Duygulu, Aylin Abuk(1998), "Döviz kuru istikrarının ekonomik istikrar açısından değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*,14, 107 116.

Düzgün, R. ve Bilgili, E. (2008). "Kamu Tüketim Harcaması ve Özel Tüketim: Orta Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi". *Sosyoekonomi Dergisi*,

<http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/080204.pdf> (Erişim tarihi: 28 Ekim 2011).

Easterley, W. ve Rebelo, S. (1993). "Fiscal policy and economic growth". *NBER Working Paper Series, Working Paper Series*, 4499 32, 417 458.

<http://kisi.deu.edu.tr/yesim.kustepeli/w4499.pdf> (Erişim tarihi: 22 şubat 2011).

Erbaykal, E. ve Okuyan H. A. (2008). "Does inflation depress economic growth? Evidence from Turkey". *International Research Journal of Finance and Economics*, 17, 40 48.

- Erçel, G.(1999). “Türkiye’de enflasyon ve büyüme ilişkisi: Genel bir değerlendirme”. TCMB dergisi. 3, 2 5. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/enflasyon.html> (Erişim tarihi: 22 Şubat 2011).
- Erkan, H. (????). “Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Türk Ekonomisinde Temel Dönüşümler-Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Ekonomisi”. <http://www.konrad.org.tr/Wirtschaft%202007%20tr/06Erkan.pdf> (Erişim tarihi: 5 Kasım 2011).
- Faria, J.R. ve Carneiro, F.G.(2001). “Does high inflation affect growth in the long and short run”. *Journal of Applied Economics* 1, 89 105. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=558745. (Erişim tarihi: 10 Nisan 2011).
- Fischer, S. (1983). “Inflation and growth”. (National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 1235). (Erişim tarihi: 10 Nisan 2011)
- Fischer, S. (1993). “The role of macroeconomic factors in growth”. *Journal of Monetary Economics*, 32, 485 512. <http://valuefronteira.com/vf/images/textbooks2/the%20role%20of%20macroeconomic%20factors%20in%20growth.pdf> (Erişim tarihi: 24 Haziran 2011).
- Fischer, S. (1996). “Why are central banks pursuing long-run price stability?”. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.37.5777&rep=rep1&type=pdf> (Erişim tarihi: 10 Haziran 2011).
- Fischer, S., Sahay, R. Ve Vegh C.A. (1996), “Stabilization and Growth in Transition Economies: The Early Experience” İMF Working Paper, 10, 45 66. <http://econweb.umd.edu/~vegh/papers/FSV-JEP-1996.pdf> (Erişim tarihi: 24 Haziran 2011).
- Fry, M.J. (1981). “Inflation and economic growth in pasific basin developing economies”. *Federal Reserve Bank Of San Francisco Journal Economic Review*, 4, 8-18. http://www.frbsf.org/publications/economics/review/1981/81-4_8-18.pdf (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2011)
- Gillman, M., Haris, M. ve Matyas, L. (2002). “Inflation and growth: Expaining a negative effect”. *Forthcoming Empirical Economics*, 29, 149 167.

<http://www.caerdydd.ac.uk/carbs/faculty/gillmanm/GillmanEE2004.pdf>

(Erişim tarihi: 24 Haziran 2011).

Gillman, M. ve Nakov, A. (2003). "A revised Tobin Effect from inflation: Relative input price and capital ratio realignments, US and UK, 1959 -1999". *Economica*, 70, 439 450.

<http://www.cardiff.ac.uk/carbs/econ/gillmanm/GillmanEconomica2003.pdf>

(Erişim tarihi: 24 Haziran 2011)

Grilli, V., Masciandaro, D. ve Tabellini, G. (1991). "Political and monetary institutions and public financial policies in the industrial countries". Blackwell Publishing on behalf of the Centre for Economic Policy Research, 6, 342 396.

<http://www.jstor.org/stable/1344630> (26 Haziran 2011).

Grimes, Arthur (2003), "Economic Growth and the Size & Structure of Government: Implications for New Zealand", Motu Economic and Public Policy Research Trust, Motu Working Paper No. 03-10.

<http://www.businessnz.org.nz/file/581/EconomicGrowthTaxSizeOfGovernment.pdf> (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2011).

Gokal, V. ve Hanif, S. (2004). "Relationship between inflation and economic growth" (Economic Department Reserve Bank of Fiji).

http://www.reservebank.gov.fj/docs/2004_04_wp.pdf (Erişim tarihi:23 Ekim 2011)

Gomme, P. (1991). "Money and growth revisited". (Discussion Paper / Institute for Empirical Macroeconomics with number 55).

<http://www.minneapolisfed.org/research/DP/DP55.pdf> (Erişim tarihi: 9 Haziran 2011).

Gökbudak, N. (1996). "Central bank independence, The Bundesbank and the Central Bank of the Republic of Turkey". The Central Bank Of The Republic fo Turkey Research Department, Discussion Paper No: 9610

<http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/9610eng.pdf> (Erişim tarihi: 9 Haziran 2011).

Gökbunar, R. ve Yanıkkaya, H. (2004). "Savunma Harcamalarını Belirleyen Faktörler ve Ekonomik Büyüme Etkileri". Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 59, 159 179.

- http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/59/1/7_ramazan_gokbunar_halit_yanikkaya.pdf (Erişim tarihi: 28 Ekim 2011).
- Gujurati, Damodor N. (1999), “Temel Ekonometri” (Çev.Ü.Şenesen, G.G. Şenesen), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gül, E. ve Kenar, B. (2009). “AB Ülkeleri ve Türkiye’ de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1980-2008”.
<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma2.pdf>
(Erişim tarihi: 8 Haziran 2011).
- Gündüz, A.Y. (2008). “Türkiye Ekonomisinin Makroekonomik Açıdan Değerlendirilmesi”. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 24, 84 100.
<http://www.esosder.org/?sayfa=dergilist&sayi=24> (Erişim tarihi: 11 Ocak 2011).
- Gwartney, J, Holcombe, R. Ve Lawson, R. (1998a). “The scope of government and the wealth of nations”. Cato Journal, 18, 163 190.
<https://www.socialsecurity.org/pubs/journal/cj18n2/cj18n2-1.pdf> (Erişim tarihi: 18 Nisan 2011).
- Gwartney, J, Holcombe, R. Ve Lawson, R. (1998b) “The size and functions of government and economic growth”, Joint Economic, Committee Study.
<http://www.house.gov/jec/growth/function/function.pdf> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2011).
- Gylfason, T. (1998). “Exports, inflation, and growth”. World Development, 6, 1031 1057. <ftp://botik.ru/rented/CPRC/www/kulbaka/pdf/00000889.pdf> (Erişim tarihi: 23 Mart 2011).
- Haslag, J.H. (1997). “Output, Growth, Welfare and İnflation: A survey”. (Federal Reserve Bank of Dallas Economic Review).
<http://www.dallasfed.org/research/er/1997/er9702b.pdf> (Erişim tarihi: 16 Nisan 2011)
- Heitger, B. (2001). “The scope of government and its impact on economic growth in OECD countries”. Kiel Working Paper No. 1034.
<http://www.ifw-members.ifw-kiel.de/publications/the-scope-of-government-and-its-impact-on-economic-growth-in-oecd-countries/kap1034.pdf> (Erişim tarihi: 18 Nisan 2011).

- Henrekson, M. (1993) “Wagner’s Law – A Spurious Relationship?” *Public Finance* 48: 406-415.
<http://www2.hhs.se/personal/Henrekson/Artiklar%20eng%20i%20orig/Wagners%20law%20-%20a%20spurious%20relationship.pdf> (Erişim tarihi: 5 Ağustos 2011).
- Hsieh, E. ve Lai, K., 1994. Government spending and economic growth: The G7 experience”. *Applied Economics* 26, 535 542.
http://www.mathematik.uniulm.de/wipo/lehre/ws200708/public_economics/Kneller_Bleaney_Gemmell.pdf (Erişim tarihi: 8 Ağustos 2011).
- Işık, N ve Alagöz, M. (2005). “Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24, 63 75.
<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi24/nisik.pdf> (Erişim tarihi: 5 Ağustos 2011).
- Jacome, L.I. ve Vazquez, F. (2008). “Is there any link between legal central bank independence and inflation? Evidence from Latin America and Caribbean”. *IMF Working Paper*.
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp0575.pdf>
(Erişim tarihi: 17 Haziran 2011).
- Kar, M. ve Taban, S. (2003). “Kamu Harcama Çesitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58, 145 169.
http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dergi/pdf/58/3/6_muhsin_kar_sami_taban.pdf (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2011).
- Karagöl, E., Erbaykal, E. ve Ertuğrul, H.M. (2007). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ile Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8, 72 80.
<http://journal.dogus.edu.tr/ojs/index.php/duj/article/viewFile/100/116> (Erişim tarihi: 5 Kasım 2011).
- Karagöz, K. ve Ergin, S. (2010). “Türkiye’ de Ekonomik İstikrarsızlığın Kaynakları: Ekonometrik Bir Değerlendirme”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 169 185.
<http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2010-2-9.pdf> (Erişim tarihi: 7 Kasım 2011).

- Kar, M. ve Ağır, H. (2005). “Türkiye’ de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı ile Nedensellik Testi, 1926-11994”. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6, 50 68.
http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=67446_d04b1a227a8669da4715f4b18ea010be (Erişim tarihi: 22 Nisan 2011).
- Karabıçak, M. (2000). “Türkiye’ de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5, 49 65. <http://www.sdu.edu.tr/sablon/fakulteler/iibf/dergi/files/2000-2-5.pdf> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2011).
- Karabulut, T. (2003). “Laffer Etkisinin Türkiye Uygulaması (1980-2003)”.
www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos.../KARABULUT,%20Tahsin.pdf (Erişim tarihi: 12 Haziran 2011).
- Karaca, O. (2003). “Türkiye’ de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi”. Doğu Üniversitesi Dergisi, 4, 247 255.
<http://journal.dogus.edu.tr/index.php/duj/article/viewFile/179/195> (Erişim tarihi: 25 Ocak 2011).
- Karaçor, Z. ve Alptekin, V. (2006). “1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi”. Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6, 307 342.
http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=67472_b00614fc7a9963a3a8b1c7ddcb5a4c01 (Erişim tarihi: 14 Nisan 2011).
- Kaykusuz, M. (2004). “Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye’ de uygulanabilirliği”.
<http://econturk.org/Turkiyeekonomisi/enfhed.doc> (Erişim tarihi: 6 Ekim 2011).
- Khan, M.S. ve Senhadji, A.S. (2001). “Threshold effects in the relationship between inflation and growth”. (İMF Staff Papers). (Erişim tarihi: 10 Nisan 2011).
- Kınacı, İ. ve Genç, A. (2002). “ Hataları Değişen Varyanslı ve Otokorelasyonlu Lineer Olmayan Regresyonda Parametre Tahmini”. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, 20, 55 68.

http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=50236_43d31fe3f6f7b648f4b2d74d037ee844 (Erişim tarihi: (8 Ekim 2011)).

Kibritçiöğlü, A. (1998). “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 53, 207-230.

<http://129.3.20.41/eps/dev/papers/0505/0505009.pdf> (Erişim tarihi: 3 Aralık 2010).

King, R.S. ve Rebelo, S. (1990). “Public policy and economic growth; developing neoclassical implications”. NBER Working Paper, 98, 126-150.

http://www.nber.org/papers/w3338.pdf?new_window=1 (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2011).

Kirmanoglu, H. (2001). “Is there inflation-growth tradeoff in the Turkish economy?”.

<http://www.econturk.org/Turkisheconomy/kirmanoglu.pdf> (Erişim tarihi: 9 Mayıs 2011).

Kneller, R., Bleaney, ve M. Gemmell, N. ve (1999). “Fiscal policy and growth: evidence from OECD countries”. Journal of Public Economics, 74, 171-190. <https://www.nottingham.ac.uk/economics/documents/discussion-papers/00-25.pdf> (Erişim tarihi: 14 Haziran 2011).

Kökocak, K. ve Arslan, İ.(2006). “Türk ekonomisinin büyümesinde enflasyonun maliyeti boyutu: (1982-2005)”. Mevzuat Dergisi. 108, 1.

<http://www.mevzuatdergisi.com/2006/12a/01.htm> (Erişim tarihi: 3 Ekim 2011)

Kydland, F.E. ve Prescott, E.C. (1999). “Rules Rather than Discretion: The inconsistency of optimal plans”. The Journal of Political Economy, 85, 473-492.

http://www.tek.bke.hu/files/szovegek/kydland_prescott_rules_rather_than_discretion.pdf (Erişim tarihi: 24 Mayıs 2011).

Levine, R. ve Renelt, D., (1992). “A sensitivity analysis of cross-country growth regressions”. American Economic Review, 82, 942-963.

<http://www.aae.wisc.edu/coxhead/courses/731/PDF/Levine-Renelt-ASensitivityAnalysisOfCrossCountryGrowthRegressions-AER-1992.pdf>

(Erişim tarihi: 28 Mayıs 2011).

- Levine, R. ve Zervos, J.S. (1993). "What we have learned about policy and growth from cross-country regressions?". *The American Economic Review*, 83, 426-430.
http://www.development.wne.uw.edu.pl/uploads/Courses/dev_ross_zervos.pdf (Erişim tarihi: 24 Haziran 2011).
- Lucas, R.E. (1973). "Some international evidence on output-inflation tradeoffs". *The American Economic Review*, 63, 326-334.
<http://www4.ncsu.edu/~jjseater/PDF/Classes/Lucas.pdf> (Erişim tarihi: 24 Şubat 2011).
- Malik, G. ve Chowdhury, A. (2001). "Inflation and economic growth: Evidence from four South Asian countries". *Asia-Pacific Development Journal*, 8, 123-135.
http://www.unescap.org/drpad/publication/journal_8_1/MALLIK.PDF (Erişim tarihi: 26 Şubat 2011).
- Milesi-Ferretti, G.M. ve Roubini, N. (1995). "Growth effects of income and consumption taxes: positive and normative analysis", *Journal of Money, Credit and Banking*, 30, 721-744.
http://www.nber.org/papers/w5317.pdf?new_window=1 (Erişim tarihi: 2 Nisan 2011).
- Motley, B. (1998). "Growth and Inflation: A Cross-Country Study". (Federal Reserve Bank Of San Francisco *Journal Economic Review*)
<http://www.sf.frb.org/econsrch/econrev/98-1/15-28.pdf> (Erişim tarihi: 23 Ocak 2011).
- Mubarik, Y.A. (2005). "Inflation and growth: an estimate of the threshold level of inflation in Pakistan". *SBP-Research Bulletin*, 1, 35-44.
<http://www.sbp.org.pk/research/bulletin/2005/Article-3.pdf> (Erişim tarihi: 25 Ocak 2011).
- Mucuk, M. ve Alptekin, V. (2008). "Türkiye'de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analiz (1975-2006)". *Maliye Dergisi*, 155, 159-174.
http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=94851_a1b7f973e8aa64fc7bff7ecb99d5d245 (Erişim tarihi: 2 Haziran 2011).

- Narayan, S. ve Narayan, P.K. (2004). "Determinants of demand for Fiji' s exports: An empirical investigation". *The Developing Economies*, 42, 95 112.
http://www.ide-jetro.jp/English/Publish/Periodicals/De/pdf/04_01_04.pdf
 (Erişim tarihi: 18 Mayıs 2011).
- Nell, K.S. (2000). "Is low inflation a precondition for faster growth? The case of South Africa". (Working Papers in Economics Department of Economics).
 (Erişim tarihi:18 Nisan 2011)
- Oktayer, N. ve Susam, N. (2008). "Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi:1970-2005 Yılları Türkiye Örneği". *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 22, 145 164.
<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/view/3763/3592> (Erişim tarihi: 28 Ekim 2011).
- Önder, İ., Kirmanoğlu, H., Kartallı, Y., (1995). *Kamu Açıkları ve Kamu Borçları "Türkiye Üzerine Gözlemler"*, Ankara: Türk Harb-İş Sendikası, Dosya Yayıncılık.
- Önder, T. (2005). "Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması". *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık tezi*,
<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/timuronder.pdf>
 (Erişim tarihi: 25 Ağustos 2011).
- Parasız, İ., (1998). *Para Politikası Türkiye Uygulaması*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ., (2000). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Peker, O. (2007). "Para Politikası Etkilerinin Ölçümü: Türkiye Örneği". *Yönetim ve Ekonomi*, 14,181 194.
<http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C14S12007/OP.pdf>
 (Erişim tarihi: 23 Ağustos 2011).
- Pekin, T. (2005). *Makro Ekonomi*. İzmir: Zeus Kitabevi.
- Plosser, C.I. (1992). "The Search for Growth".

- <http://12.35.11.68/publicat/sympos/1992/s92ploss.pdf> (Erişim tarihi: 22 Mart2011).
- Pollard, P.S. (1993). "Central bank independence and economic performance". Federal Reserve Bank of St. Louis, 21 36.
http://research.stlouisfed.org/publications/review/93/07/Bank_Jul_Aug1993.pdf (Erişim tarihi: 17 Mayıs2011).
- Romer, D., (1996). *Advanced Macroeconomics*, Singapore: McGraw Hill.
- Saatçi, M.Y. (2007). "Türkiye' de Kamu Borç Yönetimi, Süreci ve Tarihsel Gelişimi". *Bütçe Dünyası*, 3, 61 71.
<http://www.debud.org/Html/dergi/27/mysaatci.pdf> (Erişim tarihi: 28 Ekim 2011).
- Saleh, A.S. (2003). "The budget deficit and economic performance: A survey". University of Wollongong Economics Working Paper Series WP 03-12.
http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1079&context=commwkpapers&seiredir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.com.tr%2Fscholar%3Fhl%3Dtr%26q%3DThe%2Bbudget%2Bdeficit%2Band%2Beconomic%2Bperformance%253A%2BA%2Bsurvey%26btnG%3DAra%26lr%3D%26as_ylo%3D%26as_vis%3D0#search=%22budget%20deficit%20economic%20performance%3A%20survey%22 (Erişim tarihi: 13 Ekim 2011).
- Saraç, B.T. (2009). *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama (1988-2007)*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sattar, Z. (1993). "Government control and economic growth in Asia: Evidence from time series data". *The Pakistan Development Review*, 32, 179 197.
<http://www.pide.org.pk/pdf/PDR/1993/Volume2/179-197.pdf> (Erişim tarihi: 26 Mayıs 2011).
- Susam, N. ve Oktayer, N. (2007). "Türkiye Ekonomisinde Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız ve Dolaylı Vergiler (1995-2005)". *İstanbul Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21, 105 123.
<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/view/3745/3574> (Erişim tarihi: 12 Haziran 2011).

Savaş, V. (1998). İktisadın Tarihi, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Şahin, H. (2006). Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Taban, S. (2008). “Türkiye’ de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”.TİSK Akademi. 5, 144 167.

http://www.tisk.org.tr/download/akademi/Akademi2008_1.pdf (Erişim tarihi: 27 Aralık 2010)

Tanzi, V. ve Schuknecht, L. (1996). “Reforming government in industrial countries”. Finance & Development, 33, 2 5.

<http://204.180.229.21/external/pubs/ft/fandd/1996/09/pdf/tanzi.pdf> (Erişim tarihi: 10 Nisan 2011).

Tarı, R. (2002). Ekonometri, Bursa: Alfa Yayınları.

Tarı, R. ve Bozkurt, H.Y. (2006). “Türkiye’ de İstikrarsız Büyümenin VAR Analizi (1991.1-2004.3)”. Ekonometri ve İstatistik E-Dergisi, 4, 12 28.

<http://www.iudergi.com/tr/index.php/iktisatekonometriistatistik/article/viewFile/5299/4836> (Erişim tarihi: 21 Ekim 2011).

Temiz, D. (2008). “Türkiye’ de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi 1960 – 2006 Dönemi”. 2.Ulusal İktisat Kongresi Sunumu, İzmir

http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/temiz.pdf (Erişim tarihi: 12 Ağustos 2011).

Terzi, H. ve Oltulular, S. (2004). “Türkiye’ de Ekonomik Büyüme-Enflasyon Süreci: Sektörler İtibariyle Ekonometrik bir Analiz”. Bankacılar Dergisi. 50, 19 33.

<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/50.pdf> (Erişim tarihi: 17 Ağustos 2011).

Terzi, H. (2004). “Türkiye’ de Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1924-2002)”. Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6, 59 75.

http://www.dergi.iibf.gazi.edu.tr/dergi_v1/6/3/4.pdf (Erişim tarihi: 24 Ekim 2011).

- Tobin, J. (1965). "Money and economic growth" *Econometrica*. 33, 671 684.
http://www.econ.ucdavis.edu/Faculty/kdsalyer/LECTURES/Ecn200e/tobin_money.pdf (Erişim tarihi:23 Haziran 2011)
- Turan, T. (2008). "Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi". *Sayıştay Dergisi*, 69, 17 35.
<http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der69m2.pdf> (Erişim tarihi: 28 Mayıs 2011).
- Türk, İ. (1998). *Maliye politikası : Amaçlar-Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ulutürk, S. (2001). "Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi". *Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 131 139.
- Uysal, M. (2001). "Enflasyon Hedeflemesi Dünyada ve Türkiye' deki Uygulamaları". Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Uysal, D., Mucuk, M. ve Alptekin, V. (2008). "Türkiye Ekonomisinde Vektör Otoregresif Model ile Enflasyon-Büyüme İlişkisinin Analizi". *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 55 71.
http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&ano=94895_04c73558917b0813558d6e3d75997ae7 (Erişim tarihi: 24 Ocak 2011).
- Uzay, N. (2002). "Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneğı (1970-1999)". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19, 151172.
http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/08_Uzay.pdf?ref=http://klipyeri.com (Erişim tarihi: 16 Nisan 2011).
- Vaona, A. ve Schiavo, S. (2006). "Nonparametric and semi-parametric evidence on the long-run effects of inflation on growth". *Economic Letters*, 94, 452 458.
<http://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/3857/1/kap1286.pdf> (Erişim tarihi: 26 Ocak 2011).
- Yapraklı, S. (2007). "Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişi: Türkiye İçin Eş-Bütünleşme ve Nedensellik Analizi". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 287 301. <http://e->

dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/439/433 (Erişim tarihi: 5 Ocak 2011).

Yıldırım, K., Karaman, D., (2003). Makro Ekonomi, Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı.

Yılmaz, Ö. ve Kaya, V.(2008). ”Bölgesel Kamu Harcamaları ve Bölgesel Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Panel Veri Analizi”. Atatürk Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü, 12 2, 414. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/view/559/551> (Erişim Tarihi: 10.Eylül 2011).

Zeng, J. ve Du, H. (2003). “Allocation of Tax Revenue and Growth Effects of Taxation”, http://www.economics.smu.edu.sg/events/Paper/Zeng_Jinli.pdf (Erişim tarihi: 28 Eylül 2011).

Zortuk, M. (2007). Türkiye’ de Hedeflenen Enflasyondan Sapmaların Taylor Kuralı Çerçevesinde Analizi-Sınır Testi Yaklaşımı. Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER**Ek 1. Ekonometrik Uygulamada Kullanılan Değişkenlerin 1987:1-2003:4 Dönemi Gözlem Değerleri Tablosu (Milyar TL)**

Tarih	GDP	Cons	Inv	SP	Ver	m2y	Kam	wpi
1987Q1	12.521.800	842.000	766.900	2.374.000	1.594.000	13163000	-432.000	100
1987Q2	14.481.180	1.093.453	1.348.949	2.406.712	1.940.927	13070365	-150.991	109
1987Q3	20.197.314	1.238.725	1.921.040	2.599.910	2.100.424	13823708	-185.154	116
1987Q4	17.428.864	1.826.453	2.495.430	3.869.296	2.232.494	13950584	-1.376.332	130
1988Q1	13.381.852	997.219	712.673	2.247.596	1.608.299	12176514	-171.861	164
1988Q2	14.945.028	1.127.651	1.191.856	2.500.537	1.748.590	11541232	-375.703	185
1988Q3	20.213.780	1.264.958	1.676.235	2.646.978	1.876.619	12170868	-336.404	199
1988Q4	15.790.424	1.578.477	2.141.953	3.450.961	2.029.126	12922700	-970.528	228
1989Q1	13.612.506	1.061.738	1.178.803	2.359.418	1.634.837	13584768	-193.599	265
1989Q2	15.032.146	1.226.310	1.024.756	2.538.374	1.975.325	13568019	-128.630	301
1989Q3	20.467.442	1.972.038	1.349.706	3.181.254	2.014.269	13720996	-743.492	336
1989Q4	18.917.775	2.189.583	1.805.194	3.858.742	2.296.606	14746685	-1.108.054	370
1990Q1	16.351.370	1.818.567	883.563	2.807.024	1.892.487	14640157	-370.784	423
1990Q2	19.327.271	1.969.894	1.291.292	3.438.963	2.312.218	14946566	-682.466	458
1990Q3	24.499.674	2.252.750	1.655.826	3.292.504	2.377.617	15404724	-557.317	496
1990Q4	20.215.616	2.709.386	1.896.961	4.381.317	2.676.531	15128799	-1.039.308	561
1991Q1	16.930.280	2.114.587	1.032.643	3.236.685	2.115.140	14870585	-455.411	633
1991Q2	18.999.044	2.148.306	1.434.558	3.588.627	2.389.302	14979358	-543.359	717
1991Q3	26.131.100	2.818.699	1.828.076	4.844.833	2.772.865	16169498	-1.293.381	781
1991Q4	21.682.393	3.122.224	2.086.536	5.254.983	3.010.159	17260135	-1.891.899	879
1992Q1	18.174.874	2.365.793	1.026.892	3.447.259	2.279.569	16936460	-455.745	1.068
1992Q2	20.427.678	2.538.189	1.550.034	4.324.734	2.813.496	18531097	-1.059.889	1.147
1992Q3	27.860.869	3.116.013	1.867.658	4.960.332	3.064.280	19902810	-850.546	1.236
1992Q4	22.819.913	3.389.788	2.096.227	5.174.903	3.297.836	19493135	-1.392.836	1.428
1993Q1	20.409.529	2.876.747	781.480	5.623.599	2.734.175	19772655	-1.944.268	1.633
1993Q2	24.058.805	2.923.503	1.706.611	5.313.979	3.388.481	20477149	-746.566	1.804
1993Q3	30.957.013	3.258.904	2.009.319	5.295.295	3.448.869	20714179	-805.147	2.012
1993Q4	27.185.474	3.995.489	2.523.077	8.456.379	3.944.542	21463162	-3.207.395	2.258
1994Q1	21.000.192	2.744.076	824.492	5.727.375	2.912.061	20700211	-1.803.829	2.842
1994Q2	20.326.710	2.348.714	929.326	3.911.822	3.123.213	19202911	241.734	4.170
1994Q3	25.716.595	2.564.048	1.252.446	5.271.492	3.819.812	20616303	-582.111	4.626
1994Q4	22.984.396	2.887.662	1.616.099	6.046.863	3.656.447	20209973	-1.551.946	5.416
1995Q1	20.324.060	2.042.387	441.984	4.584.800	2.848.640	19304872	-798.510	6.755
1995Q2	22.821.990	2.459.139	829.757	5.050.792	3.419.289	20413597	-772.947	7.648
1995Q3	29.653.221	2.418.376	1.075.299	4.185.320	3.505.947	22118827	335.059	8.179
1995Q4	26.057.380	3.427.432	1.346.932	7.352.763	3.758.363	22867909	-2.525.927	9.144
1996Q1	21.737.727	2.556.262	400.256	4.475.230	3.004.860	22863472	-668.484	11.103
1996Q2	23.227.618	2.499.110	1.063.214	7.942.438	4.128.072	23161597	-3.027.734	13.252

Ek 1. Ekonometrik Uygulamada Kullanılan Değişkenlerin 1987:1-2003:4 Dönemi Gözlem Değerleri Tablosu (Milyar TL) (Devamı)

Tarih	GDP	Cons	Inv	SP	Ver	m2y	Kam	wpi
1996Q3	30.795.482	3.388.284	1.380.537	7.011.704	4.306.734	25580204	-1.885.096	14.593
1996Q4	25.844.261	3.555.481	1.780.499	8.106.544	4.356.592	27127798	-2.890.296	16.870
1997Q1	22.768.322	2.706.460	565.886	6.361.010	3.494.053	28468645	-2.085.408	19.746
1997Q2	26.993.202	3.220.624	1.352.209	6.753.430	4.674.761	28226078	-1.167.983	23.111
1997Q3	33.725.912	3.737.424	1.812.180	6.117.428	4.902.653	28990025	-324.104	26.739
1997Q4	28.130.296	3.942.734	2.281.745	11.097.733	5.220.033	29309678	-4.617.859	31.882
1998Q1	25.021.929	3.122.498	733.153	8.033.494	4.392.045	30268964	-2.572.688	37.367
1998Q2	29.097.383	3.451.096	1.369.426	9.372.610	5.507.413	32016039	-2.223.671	41.571
1998Q3	36.175.216	3.706.131	1.890.005	9.744.016	5.683.739	35134992	-2.548.462	45.013
1998Q4	31.324.213	4.686.877	2.992.969	8.530.773	5.442.075	36360731	-1.318.845	50.419
1999Q1	25.623.434	3.881.104	763.990	9.795.407	3.968.611	38507998	-4.410.409	55.605
1999Q2	30.598.287	4.003.547	1.610.321	11.250.484	5.951.145	39753759	-4.008.522	62.403
1999Q3	36.066.525	4.407.035	1.645.304	10.611.227	5.755.781	43217309	-3.243.455	69.123
1999Q4	30.907.671	5.071.278	2.351.363	10.299.926	6.153.499	45256565	-2.317.679	79.763
2000Q1	24.979.834	3.461.717	741.060	12.281.695	6.449.368	44907083	-4.210.090	92.665
2000Q2	31.206.089	4.088.468	1.803.516	12.368.297	6.383.991	45509112	-4.264.867	99.293
2000Q3	36.857.778	4.349.511	1.965.679	11.063.620	7.245.354	48720502	-1.852.044	102.496
2000Q4	32.751.162	5.298.647	2.714.459	10.573.736	6.172.948	48956050	-2.562.892	109.717
2001Q1	25.623.046	3.464.392	727.041	8.837.961	5.862.433	51352036	-74.794	120.512
2001Q2	27.869.333	3.649.711	1.302.752	13.088.954	6.098.420	49618770	-5.146.499	155.710
2001Q3	32.807.918	3.586.093	1.524.713	13.648.676	6.244.823	53046011	-5.930.268	174.197
2001Q4	27.962.336	4.585.317	2.187.970	12.607.347	6.078.322	51346379	-4.995.428	202.833
2002Q1	22.460.125	3.178.150	536.337	12.292.133	5.197.084	45515130	-5.614.632	225.049
2002Q2	27.959.551	3.784.225	1.235.776	11.056.953	5.856.820	45862870	-2.225.224	235.439
2002Q3	32.868.051	3.819.055	1.801.026	10.516.011	6.598.216	49010598	-2.681.940	249.967
2002Q4	29.500.436	4.854.695	2.282.520	13.143.422	6.536.250	47603628	-5.370.333	270.124
2003Q1	22.997.373	3.218.087	327.244	10.383.376	5.551.995	44797278	-3.617.606	300.990
2003Q2	27.829.455	3.689.176	940.246	12.218.037	6.525.459	41364884	-4.436.859	312.615
2003Q3	34.485.824	4.125.325	1.293.582	10.501.352	7.529.123	43837412	-1.655.920	305.936
2003Q4	31.112.105	4.865.141	2.281.132	12.344.662	7.760.503	47240124	-3.205.296	311.699

